

Dr. habil. Bohár András
(1961–2006)
filozófus emlékére

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VIII. évfolyam 5. szám

Kiadja a Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából a Napkút Kiadó Kft.. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztőségi titkár: **Gáborjáni Szabó Orsolya**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztők: **Bába Szilvia** (művelődés), **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (próza),
Király Farkas (vers), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Sebeők János** (környezet),
Szondi Bence (törtélem), **Vincze Ferenc** (műbírálat).

Napút-kör: **Csűrös Miklós**, **Gráfik Imre**, **Dr. Koncz Gábor**, **Kosáry Domokos**,
Lászlóffy Aladár, **Osztovs Levente**, **Sánta Ferenc**, **Schwajda György**, **Konrad SutarSKI**,
Sütő András, **Székely Magda** (tiszteletbeli konzulensek). • Alapította: **Masszi Péter**.

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. • Telefon/fax: (1) 225-3474

E-mail: napkut@t-online.hu • Honlap: www.napkut.hu

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.

ISSN: 1419-4082

Ekszpánzió - Álom

Bohár András	Plótinosz álma	3
Papp Tibor:	ó szalmás	7
Bohár András:	A természetes élet felé	8
Németh Péter Mikola:		
	„Álmod hámaz az emberiség”	15
Végh Attila:	Az álom	17
Pálfi Ágnes:	Éva álma	18
Kelecsényi Sámuel:	A királynő üzenete	20
Forgács Miklós:	Minden Egész nem törött	21
Horváth Ödön:	A vízi tündér; Az utolsó napon	24
Miklóssy Endre:	Hamvas Béla	
	a rendről és a hagyományról	25
Háy János:	Hajnali részegség; Bálvány	35
Nyilas Attila:	Napoleon	37
Bohár András:	„Elrágják a galambok a Napot...”	
	(Bakucz József és Kemenczky Judit	
	költészetéről)	38
Bujdosó Alpár:	Mire jó?	47
Németh Péter Mykwa:	VisszaSejtesít	48
Bohár András:	Antropológiai és etikai vázlatok	53
Tózsér Árpád:	Szentivánéji álom	66
Utolsó villámposták		67
Cselényi László:	Bohár András siratója	68
Bohár András:	Gondolatok	70
Nagy Pál:	haris (a hátsó borítón)	

Tárlat

Baksai József, Bálint Zsombor, Bodor Béla,
Bohár András, HAász Ágnes, Herendi Péter,
Németh Péter Mikola & Németh Zoltán Pál
alkotásai (a színes mellékleten)

A szám Ekszpánzió (3)-összeállítását
Németh Péter Mikola vendégszerkesztette

Az Expanzió/k> <Ekszpánzió/k felvételeit
1989–2005 között az alábbi fotósok készítették:
Búza Krisz., Csorba Simon, Dallos István,
HAász Ágnes, Herendi Péter, Kéri Piroska,
Kópóczy Rózsa, Kronauer Éva Lilla,
Maczkó Erzsébet, Menczel Erzsébet,
Németh László, Németh Zoltán Pál, Névény István,
Orlik Edit, Rainer Péter, Tumbász András.

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 5.

Konczek József: Ölelhető térség

Szabó Magda–Bereményi Géza: Az ajtó	73
Tornai József: Az úgynevezett élet.	90
Babics Imre: A lepecsételt ajtó	90
Csepregi János: Nyolc pofátlanul profán haiku	91
Szauer Ágoston: Felnőttkor; Gépezet	92
Cseh Károly: Holdtávol; Éjvirágzás	93
Noth Zsuzsánna: A falu Basája	94
Makkai-Kiss Nóra: Kinek-Kinek	99
Szegedi Kovács György: Mála nyála	100
Merényi Krisztián: Megvilágosodás	102
Karcagi Magyar Margit: Mese Leácskáról . . .	103
Vasi Ferenc Zoltán: Lisztláng	104
Koloh Gábor: Mielőtt kezdené	105
Mezei Gábor: Ne hozd inkább a városba . . .	106
Ébert Tibor: Nox et solitudo; Rapszódia a bablevesről	106

Szóvár

Balázs Géza: Zene és nyelv	109
--------------------------------------	-----

Ablak

Kikötő

Szakolczay Lajos: Dialógus 2005 – A fotó mint médium	115
Szélről szélbe (Ozián Judit és Húber András kiállítása)	117

Béresi Csilla: Hess, madár! (Sylvia Vlachy fotóiról)	119
---	-----

Könyvleletek

Vincze Ferenc: Az elhallgatás lehetőségei (Kontra Ferenc: <u>Wien. A sínen túl</u>)	121
Németh István Péter: Kamaszfényű őszikék (Kárpáti Kamil: A halhatatlanság nyomvonala)	123
Erdődi Gábor: A képvillantó költő (Cseh Károly köteteiről)	126

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VIII. évfolyam 5. szám

Ekszpanzió (3) In memoriam Bohár András

Bohár András (1961–2006) 1989-ben az ELTE filozófia szakán szerzett diplomát. Tudományos érdeklődése a modernitás filozófiai-antropológiai, etikai és esztétikai problémáinak feltárásához kötődik. 2001-ben Ph. doktoriját *Egy nyitott kultúra felé* címmel írja meg. Munkássága foglalként *Filozófiai nézőpontok* című könyve 2001-ben jelent meg. 2002-ben többedmagával indította útjára a 25 kötetre tervezett *Aktuális avantgárd* monográfiasorozatát a Magyar Műhely Kiadónál. 2004-ben a Magyar Képzőművészeti Egyetemen habilitált *Határműfaj, háttérszététika* című előadásával.

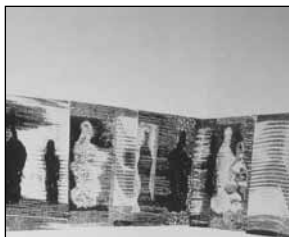
Folyóiratunk támogatói:

A Nemzeti Kulturális Alap
ismeretterjesztés
és környezetkultúra kollégiuma

Nemzeti
Civil
Alapprogram

Bohár András

Plótinosz álma

Plótinosz álma: metafizikai költészet

vizuális emlékek: a tér-idő kontinuum felfüggesztése

i am a man

y
kossuth l. u. 17.
1994. jún. 12.

mobil költészet: fogalomköltészeti zárójелеk

életem basishajó a múlt időben

art saves lives

the exhibition

eurofil

reneszánsz struktúra

vernunft

no

der weg ist das ziel

in style

ice cream

der traum vom traum

közvetlenül árvaságával tüntet

a század-végek, ezred-végek közeledtével
felfeslő teória-utániságok meggondolása

lehet apokaliptikus csodavárás,
romantikus töredék-egész apória
vagy posztmodern szupereklektika

a fogalomköltészetről szóló beszéd maga is fogalomköltészet

a valóság nem-létező tartományainak megnevezése,
különleges teremtő aktus elő-érzete

a világ-idő szuverén kezdete

mag: héj nélkül

potenciális gyönyör

a meg-nem-valósult ábrándok mindenkori tökéletessége

a valóság létező tartományainak tagadása

létünk batárpontjait megkísértő mozdulatsor

béj: mag nélkül

a gyönyör utó-érzete

a megvalósult ábrándok mindenkori tökéletlensége

az egy-ről és a kettő-ről szóló történetek kizárása

a fogalomköltészet önmaga állítja csapdáit

*világos pillanatainkban tudjuk:
képzeteink, képeink megcsalnak*

azonban a megcsalatról mégsem tudunk lemondani

fax-költészet: rámutatás, elmozdítás, rögzítés

*a művészet figyelemelterelő mozdulatai:
a tudomány előtti alapstruktúrák leírása*

*a természetes közeg megformálása:
az életvilág bangoltságaira való figyelés*

a hétköznapi érintkezési formák érzékiesítése

*a látás azon tulajdonságainak kiemelése,
amelyek túlmutatnak hétköznapi koordinációs technikáinkon*

*érzékelő és érzékelt
egybejátzására ismerhetünk (marleau-ponty)*

*a dolgok közé szorított látásnak
előlső és hátulsó oldala éppúgy van, mint múltja és jövője*

*a látás önmagát beteljesítő folyamata
eloldódik lényegiségétől*

*újra egybeláthatjuk azt, amit csak időlegesen,
a dolgok és magunk kedvéért szakítottunk szét*

reduktív költészet: a negatív bangoltság közelítései

tárolási alak:

valaminek a lehetősége-lehetetlensége

munkasztal:

*a teleológia mozzanatok formálódásának helye
és a tevékenységhez kötöttség szimbóluma*

lépcsőházi állvány:

*a folyamat pillanatszerűsége,
a szüntelen helyváltoztatás pragmatikája*

munkapad:

a szünni nem akaró munkálkodás újabb bizonyítéka

lépcsőházi álló létra:

a cselekvés horizontjának megpillantása

állvány:

a pillanatnyi meditáció után

álló létra:

az antropológiai dimenzió hiánya: teljes szabadság

egyenes létra:

az autonóm eszközhasználat előestéje

kitámasztott létra:

a zászló a nyugalmi állapotot jelzi

akasztós létra:

*a különböző életvilágok dinamikájába
beleolvad az ember*

alacsony deszkatámasz:

a hétköznapok újabb rekvizituma

kétszintű lépcsőházi létra:

*az esztétikai és az egzisztenciális mozzanatok
ismét egymáshoz közelednek*

destruktív költészet: a szabályok újraírása

óra áll:

a világidő kezdete, egy erőteljes gesztus

indul:

a körirányú karmozdulat lefelé irányul

*szabálytalan:
már benne vagyunk a történetben*

*1. próba:
ez még nem megpróbáltatás*

*lévő:
kéznél*

*les, személyi hiba:
nem ugyanazt a játékot játszunk*

*őrizet:
magára az aktusra figyelünk*

*játékkésleltetés:
holt idő előtt-után*

globális költészet: a metafizikai konstrukció története

*a filozófiai destrukció számára megközelíthetetlen
metaforikus ős-robbanás, emlék-előttiség:
csak a következményeket ismerjük*

a teljes gondolati horizont

*zene, kép, információ:
a globális kommunikáció erőszaktelei
avagy a gyengéd visszavonulás*

éppíglétiünk antropológiai kockázata

*még képzeletünkkel létrehozzuk a megjelenő szimbólumot
de már tudjuk,
amikor felrajzolódik:
senki sem látja*

Papp Tibor
ó szalmás

a homlokzat csipkéje nem ismeri időnk tengelyét
a torony szemöldökét
a madonna arcú életet
az ollóval szabott gerincek hiá **b**avalóságát
asszonyok serpenyőjét

ó szalmás sz **O**morú szem
lakkozott cipő gránitkeményen
hír-é **h**es napraforgó mozdulat
egy pohárka fény
mely úgy viszonyul a cipőhöz,
mint csikó a vízicsikóhoz,
mint kő a ködhöz

fiatals **á**god ott **r**ostokol házad előtt
miként a csigabigák fürdőruhában
narancsligetek narancs-csengettyűje
aranyhártyás buborékja
pici lámpás **a**
nem kell senki **n**ek
a szorongás tája kivirágzik
gyorsított előélet után
borotvált fejek
bánytorgó türelem
csontfalak ellenfelek **d**a
ötven zsák éretlen legen
aprított kenyér a beharangozott éjszakán
a kövé **r**szögek szögek szögek súlyosak
az örömd ujjaid kulcsa nem nyitja már
huzat mozgatja hálóinged függönyét
amit leeresztettél a földig
hosszú hallgatás után
hátráló férfitestek **i**llatában
bronz-kútból ömlik síkvidékre
harangok húsvéti énekéből a feltámadá **S**

Bohár András

A természetes élet felé

A világok sokasága

A reneszánsz természetfilozófiája akárcsak Plótinosznál vagy Platónnál, a rajongó odafordulással kezdődik. De míg az antikvitásban vagy később a kereszténységben, mindez a *transzcendencia* jegyében történik, addig a reneszánsz az *immanenciára* összpontosított. Ismét – mert volt már példa rá az epikureusoknál – az élményszerű természetfilozófia kerül a középpontba. Isten a világba, azaz a természetbe „kerül vissza”. A megismerés, a természet szépségének érzékelése, a végtelenség megsejtése, a célszerűség és a harmónia megtapasztalása, és ezek megjelenítése, sajátosan reneszánsz attitűd. Ezt mutatják *Giordano Bruno* dialógusainak felépítései is, mikor a tudományos értekezésben elragadtatásának hangot adva költői formában jeleníti meg gondolatait:

*Semmi sem áll, de keringve, forogva
Mozog minden az égen s egek alatt.
A mélybe bukik s föltör a magasba
Nagy s kicsi rész,
Könnyű, nehéz;
S tán egy véghez valamennyi halad
S egyforma az út;
Célja felé siet így mind, míg oda jut.
Így a kavargó vízben is
Hab habra kering,
A mélybe leszáll, majd fölmerül újra megint;
S mi űzi, mi hajtja,
Nem szűnik az ok:
Nincs nyugalom, minden mozog.*

(Bruno, 1990. 129-130. p.)

Epikurosz nézetei mellett különösen *Plótinosz* tanai gyakoroltak hatást Brunóra. Az emanáció révén az Egyből létrejövő világ olyan mint a fény, amely kiárad a Napból. De míg a kereszténység – mint láttuk *Ágoston*nál – az Egyet azonosította a Teremtővel, és ennek rendelte alá a többi létszférát, addig Bruno nem tesz lényeges különbséget az „istenség” és a teremtett világ között. Meg kell, hogy említsük még *Nicolaus Cusanust* is, aki előfutára volt Bruno bölcséletének. Nála már megtalálható az ellentétek egybeesésének tana, a lehetőségnek és a valóságnak az abszolútumban való azonossága, s a világok végtelenségének megsejtése.

A cél amit maga elé tűzött Bruno, nem kevesebb volt mint az új világkép kialakítása. A világok végtelenségét tanítja, de a monast (egyest) tekinti min-

den létezőnek, s így a végtelen világ alapjának is. Felbonthatatlan egységként létezik számára az „abszolút való”, amely létrehozta a világegyetemet, és a természet, melyben az anyagi valóság az uralkodó. De mint alapkategóriái is jelzik – ellentmondás, anyag és forma, ok, minimum, maximum, aktív és passzív elem, lehetőség és valóság, valamint a mindent magába foglaló Egy – a változatos lét egységét kívánja mindenben megtalálni, s azt az univerzális harmóniát, amely áthatja az egész mindenséget. És hogy mennyire organikus szemléletet munkált ki, azt kiválóan bizonyítja az életről és a világlélekről vallott felfogása. Élni annyi, mint formával rendelkezni. Minden dolog élő. És ha az élet minden dologban létezik, akkor a lélek a formája minden dolognak, benne van az összetett testekben s általa lehetséges csak a részek összetartozása, ebből következően éppúgy halhatatlan mint maga az anyag. Csak a külsőségek változnak, a lényeg (szubsztancia) nem. Ezzel a „gesztussal” Bruno visszaadta az anyagnak az életet és újra *aktív létezőként* tételezte. (lásd még erről Heller, 1967. 292–296. p., Király, 1990. 9–31. p.)

Azért is fontos Bruno munkásságának kiemelése, mert ez tükrözi egyben a reneszánsz *organikus* és *aktív* szemléletét, s *Galileivel* egybevetve rámutathat a későbbi *mechanikus-matematikai* szemlélet ellentétes pozícióira. Mert míg Brunónál a világlélek egy benső mozgást, dinamikát és örökké változást jelez, addig Galilei – s majd később Newton – a világegyetemet egy konzekvens és homogén törvényszerűség keretében szemléli. Természetesen hatalmas horderejű volt Galilei felfedezése is a matematikai szükségszerűségek feltárásának tekintetében, de mint azt a huszadik századi természettudományok is igazolták, nem kaphatunk magyarázatot a világ összes jelenségeire ezzel a módszerrel, és igen sok helyen gyümölcsöző lehet a Bruno által felvázolt dinamikus-organikus megközelítés.

És hogy az „*univerzum szerelmese*”, mennyire komolyan gondolta a „világok sokaságáról” szóló tanítását, Isten és természet ekvivalenciáját, azt mutatja példás erkölcsisége is. Élete utolsó hét évében az inkvizíció börtönében sem volt hajlandó arra, hogy elveit visszavonja, s saját életét adta hitelességéért, mikor 1600-ban a máglyát választotta. Munkássága és hatása azonban továbbgyűrűzött, majd láthatjuk Spinozánál, Goethénél, s nem lehetett megállítani azt a folyamatot, amit beindított, a világok kitérülnek az ember előtt és az ember a természet szerves részeként élheti meg ezt a csodálatos élményt.

A létszomj kioltása

A hinduizmus mellett a *buddhizmus* vallási és etikai elvei voltak jelentősek, s termékenyítették meg a későbbi gondolkodás formáit a *sztoicizmuson* a *keresztény misztikán* át Schopenhauer akaratometafizikájáig, Nietzsche örök viszatérés tanáig vagy néhány mai öko-filozófiáig.

Buddha korabeli működését sokkal inkább erkölcsstanítóként, mint filozófusként vehetjük számba. „Sikerének oka – írja Vekerdy József – a korabeli India vallásfilozófusaival szemben éppen abban kereshető, hogy nem elvont bölcséleti tételekben fejtegette a világ anyagi szerkezetét (mint pl. a szánkhaja is-

kola), és nem hasonlóan elvont misztikus tanokat hirdetett a világlélekbe olvadásról (mint pl. a jóga), hanem közérthető szavakkal, mindenki számára elfogadhatóan, csupán annyit mondott, hogy az egész élet szenvedés, és az újjászületések végtelen során át folytatódó szenvedéstől azáltal szabadulhatunk meg, hogy lemondunk az élethez ragaszkodásról." (In: *Buddha beszédei*. 1989, 199. p.) Egy dolgot ki kell azonban emelnünk, Buddha tanai sokkal *differenciáltabbak* voltak, mintsem azt első pillantásra hihetnénk. Ugyanis a megváltásnak az előzőekben elemzett formáját, a nirvánába való eljutást csak a szerzetesek számára tűzi ki célul, akik ha tökéletesen megvalósítják magukban a lemondást, a teljes közöny állapotát, akkor érhetik el céljukat. Míg a világi hívők áhítatuk és jócselekedeteik jutalmául leendő újjászületésükben szerzetesek lehetnek, s így eljuthatnak a nirvánába.

Komoly *gyakorlati életet* szabályozó tanrendszert dolgozott ki Buddha, amely magában foglalta a tartózkodást az öléstől, a lopástól vagy rablástól, paráznaságtól, hazugságtól, részegítő italok fogyasztásától. Mindezek mellett Buddha kétségbe vonta a kasztrendszer értékmérő funkcióját, a származást semmibe vette, s csak az erkölcsi magatartás helyessége döntött, hogy ki milyen ember. Természetesen azt is hozzá kell, hogy tegyük, mindez csak a megváltás kérdésével kapcsolatban volt érvényes, mert inkább azt mondhatjuk, hogy nem foglalkozott a társadalmi egyenlőtlenségekkel, eredetükkel, mert mélyebbre nyúlva az egész emberi lét értéktelenségének adott hangot. A *létszomj kioltásának szükségességét* a következő oksági láncolattal támasztja alá: „Tehát, szerzetesek, a tudatlanság következményei az adottságok, az adottságok következménye a megismerés, a megismerés következménye a név és alak, a név és alak következménye a hat érzékelési terület, a hat érzékelési terület következménye az érintkezés, az érintkezés következményei az érzetek, az érzetek következménye a létszomj, a létszomj következménye a léthez kapcsolódás, a léthez kapcsolódás következménye a létezés, a létezés következménye a születés, a születés következménye az öregség és halál, bánat, fájdalom, szenvedés, szomorúság, gyötrelem. Így jön létre ez az egész egyetemes szenvedés.” (*Buddha beszédei*. 1989, 115. p.)

Buddha természetesen „*orvosságot*” is javasol szerzetestársainak a betegség leküzdésére, amely négy pontban tartalmazza a tennivalókat. Az első a *szenvedést és frusztrációt oldja fel*, mert ez csak abból adódik, hogy nehezen tudunk szembenézni az élet alapvető tényével, hogy körülöttünk minden dolog átmeneti csupán. A szenvedés mindig fennáll, ha ellenállunk az élet szakadatlan folyásának és változásának, és megkísérlünk állandónak tűnő dolgokhoz kötődni, tárgyakra, eseményekre, eszmékre, emberekre vagy saját énünkbe, ami szintén csak illúzió. A második tanítás az, hogy a szenvedés oka nem más, mint a *léthez való értelmetlen ragaszkodás*, aminek oka a körforgás – születés, halál stb. –, mint azt láthattuk a létszomjról szóló idézet kapcsán is. A harmadik tanítás azt mondja, hogy el lehet érni a *nirvánát*, ha *lemondunk a cselekvésről*, s ekkor a tökéletes szabadság állapotában örökre eltűnik az elkülönült én hamis illúziója, és minden élet egysége és azonossága állandó élménnyé válik. S végül a negyedik tanítás a *szenvedések legyőzésének* azt a módját írja le, amikor az egyén önfejlesztése révén jut el a helyes tudáshoz, szemlélethez, magatartáshoz, életúthoz a *közepet* szem előtt tartva.

A cselekvéshez szükséges reflexiók lehetőségét, az elmélyült meditáció szükségességét pillanthatjuk meg Buddha tanaiban. És semmi esetre sem mondhatjuk destruktívnak ezt a *befelé figyelő* magatartást, mert az alapvető társadalmi működésmódokat nem kérdőjelezi meg globálisan, csak alternatívát kínál különböző kérdésfeltevések megfogalmazásának útjaihoz, amelyek elvezethetnek *egyetemes létkérdések* értelmezéséhez is. A későbbiekben a modern *politikai ökológiai szemlélet* kapcsán még találkozhatunk mindezek elméleti és gyakorlati hozadékaival.

Sors és sorstalanság

Mondhatjuk azt is, hogy a Descartes által megkezdett kör Nietzschével bezárult, s önmaga kezdőpontjához érkezett vissza. A ráció, az intuíció, az empiria, az autonómia, az Én, a Természet és a Szabadság, az abszolút szellem, az egzisztencia, az elidegenedés és a kultúrkritika jegyében fogant filozófiai poézis magába foglalta azokat az antropológiai és etikai irányokat, amivel számolnunk érdemes. Végigtekintve ezen a gazdag listán, az egyes körcikkelyeken: az *individuum sorsa* és *sorstalansága* egyszerre rajzolódik ki. Mert az ember ugyan esze segítségével képes a világ anyagi erejének felhasználására önmaga célját illetően, de ugyanakkor intuíciója révén ráébred kiszol-

gálatottságára, semmisségére, gyengeségére. A tapasztalat és józan szkepszis esélyt ad a társadalomban megteremtendő autonómiára, de ez az autonómia önmagában törékeny, kettéhasad, s evilági megalapozottsága kétségessé válik. Az Én ugyan szabaddá válik, de ez a szabadság a rosszra is képesíti, s így nem marad más, mint a szeretet „irracionalitása”. S elégtelenné válik a társadalom ésszerűségébe vetett hit is, mert az egyén egyedisége, szorongása, egzisztencialitása elnyom minden rendszerteremtő törekvést, még azt is, ami vélhetően pozitív ihletettséggel indult. Az ember elidegenedik munkájától s a másik embertől, hiába minden technikai és tudományos haladás. Marad végül az önmagát megújítani akaró ember, akinek szándéka, akarata a semmibe is vezethet, de a hatalom ijesztő csúcsai sem kizártak.

A következő Táblázatban a fejezetben tárgyalt filozófusok terminusait követve az individuum meghatározottságait, a tevékenységi területeket és a különböző értékorientációkat foglaljuk össze, ezzel mintegy jelezve azokat a kérdéseket, amelyek századunkban is napirenden lesznek.

az individuum meghatározottsága	tevékenysége	etikai értékorientációja
ráció (test és lélek)	módszeres kétely	tradicionális, ideiglenes
a természet módusza	szenvedélyek legyőzése	Isten értelmi szeretete
ráció és intuíció komplementaritása	egzisztenciájának meghatározása	a „szív logikája”
ok-okozati viszonyok függvénye	társadalmi hasznosság és egyéni boldogulás	érzületi
„két világ polgára”	az erkölcsi törvényhozás	kötelesség, felelősség
az Én önazonossága	aktivitás	moralitás
természeti és szellemi	szabadság kiteljesítése	a bűn elkerülése, szeretet – etika
szenvedély és kötelesség	abszolút eszméhez való igazodás	az általánosnak az egyes fölé helyezése
egzisztenciális	önkiteljesítés	az egyesnek az általános fölé helyezése
nembeli lény	munka	elidegenedtségének megszüntetése
akarata	műalkotás készítése, teljes aszkézis	negatív boldogság
érzéki és szellemi egysége	önmaga felülmúlása	hatalom akarása

A természetes élet felé

A keleti példák ráirányíthatják figyelmünket egy-egy kor organikus gondolkodására, cselekvésrendszerére. És éppen ez a természetesség és dinamikus szemlélet mutathat antropológiailag és etikailag is érvényes alternatívák ki-munkálása felé. Mert a globális ökológiai, gazdasági és politikai természetű problémák megoldásának egyik útja lehet, hogy *organikus szerveződések* keretében fogalmazz meg stratégiákat a mindennapi lét alakításához. A másik variáció az, hogy modernizációs törekvéseinkkel *párhuzamosan* dolgozunk ki alternatív utakat, amelyek kimozdíthatnak jelenkori krízishelyzetünkből.

A politikai ökológia filozófiája is azokat a tételeket bontja ki, amelyek a modern struktúrában létrejött *funkciózavarokat* jellemzik. Arra keresnek válaszokat – globális, regionális és lokális szinten –, hogy a hagyományos modern szervezetben tevékenykedő ember cselekedetei milyen értékorientációk köré szerveződnek, s hogy mi lehetne ennek alternatívája.

Az alternatív mozgalmak első javaslata a *centralizáció* körül csoportosul. A modern társadalmak megalomániás törekvései az emberek és közösségek rendelkezési jogait központosítja, s csupán a végrehajtó szerepére kárhoztatja őket, központi terv vagy akár piaci elosztás révén, de megbontva a termelés és fogyasztás egységét. Ezzel szemben a decentralizált szervezet az önállóság megteremtését tűzi ki célul mind az egyének, mind a közösségek tekintetében.

Korunk *hierarchikus szerveződései*, az alá- és fölérendeltség, a szervezeti szintekhez kötött irányítási jogok engedelmeskedési kötelezettségek rendszereit alakítják ki. Ezzel szemben a hálózati jellegű szerveződések egyenjogú, független közösségek és csoportok együttműködésén alapul, nincsenek szintenként elosztott igazgatási jogok és kötelezettségek, hanem az egyeztetés, az együttműködés kapcsolja őket egybe.

Alapvetően a *formalizáltság* jellemzi a modern szervezeteket, a társadalmi-politikai viszonyok előre beszabályozott sémákba merevített rendszere, amely korlátozza, sőt kizárja a spontaneitást, a függetlenséget. Míg az alternatív spontán-informális szervezetek szakítva a modern szervezetek ügyrend- és alapszabály-fetiszmusával, a lehető legminimálisabban szabályozzák a szervezeti magatartást és viszonyokat, a független egyének és közösségek spontán önszabályozását kívánják elérni.

S végül utolsó jellemzőként a *bürokratizáltság* jelenik meg, ami azt a szervezeti modellt foglalja magába, amely az igazgatási eszközök központosításán és az egész szervezetrendszer formálracionális szabályozásán alapul. Ezzel szemben a közvetlen demokrácia az érintettek közvetlen beleszólását, a társadalmi bázis aktivitását, öngazgatását biztosító szervezeti keretek, amelyek kizárják a képviseletet. (Szabó, 1989. 28–30. p.)

Valószínűleg a két szervezeti modell *együtt* válhat hatékonyá, mert sok esetben a problémák felismerését és megfogalmazását gátolják a bürokratikus sémák, viszont sokszor nélkülözhetetlen a hierarchizált szervezettség egy-egy program következetes végigviteléhez. A modern ipari társadalmak ellen föllépő alternatív mozgalmak reprimítiválása, ami közvetlenséget, az eredeti egységet, a technikaellenességet és a transzcendens vagy vulgáris naturalizmust

tűzi zászlajára, nem hiszem, hogy szélesebb elterjedésre számíthat. Míg a hagyományos és alternatív elemeket ötvöző irányok sikere valószínűsíthetőbb. Az antigazdaság és a posztindusztriális gazdaság utópiába, ill. realitás felé mutató változatai is ezt példázzák. Az egész átformálása, a totális átalakítás kísérlete éppúgy hatástalan marad, mint a modernizáció felismert hibáinak halogatása rövid távú hasznok hamis ígérétében.

„antigazdaság”	posztindusztriális gazdaság
A társadalom egészének alternatív átszervezése	„kettős gazdaság”
Általános redukcionista növekedéskritika	társadalmi és ökológiai szempontú növekedés
A harmadik világ elkülönült önállósága	szelektív fejlesztése, kapcsolatainak átalakítása
„antipolitika”	„új politika”
Teljes erőszak-, hierarchia-, hatalom- és államellenesség	e szférák radikális demokratizálásának igénye
A politikai részvétel elutasítása, „mozgalmi fundamentalizmus”	konstruktív politikai részvétel, a kompromisszumok vállalása
Szervezet- és intézménynélküliség	a szervezetek és intézmények bázisdemokratikus átalakítása
A modern társadalmak differenciáltságának leépítése	a modern társadalmak szerkezetének átépítése
Új közösség	új társadalom

(in: *Politikai ökológia*. 1989, 34. p.)

Mindezeket szem előtt tartva az egység kérdésének felvetése és feltétlen igénye sok szempontból problematikusnak tűnik. Azt nem vitathatjuk, hogy jogosultak azok a kísérletek is, amelyek az egység újraépítését célozzák, de azt mindenképp meg kell jegyezzük, hogy a jelen pragmatikája a *sokféleség* konszenzusából táplálkozhat globális méretekben.

Igaz lehet mindez abban a tekintetben is, hogy *Kelet* és *Nyugat* eltérő intenciója máshogy viszonyul a globális kérdésekhez, mert mások a regionális és lokális pozíciók, és megint különbözőek a modernizációhoz való kötődések; mert térségünk keleti felén még be kell fejezni a folyamatot, míg Nyugaton már az alternatív „finomításokhoz” is hozzákezdhetnek.

Az alternatív mozgalmak – sok mindenben a keleti filozófiákra visszatekintő – érvrendszer a problémamegközelítések eddig Nyugaton még kevésbé használatos útjaira hívhatták fel a figyelmünket. Ezek a dinamikus természetű, természetes életre figyelő, de ugyanakkor meditatív mozzanatok is tartalmazó orientációk fogalomelőttiségükkel és -utániságukkal, paradoxonjaikkal megtermékenyíthetik néha bizony erősen korlátozott érvényességű racionalitásunkat, pragmatizmusunkat. S hozzásegíthetnek ahhoz, hogy *pozitív választ* találjunk arra a kérdésre: *az ember megöli-e a Földanyját vagy sem?*

„Álmod hámoz az emberiség”

„Sziporka szálldos. Ugrik tűzön át
a szentiváni nép. Ni, hogyan szökell
gyászhuszárral szende szűz és
féleszű pékkel a kajla mágus...!”

(Szepesi Attila: Szentivánéj)

Új álmod kéne' írni, új darabot,
melyben én valóban Pyram' vagyok,
s nem gúnyolnak ki a jury-tagok:
nem jó réshez teszek ragot, tagot.

(Tózsér Árpád: Zuboly epilógusa)

Valóban új álmod kellene írni, új darabot a harmadik évezred első éveinek globalizálódó szívszorításában, mikor is individuális bajainkkal, mindennapi félelmeinkkel felfakadtunk, mint egy gennycsomó, és azóta is ön-tisztulunk a teljes gyógyulás reményében. Ez az óhaj, meglehet, hogy épp a Cserhát „palóc installációi” között Magyaránadorban egy volt téesz-irodán, vagy Terényben az Istállógalériában és Akóiban, ám úgy is lehet, hogy Herencsényben a Fonóban, vagy pont Cserhátszentivánban a Felhagyott Kőfejtőben a nyári napfordulón, Szentivánéjjen válik majd valósággá.

A tizennyolcadik évébe érkező Ekszpanzióknak, mint összművészeti találkozónak és kiállítás-performansznak mindig meghatározott témája volt, egy-egy aktuális hívó szóra építette akciósorozatát. Így 2002-ben például „A vár” volt a tematika. Akkor Buda várától Vác–Visegrád–Esztergom–Salgó–Drégely–Nógrád várain át Szanda váráig kellett képletesen és valóságosan is a „vártól a lekvárig összekapcsolniuk” az ekszpanzió expresszen utazó szereplőknek, akcióikkal véd- és mentsvárainkat; 2003-ban „A kilátó” fogalma köré csoportosultak a létrehozandó alkotások. A Cserhát európai értékű Sasbérci kilátóját, többszintes erdésztornyját kellett a kortárs művészetek bázis helyévé „csomagolniuk”, átlényegíteniük a performereknek; 2004-ben Szécsényben a Ferences Kolostorban, Szent Ferenc követőiként elmélkedhettek a jelenlévők a legkisebb testvérekkel, a novíciusokkal az aszkézisről, a szegénység értékét megőrző erejéről. Annak a középkori szentnek reguláiról, aki példaadó ma is, hiszen „mindent szeretett és tisztelt itt, ezen a földön, a növényeket, az állatokat, az embereket. Alázattal viszonyult a teremtett világ egészéhez”. 2005-ben, az Iszlám és Keresztény kultúra egymásnak feszülése, a londoni robbantások véres aktualitása, drámája „ihlette” meg az Ekszpanzió résztvevőit. Most, 2006-ban az alkotó-rendező az „ÁLOM” tematikában, egy Terényben megújítható néphagyomány az IVÁN és JÁNOS NAPI TÚZUGRÁS és VARÁZSLÁS rituáléjára építve képzel el megrendezni az újabb Nemzetközi Kortárs Művészeti Találkozót az Ipoly Euró régióban, a nyári napforduló kozmikus, illetve természetes voltára alapozva. Amikor a Nap kel: 3.47-kor, nyugszik: 19.45-kor. Ez az idő emberemlékezet óta olyan asztrológiai ünnep, amelynek hagyományait, rítusait és szertartásait szerte a világban napjainkig megőrizték. Így történt ez a reneszánszban, Shakespeare korában a Szentivánéji álom születésekor, s ugyanígy az egyik „isten háta mögötti”, Cserhát vidéki falucskában, Terényben is, ahol most az Iván és János napi Tűzugrás egykori rituáléjára építve kortárs művészek tesznek kísérletet az egykor volt néphagyomány újjá élesztésére. Ezt a népszokást kívánják átplántálni a szomszédos falvakba is: Herencsénybe

és Cserhátszentivánba. Mert mi is történik valójában ezen a napon tér-időben, a kozmikus egészben?

Az év leghosszabb napjának legrövidebb éjszakáját élhetik át az ünneplők a csillagég alatt. A világosság győzelmét a sötétség fölött. Szent Iván éjszakája álomittas, titokzatos és varázslatos. Az időntúlivá nőtt pillanatok szereplői kelnek ilyenkor életre bódultan, szerelmesen: a Titániák és Oberonok, a Puckok és Arielek, Hermiák és Lizanderek, köztük az izgatóan parányi Nemtők és kis Koboldok. Így lehet a nyárelő a szerelem ünnepe, a házasság megszentelődéséé. És így válhatott élő néphagyománnyá a vadvirágkoszorú fonása, a tűzgyújtás és tűzugrás rítusa, a mesélés és álmodozás, a gyógynövénygyűjtés, az éneklés és a táncjárás, a nyírfaág ajándékozás: – mikor is a szerelmes, szíve választottjának zöldellő faágat ad;

vagy épp valaki valakivel közös tálból cseresznyézik – és/vagy, a mulandóság ellen a tisztaszoba vánkosára, meg a sírokra is valakik éltető nyírfaágat helyeznek, illetve gyertyát gyújtanak a feltámadás, az újjászületés reményében.

A „SZENTIVÁNÉJ élő néprajzi, irodalmi és művészeti hagyománya a mai képzetek szerint is teremtő akaratot, ihletet kell, hogy adjon a költő-, a filozófus-, a zenész- és színész-performereknek, a kiállítóknak, és a közönségnek is. Az Ekszpanzió alkotói évek óta természetes módon emelik be akcióik körébe a „genius loci” értelmében, a befogadó hely szellemi örökségét, értékeit. Jelen esetben a Cserhát vidékéét, a Palócföldét. Terényben az Istállógalériában, Herencsényben a Fonóban, valamint Cserhátszentivánban a római katolikus Templomban kiállított művek, valamint a Mikszáth-i Görbeország lankás tájain elhelyezett land’art-ok a találkozó eseményei után még hónapokig őrzik majd a Szent Iván Éj holdudvarában született gondolatokat, a megismételhetetlenül egyszeri előadások és performanszok emlékét, a zenei és verses improvizációk éteri pillanatait. A Napút Ekszpanziós tematikus száma pedig, ahogy eddig is, dokumentálja és rendszerezi az alkotói folyamatok legfontosabb stációit, elemeit, többek között azt a verssé formálódó ténytet, hogy a föld kerekiségén, ma is ÁLMOT HÁMOZ AZ EMBERISÉG.

Németh Péter Mikola

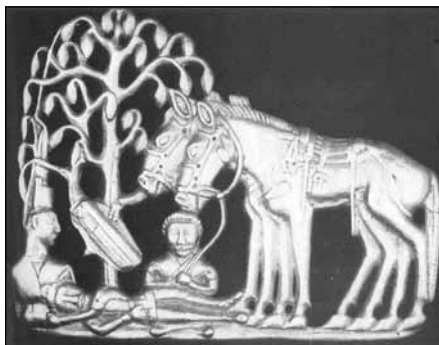
Végh Attila
Az álom

„Az ébren levőknek egy a világuk,
minden álmodó saját világba tér.”
Befordul, taszítja őt a levegőég,
az álmosító, sugárzó világ most
puha szabályok őrizte sorsba hull.
Az álmodó saját tengerpartján áll.
Néma hullámverés, távol fekete tornyok,
mintha Caspar David Friedrich
egyik vad, elvetett ötlete volna.
Vörös parton valami pattogva sarjad.
Az elvetett ötlet kibajt, folyondár nő az égre.
Ijesztő álom, az alvó most vattás
szárnysubogást hall, úristen, az
elvont fogalmak mind erre húznak,
rohanni kezd egy torony felé,
ugrálva nő a kapu fölötti felirat:
„Olvasatlan Versek Könyvtára”.
És amikor már éppen bejutna,
amikor megmentené magától az álom,
nehéz huzat kél a könyvtárban,
a kapu döngve bevágódik,
ablaküveg csörömpöl.
Csapkodnak az üres keretek.

De partjain valahogy ellágyul a veszély,
és az álmodó érzi: mindjárt fölébred.
Utoljára még körülnéz. A tenger
elbabzott, elcsavarogtak a tornyok,
sívó érzékekből pereg a vigasz,
oldódik az emlék, az álmodó újra él,
ez itt a szobám, mit is kell ma tenni,
az elbitangolt tervek összeverődnek.
Jól van, nem történt semmi,
az álom megittatta a reményt,
megint egy nappal több,
eggyel kevesebb, gyerünk hát,
nyílik az éberek közös világa,
a káprázat vigasztalóbb haláltájai.

Pálfi Ágnes

Éva álma

SZKÍTA ÖVVERET, I. E. IV–III. SZ.
(LENINGRÁD, ERMITÁZS)

„Ádám, miért lopóztál tőlem úgy el, / Utolsó csókod oly hideg vala, / S gond vagy harag van most is arcodon...” – Éva, az első asszony szólal meg így Az ember tragédiája végén. Álomból ébred ő is, akárcsak Ádám. De vajon ugyanabból az álomból-e, amelynek Lucifer volt a dramaturgja? Hiszen úgy szólal meg, mintha semmire sem emlékezne. A történelmi színek mintha érintetlenül hagyták volna.

Az Édenkertben ő volt pedig az Ősbűn. Almát a tiltott fáról ő szakított. Ő volt a „kegyetlen” alkotója ellen lázadó, minden titkokat tudni vágyó női hübrisz, a Kíváncsiság. Nem hőkölt vissza Lucifer ajánlatától, mint férfitársa, nem félté az Úr haragját. Ő volt az „első bölcsele”, az isteni tervbe vetett Ősbizalom: *„Miért büntetne? – Hisz ha az utat / Kitűzte, mellyen hogy menjünk, kívánja, / Egyúttal olyanná is alkotott, / Hogy vétkes hajlam másfelé ne vonjon. / Vagy mért állított mély örvény fölé, / Szédelő fejjel, kárhozatra szánva. / Ha még a bűn szintén tervében áll, / Mint a vihar verőfényes napok közt, / Ki mondja azt vétkesbnek, mert zajong, / Mint azt, mivel éltetve melegít?”*

Ádám előbb, megízlelve az almát, e női túlerőnek enged, s csak aztán hallja meg Lucifert, és szánja el magát a nagy kalandra – immár valóban férfimód: *„Jövömbbe vetni egy tekintetet / Hadd lássam, mért küzdök, mit szenvedek”.*

Küzdelem? Szenvedés? – a női fül ezekre a szavakra a jelek szerint süket. A jós-álom, a „bűbáj”, mit Lucifer bocsát reájuk, Éva szemében (Madáchtól micsoda pimasz nyelvi ötlet!) egészen mást jelent: *„Hadd lássam én is, e sok újulásban / Nem lankad-é el, nem veszít-e bájam?”* – És Lucifer, a pedáns dramaturg, a történelmi színek sodrában e hiú női kérdésről sosem feledkezik el. S válasza rendre pozitív: a női nemnek e tekintetben nincs mitől tartania. Éva vonzereje töretlen, az idő nem fog rajta, s hiába vált szerepet, kosztümöt, Ádám őt látja minden „újulásban”. Ámbár szerelme azért korántsem lángol érte mindig ugyanúgy. Csalódik benne többször, és két esetben undorral mintha végképp el is fordulna tőle. A párizsi színben a néplázadás felgerjedd „aszszonytigrisétől” borzad el, ki szenvedéllyel férfit öl, s „egy éjet” csak a „nagy férfiúval”, Ádám-Dantonával – jutalmul véres tettéért csak ennyit – nem kér, de harciasan követel. S az ébredés előtti utolsó jelenetben Ádámot ugyancsak a női erőszak rettentí vissza a felkínált sextól. – Vagy mégsem? Az eszkimó Éva állati vonzereje legyűrte volna benne az undort? Madách szövege ugyancsak kétértelmű: az aktus elhagyását, avagy realizálását mintha a színpadi rendező ízlésére, vérmérsékletére bízna:

AZ ESZKIMÓ (*gunyhójába lépve*)

Nóm! Vendégeink

Érkeztek ím. Lásd őket szívesen.

(ÉVA ÁDÁM *nyakába borul, s a gunyhójába vonja.*)

ÉVA Légy üdvözölve, idegen, pihenj meg.

ÁDÁM (*bontakozva*)

Segítség! Lucifer! El innen, el,

Vezess jövőmbül a jelenbe vissza,

Ne lássam többé adáz sorsomat:

A hasztalan harcot. Hadd fontolom meg:

Dacoljak-é még Isten végzetével. –

Vajon az álmából ébredő Éva erre az utolsó elválásra, az Eszkimó-szín fagyos leheletére, s a „gunyhóban” mégiscsak elhált éjszakára emlékezne vissza, amikor Ádámon elhidegülését számon kéri? Dramaturgiailag talán korrekt, ha így olvassuk, ám Éva szövege költői értelemben valami jóval mélyebb belátást sugall: *„Ádám, miért lopóztál tőlem úgy el, / Utolsó csókod oly hideg vala, / S gond vagy harag van most is arcodon...”*

Éva az én olvasatomban nem ugyanazt az álmod látta. Nem a történelmi színeket. Nem is önmagát, romolhatatlan bájának szappanoperáját. Emlékezete egyetlen képet őriz: Ádám alakját, arcvonásait.

Éva álma az Új Ádám fogantatásának titkos története. És az anyává érés titkos története, amelyről az irodalomban alig van híradás. Apuleus regényében a Psyché-ről szóló elbeszélés ezért becses: a „földi Vénusz” női beavatás története ez, melynek az Erósszal való misztikus nász a fordulópontja, s melyet a kíváncsiságáért kiérdemelt büntetés, Psyché száműzetése követ: a teherbe eséstől a gyermekszülésig végigjárt stációk, amelyek anyává, asszonnyá teszik, s elnyerve Zeusz kegyét végül beiktatják őt az égi és földi hierarchiába.

Terhesség. – Miért is használom itt ezt a durva, közönséges kifejezést?

Platón *Lakomájában* van egy szövegrész, ahol Szókratész azt állítja: a terhesség megelőzi a megtermékenyülést. A filozófus itt már nem a maga nevében érvel; Diotimát, a papnőt idézi mint hiteles kútfőt, vele mondatja ki a férfiak vitáját eldöntő utolsó szót Erósz természetéről:

„Ha a terhes lény a szépség közelébe jut, felvidul, elömlik benne az öröm, megtermékenyül és szül; ha azonban a rúthoz közeledik, elkomorul, búsan begubózik, elfordul, összehúzódik, s nem tud szülni, hanem kínlódba hordja tovább terhét. Innen az a mélységes megrendülés, amit a terhes s már vajdó lény a szépség közelében érez: mert nagy fájdalomtól szabadulhat meg általa. Mert Erósz nem a szép szerelme – mondta –, ahogy te gondolod, Szókratész.

– Hát akkor mi?

– A szépségben való nemzés és szülés vágya.”

De vajon Madách Évája esetében mit értsünk a terhességét követő megtermékenyülésen, foganáson? – Úgy képezem, álmában Éva ugyancsak aktív: a férfi szenvedéstörténetét, történelmi báb-állapotait szemléli, s viszi át azonmód

mint szellemi léttapasztatatot a psziché szűrőjén át az élő (biológiai) anyagba. Divatos műszóval élve „bekódolja” a születendőbe, hogy mi lesz a dolga. Ágyútölteléket, sorozat-embert lehet gyártani másképp, lombikban akár, vagy klónozással. Ám e mesterségesen előállított lény genetikai programjából hiányozni fog Éva álmának információ-többlete.

Goethe Helénájából – jelzem – éppen a női éberségnek e másállapota hiányzik, amelyben egyként aktív a szellem, a lélek, a test. Ő és Faust egymás álmában tükröződő, ikerszerű lények: a tökéletes szépség szobrai. „Esztéti-kai” nászuk gyermeke, Euphorion elragadtatott művész; szellemteste az égbe emelkedik, nincs többé földi küldetése.

A *Tragédiában* Éva álma viszont maga a folyamatos női éberség. Foganásra kész, termékeny másállapot. Olyannak képzelem őt, mint a híres szkíta övcsat hajából indát sarjasztó ósasszonyát, aki egyenes derékka ül a világfa tövében. Virrasztja, ölébe rejtja a lázas férfi-fejet, s *lelki* szemével tekintve bele nem a luciferi komédiát kémleli. Egy másik Egyiptomot lát, egy másik Bizáncot, Athént, Rómát, Párizst és Londont – s fülelven magzata szívdobogását, egy másik Budapestet...

Kelecsényi Sámuel

A királynő üzenete

(a tiltott városból)

*Ma reggel álmot láttam.
Én, aki nem tartozom senkibe és semmibe,
felfüggesztem lépéseim.
A tölgyfaajtókat csukják be.
A katonák takarodjanak ki a teremből.
A fáklyákat hajítsák a vizesödrökbe.
A nők lassan öltözzenek föl,
a férfiak forduljanak a fal felé.
Hintáztassuk ezt a gyönyörű reggelt,
ami utolért és nem hagy el többé.
Billegjen a távoli horizont, sós tenger
vize csapjon szemünkbe, a szél
kiáltson, a balál tétovázzon.
A csendről szakítsuk le a várakozást,
maradjunk együtt, maradjunk együtt.
Bocsássátok elém a sötétséget.
Jöjjenek el a mi félelmeink
és szabadítsuk meg egymást
a lebeteltentől.*

Forgács Miklós

Minden Egész nem törött

A XVII. Ekszpanzió az „Iszlám” tematikában az akcióművészet három irányát három performansz képviselte.

Dénes Imre a festés mellett tartja fontosnak, hogy a teret is meghódítva, általában saját civil jelenlétéből kiinduló „akciójegyzetekben” láttassa az őt foglalkoztató témákat. Napló helyett mintha csak az íróasztalát rendezgetné a művész, gesztusesszéket alkot a jelöletlen, a mindennapból kiemeletlen térben. Az alkotó a hétköznapiak trambulinjáról dobbant, hogy saját problémáinak egyetemes párhuzamait megtalálja. A megismerés mindennapos vágya ebben az esetben Szindbád nyughatatlanságában találja meg a mintát. Dénes nagyon egyszerű, banális tárgyakkal változja fel filozófiai tételét: „Minden hajónak

jár egy horizont.” Az indulás izgalma a papírhajó hajtogatása, az út kalandja a papírra rajzolt zsírkréta-horizont, a megérkezés ünnepe az összekoccanó két pohár egyikéből felhajtott vörösbor. Hatszor ismétlődik meg a gyerefantázia láttató erejére számító, egyszerű akciósor. Hetedszer nincs megérkezés, a horizontokkal megtelt papírlapot feje köré csavarja az utazó, a mindennapok kalandora, kezében az utolsó papírhajóval a levegőbe rajzolja a horizontot, nincsen már konkrét cél, a megvilágosodás láthatatlan kegyelme felé indul a szemével már nem, csak lelkével látó Szindbád.

Ladik Katalin költészetében is valami zsigeri, titkos tudás rekonstruálására tesz kísérletet, melyben nagy szerepe van a testbe zárt-ságnak, a nemi szerepeknek, a természet értésének. Performanszában opálos kék fényvel megvilágított fóliaburokból vajúdjá elő magát lassan, gyötrelmesen a meghatározhatatlan nemű lény. Maszkot visel, és létezését egy nehezen rekonstruálható mítosz szótörmeléke kíséri.

„A létra sebei”, „a sebek nagy csodája”, „a tűzmadár körkörös fekete torka”, „a fényben szűkülő ebek”, „a keresztre feszített húr rezgése” – és sok más titokzatos költői kép villantja fel azt a világot, amely kiköpi magából s a földi léttől megrágva visszafogadja gyermekét. A maszkos alak az emberi lét banalitását is kipróbálja: neonrózsaszín szilonharisnyával rajzolja meg testének körvonalait. Hasából kék műanyagfóliát ráncigál ki, és a testtől óvó mágikus körré alakítja a telket. Ősi szimbólumok keverednek a rémisztően ízléstelen mával. A ráolvasásszerű varázsigék, az erdélyi siratóének, a Carmina Burana szenvedélyes, az élvezet démonait kiszabadító dallama egyaránt az angyalszületésre utal. És előttünk állt a papírszárnyas, madárhangon rikácsoló, harisnyába bújtatott karú lény, és lassan hátrálva beleolvad a háttérbe, ismét eggyé lesz a kezdet káoszával. Ladik varázslónóként teszi a teret szakrálissá, de nem feledkezik meg arról sem, milyen akadályokba ütközik az, aki a spiritualitás élményére vágyik szekularizált világunkban. Akciója egyszerre átszellemült ima és féktelen, pogány révülés.

Kovács István szobrászként papírszobrairól ismert. *Önmagamba zárva* című, a szabadban lezajlott akciójának is hangsúlyos eleme egy fóliába tekert, fához kötözött, kasírozott papírangyal. Kovács lemondott önmagáról, és a vegetatív lét szabályainak engedelmessé szaladozik elveszetten a térben, de sorsa meghatározott, feladata, hogy átörökítse magát, szaporodjon. Fehérre meszelt teste el-eltűnik a bujázöld növényzet között, s amikor újra felbukkan, mindig más színű foltok láthatóak a testén. A meztelenség ebben az esetben az abszolút természetesség és a természettel

való organikus kapcsolat jelképe is. Ennek a lénynek nem adatott más, csak az, amit születésekor kapott: teste és képességgel megélni és túlélni a világ ezer megmagyarázhatatlan jelenségét. Nem felfogja, ami történik, hanem magába szívja. Mozdulatain látszik, kíváncsiságának valami gátat szab. Egyre nyöszörgőbb, zihálóbb, hörgőbb hangokat hallat, egyre nehezebb szabadon léteznie. Fémkalitkára húzott fóliába bábózik és a megtalált feladat programjával szabadul ki. Vad rohángálása egy ciklus beteljesítésévé válik. Már csak gépiesen körbejár. Homokkal teli fémtál alá kucorodik, egy zsákba rejtőzve, s mielőtt teljesen eltűnne, kiderül, egész idő alatt több méter hosszú fóliacsíkot tartott a szájában. A köldökzsinórt maga köré öklendezi, eltűnik a zsákban, s a szimbolikus föld alatti térből egy tojás gördül elő. Ismét egy átváltozás, a lét szintjeinek gyötrelmes váltogatása.

Szindbád utazóból horizonttá vált, a belső utazás végcéljává. Az angyal semmiből szövi meg, a természeti lény pedig egyre intenzívebben olvad bele teremtő környezetébe. Az akcióművészek szerint tehát létezik egy Egész, melyet érdemes felkutatni, és feladni benne az érzelmek és az individuum nyűgét. Persze ez az állapot nem valamiféle önáltató, profán ataraxia, hanem a hagyományok biztonságérzete.

Dénes Imre a civilizációból lép az ismeretlen területekre és próbál meg misztikumot kicsiholni a hétköznapi környezet lehetőségeiből, s így kapni választ teljesen világi kérdéseire. Ladik Katalin szóként kezeli a mozdulatot, a hangot, a tárgyat, s ezekből a tér-szavakból állítja össze létezés-költeményét. Dénes Imre mögött látszik a város, a társadalom, Ladik Katalin kozmoszá tágitja saját magát, a világot, amelyet magából tud kiszabadítani, és amelyet a világegyetemből magába tud fogadni. Kovács István a természetbe ágyazott lényként szembesül az emberi test korlátaival, s a természetből kiszakadva könyörgi vissza magát, a kitaszítoottság és a magány réműletes érzését a látszólagos rabsággal felcserélve. Tehát mindnyájan a káoszból a rendbe szabadulás keserves útját járják be.

Horváth Ödön

A vízi tündér

*A holdfényben húz, vonz gyönyörűséged.
Ezüstszájú hálódban foglyul ejtesz;
bínárok közé, kagylóágyra fektetsz.
Merész ajakkal csókolgatsz, én téged;*

*úgy zubanunk álomba mind a ketten.
Álmunk elvisz víz-kastélyod kertjébe,
abol a kristálytisza világ mélye
sarjadó szerelmünk jelképe, testem*

*buborékokból hímzett sírkamrája,
abol létünk éteri valósága
boldog virágoktól, halaktól ékes.*

*Ott lebegsz közöttük; uszonyod fényes
pikkelyein a holdvilág szikrázik.
Nézlek, csodállak bajnalhasadtáig.*

44/23 Szerelmes

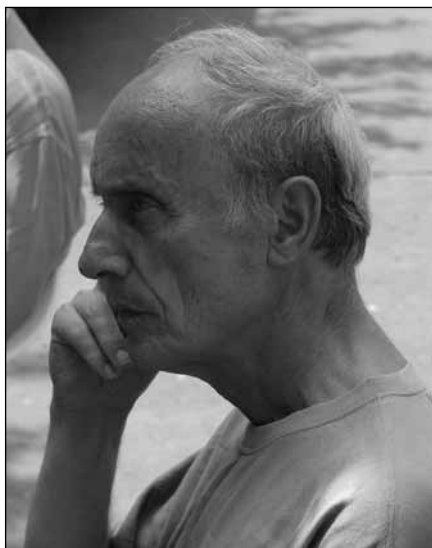
Az utolsó napon

*Trombita szól. A régóta hiányzott
szózat; időt, teret betöltő.
Mélység és magasság üzenetének
egyszer és mindenkorra összefoglalt*

*lényege. Hír az örömről. Az áldott
bizonyosság titkát megőrző
üdvivalgás, ég felé szálló ének,
hullámok himnusza; egymásba olvadt*

*szent ígéret és kielégült szükség;
a kitágulni vágyó mindenségbe
szökő dal, sorsunk tágra-nyitott torkán*

*újjászülető hozsannánk zenéje,
hogy minden kín s megaláztatás szűnjék,
s emeltessék fel a kereszt s az oltár!*

Miklóssy Endre

Hamvas Béla a rendről és a hagyományról

(Tanulmányrészlet)

A természettudomány az érzékeinkkel tapasztalható és matematikai alapokon nyugvó kísérletekkel alátámasztott világ tudománya. Ilyesforma a kartézianus világkép kiindulása. Hamarosan hozzá teszik a „világteremtő” (demiurgoszi) észrevételt is, hogy ugyanis ezt a valóságot mi éppen felismertük, és innentől fogva a módszereinkkel folyamatosan rekonstruáljuk a működését, és ezzel előlépünk az alkotóivá is, függetlenül attól, hogy valamilyen isteni principium volt-e az eredeti teremtő (deizmus), vagy az anyag önmagát teremti (materializmus).

E világképnek jelentékeny kritikája van a természettudományos gondolkodáson belül is, a belső logikai fogyatékoságai miatt. De esztétikai szempontból nézve is problematikus. Ha a logikai következtetőkészséget leköti is, a fantáziát nem. Ezt az „egyszeres látást”, ahogyan William Blake mondja, a XIX. század elejének az európai romantikája világnézeti terrornak tekinti és ellene épp az általa meghaladni vélt „residuumokra” támaszkodik: az európai középkorra, a népi kultúrákra, és mindenekelőtt Kelet hagyományára.

A Bhagavad Gita, majd az Upanisadok európai nyelvekre fordításait a poszt-hegeli filozófia (Schopenhauer) próbálta meg először asszimilálni, de hatalmas és máig terjedő befolyását a teozófia spekulációi alapozták meg.

A teozófiában a belátható ismeret vegyül a be nem látható tudatalattival. Eltűnik a kontroll lehetősége, mivel a személyes intuíció nem bírálható, lévén minden meggyőződés végső alapjai ismeretlenek. (A természettudomány axiomatikája éppen e probléma megoldására született.) Ez az asszociálás követhetetlen módon építkezik mindabból az ismeretből, ami a tudatba ér. Ezt hívták az ókori világ vége felé szinkretizmusnak. A veszedelme pedig a következő:

„Ha az ember a fagypontra eléri, életét nem szellemi erők irányítják, hanem pseudospirituális kényszerek, amelyeket a gyengeelméjűek, a serdületlenek, a primitívek, a pszichopata lélektanából ismerünk, és amelyeket a köznyelv rögzisméknek nevez.” [1]

A hinduk ezt a szinkretizmust éppoly kevésbé fogadják el, mint magát az európai filozófiát, amiről jó ismerője, a ceyloni születésű Coomaraswami azt mondta, hogy egy nyolcéves gyerek gondolkodási szintjének felel meg.

Ezek a világképek a vonzerejüket csak részben köszönhetik annak, hogy csekély fáradsággal megszerezhető „beavatottsági” élményt adnak. Fontosabb ennél, hogy nem ismerik az erkölcsi elkötelezettséget, vagyis a realizáció igényét. Hordhatja az ember mint kényelmes viseletet anélkül, hogy az életvitelére bárminő befolyást gyakorolna.

A helyzetet a XX. század elején Giulio Evola, Leopold Ziegler és minde-nekelőtt René Guénon próbálta újragondolni. A feladat nem az, hogy a ha-gyományban elrejtettet hozzáigazítsuk a mi gondolkodásunkhoz, hanem hogy megismerjük úgy, amint van. Épp ezért ő az egyetlen európai, akit a hinduk is elfogadnak hiteles értelmezőjüknek.

Guénon a helyzetnek megfelelően antitétikusan fogalmaz és ezért „keleti metafizikáról” beszél, leszögezvén, hogy ez nem jelent többet, csak any-nyit, hogy ott maradt meg a legépebben az Óshagyomány. „Keleti metafizikáról azért beszélünk, mert a nyugati világ jelenlegi szellemi helyzetében a metafizika elfelejtett, figyelmen kívül hagyott, csaknem teljesen elveszett dolog, mi-közben Keleten még mindig valódi megismerés tárgya. Ha meg akarjuk tud-ni, hogy mi a metafizika, akkor Kelethez kell fordulnunk, sőt ha újra meg aka-runk találni valamit azokból az ősi metafizikai hagyományokból, amelyek va-laha Nyugaton léteztek, (...) akkor ez főleg a keleti tanok segítségével és ezekkel összehasonlítva érhető el.” [2]

Megjegyzendő, a „metafizika” szóval ő maga sem elégedett, csupán kifejező antitézisként használja a „fizikával” azonosított modern természettudomány el-lenében. A világ teljes és egységes, és a rá vonatkozó emberi ismeretek lényege se lehet más. „Ezek a szent könyvek egyszer és mindenkorra tartalmazzák a létezés eredeti szövegét” [3] – mondja Hamvas. A feladat tehát ennek a ta-nulmányozása, és Guénon ezt a stúdiumot nevezi úgy, hogy „science sacrée”.

Hamvas 1941 elején Magyarországon elsőként közöl Guénonról szóló ta-nulmányt [4]. Ez az inspiráció hamarosan az egyik fő művének a megírására indítja.

A „Scientia sacra” tudomány, mert nem hagyatkozik a tiszta intuícióra, ha-nem fegyelmezett gondolkodási módszertana van, és szent, mivelhogy a pro-fán természettudomány antitézise. Nemcsak a cím, hanem a koncepció is Guénontól származik. A tudomány célja a világismeret úgy, ahogyan az erről szóló Hagyomány őrzi.

Van ezzel kapcsolatban szellemi pozitívizmus is, amely a hagyományt a sa-ját fogalmi és értékrendjébe kívánja lefordítani. Ez a szellemi magatartás a fe-lelős például a keresztény metafizika kiüresítéséért. Mint említettük, van a tu-datalattinak a fantáziálásban megnyilvánuló működése, aminek az első nagy példája a teozófia. Guénon, akit ez megérintett, hamarosan teljességgel el-utasítja [5]. „Nyugaton a science sacrée-t többé-kevésbé tudatos csalók szé-gyenletesen karikaturizálták” – szögezi le egyik fontos, a hiteles hagyományt rekonstruáló könyvének bevezetésében [6]. A hagyományt belülről kell meg-ismerni, ami nem utolsósorban az „egybeesések” felismerését jelenti.

Guénon szintetikus nagy művei egy-egy szimbólum mentén járják körül ezt az egységet. Hamvas más utakat választ. A hagyomány reánk maradt szent könyveit egyrészt önmagukban akarja megismerni. Negyedszázadon keresztül fordítja és kommentálja őket. Kung Fu-Csét, Csuang Csét, a Tao Te Kinget, az Upanisadokat, Patanjalit, a Sankhját, a Zent, Tibetet, a Pert-em-Heru egyip-tomi halottaskönyvet, Henochot, a Zóhárt, Hérakleitoszt, és a legnagyobbnak tekintett európai gondolkodót, Jakob Böhmét. Élete vége felé a perzsa ha-gyománnyal kezd foglalkozni, és nagy fájdalma, hogy nem ismerte az amerikai kultúrákat. Az extenzív életprogramját önironikusan így foglalta össze:

„Húsz, esetleg negyven évre lenne szükségem, hogy a Föld nagyobb könyvtáraiban munkatervemet elkészítsem. Még néhány nyelvet is meg kellene tanulnom, többet tökéletesítenem. Legalább nagy vonalakban foglalkoznom kellene a kínaival, a japánnal, a toltékkal, a perzsával, az egyiptomival, az arabbal, több néger és indián és ausztráliai táj nyelvével. Minden nyelv tud valamit, amit csak ő tud. Alaposan és véglegesen meg kellene tanulnom a szanszkritot, a hébert és a görögöt. (...) Ezután következne maga a tanulás. Erre százötven évet szánnék, és azt hiszem, hogy elkészüljek, napi tíz órát kellene dolgoznom. Pihenő a zongora, a képtárak és a fürdő a tengerben. Ötven évre lenne szükségem, hogy utazzam, éspedig nem úgy, hogy egy helyen három napig maradjak, hanem legalább egy évig. Ezután már el mernék kezdeni tanítani. (...) Tizenöt-húsz fiatalembert tanítanék, akiket a világ minden tájáról magam hívnék meg, és száz év elég lenne annak az ellenőrzésére, hogy gondolataim beválnak, vagy nem. (...) Négyszáz éves koromban tanítványaim segítségével a mű realizálása megindulhatna.” [7]

Az irónia arra irányul, hogy a beavatottságot nem érte el, és az ebből eredő tisztázatlanság a realizáció számára is akadályt jelentett. A belső elszámolásba kívülről nem szólhatunk bele. De annyit azért mégis: nem épp csekélység az sem, amit realizálni tudott.

A hagyomány áttekintésénél szembe kell nézni mindenekelőtt azzal, hogy mint Guénon mondja, „a tiszta metafizika számára minden rendszerezés lehetetlen”, mivel külső formába zárás volna [8]. A hagyományt ezért csupán leírni lehet, önnön kategóriáiban. A megértésnek az a lényege, hogy nem különböző tanítások vannak, hanem az egységes tanítás különböző nézőpontjai, amelyeknek a döntő kritériuma Guénonnál a Védának való megfelelés. Alapjában tehát nem lép ki az indiai hagyományból, és az egyébként bőségesen feldolgozott egyéb tradíciót is mindig ehhez viszonyítja. Max Müller óta különben sokan vélték úgy, hogy minden hagyomány ősforrásának a Védát kell tekinteni, s a többi kultúrdiffúzió útján belőle terjedt el. De Hamvas nem osztja a diffúziós elméletet. „A hagyomány úgy egy, mint ahogy egy emberiség, egy szellem, egy Isten. Ez az egy azonban, bár mindenütt ugyanaz, időkre, népekre, nyelvekre alkalmazva jelentkezik.” [9] Ezért a Védánta teljes elismerése mellett is kilép belőle és egyenrangúan támaszkodik a többire – Egyiptom, Irán, a kabbala vagy Kína hagyományára is. Mércének épp e hagyományok egybehangzását tekinti.

Az őshagyomány alapja mindenütt olyan, mint a védikus hagyományban a Shruti. Ez nem külső valamire támaszkodik, hanem önmagára. És ahogy Sankara mondja: „a lét okait nyilatkoztatja ki” [10], és ezért az a hagyomány, ami eltér tőle, elvetendő. János evangéliuma éppen ebben az értelemben mondja azt, hogy „Isten volt az Ige.” A megvilágítás és a teremtés nem kettő. „Kinyilatkoztatásnak hívja a hagyomány az első teremtésre vonatkozó első gondolatokat: a dolgok ősi értelmét, őscélját, a teremtés misztériumát, a világ életének törvényeit. Ezek a lét kinyílásával együtt keeletkeztek az idők legelőjén. A lélek ezekre mind emlékezik, ezt hívják a görög misztériumok anamnézisnek.” [11]

Erre támaszkodik Sankara rendszerében a Smriti, a voltaképpeni hagyomány. „A shruti több helyütt elveszett, így a keltáknál, részben az egyiptomiak-

nál, ahol a feljegyzése tilos volt. Palesztinában burkolt alakban megmaradt úgy, hogy a mítosz és a törvény hagyományának a szövegébe rejtették.” [12] Ehhez a fokozathoz csak beavatások után lehetett eljutni. Hamvas a mai tájékozottságunk fokán ezt a hagyományt a következőkben látja:

„Kína: az öt szent könyv, a tao (Lao-ce, Csuang-ce, Lie-ce), a négy klaszikus (Kung Fu-ce és Meng-ce), Tibet: a bölcs (Bardo Tödöl), a tibeti buddhizmus, India: a Véda, Védánta (Upanisadok), a sankhya, Patanjali: Yoga-sutra, a Mahábháráta bölcséleti költeményei, Buddha (szanszkrit és páli kánon), Irán: Mithra, Zarathustra (Zend Avesta), Egyiptom: Pert em heru, Hermés Trismegistos (Thot), héber: ótestamentumi hagyomány (héber shruti), héber smriti: Kabbala (mágikus hagyomány), Talmud (filológiai hagyomány), Kelta: druida hagyomány, Amerika: azték, maya, inka hagyomány, görög. Orpheus, Hérakleitosz, Pythagoras (Platón), Alexandria: gnózis, Khaldea: asztrológia alchimia (arab ?) és aritmológia (számelmélet, számmissztika), mohamedán Korán, szufi” [13]

A kereszténység azért nem szerepel itt, mert a Hagyományhoz különleges viszony fűzi – nem a Shruti-ra támaszkodik. Ez a viszony külön elemzést igényel, Hamvas erre az ötvenes évektől fogva áll készen.

A hagyomány áttekítéséhez Hamvas kétféle, de kapcsolódó úton lát hozzá. A felsorolt alapműveket fordítja és értelmezi. Mindegyiket a saját rendszerében, tehát nem a pozitivisták álfölény kritikai elvén. A hagyomány egysége viszont kiindulási alap, illetőleg ezt az egységet megmutatja a feldolgozás is. Tulajdonképpen maga Sankara is ezt tette, midőn a csaknem teljességgel buddhistává lett Indiában helyreállította a Véda tekintélyét. E munkának adta Hamvas „Az ősök nagy csarnoka” összefoglaló címet. Élete végéig dolgozott rajta.

A Scientia Sacra első kötete pedig átfogóan rekonstruálja a teljes hagyományt. A kulcsfogalmakat Guénon módjára előszeretettel meríti a Védántából, bár szívesen használ hermetikus, kabbalista, perzsa és kínai fogalmakat is. Az európai filozófiában viszont alig talál megfelelőt, a hagyomány leírására a modern nyelvek szókincse sem alkalmas.

A kötet, a hagyományismeret breviáriuma voltaképpen hat könyvből, és mindegyik hat fejezetből áll.

1. A Hagyomány. Aranykor és apokalypsis, Éberség, A lét és az élet, Az élet mestere, A három forrás, A hagyományok.

2. Az archaikus ember. Az ember a Védánta szerint, Shruti és smriti, Az ősképek, Az emberi lét állomásai, Az asszony, Őskori antropológia.

3. Kultusz és kultúra. Őskori és újkori kultúra, Indián mese, Asha, Alchimia, Yoga, Sekinah.

4. Beavatás. Hermés Trismegistos, Kommentár, A hét bölcs, Mágikus lépcsők, Természet és túlvilág, a lét egysége.

5. Analógia. Képnyelv, Asztrológia, Ikrek, Három kaszt és négy évszak, Betegség, Víz.

6. Király és nép. Archaikus közösség, Kocsihajtó, Uralom és hatalom, Brahma-pura, Nép, Törvény.

E könyvek mindegyike az Aranykor és az Apokaliptikus Kor kettősségére van felépítve. Vagyis a világ eredendő rendjének arra a megismerésére, amit a hagyomány tartalmaz, és ami megzavarodott. A rend nem a mozdulatlanság

got jelenti hanem folytonos erőfeszítést a Föld paradicsomi állapotának a visszaállítására. Ezt a Kr. e. 600 körül bekövetkezett fordulat, a „második bűnbeesés” eltorlaszolta. Így jött létre az „apokaliptikus kor”, a mi időnk, melyben folyamatosan süllyedünk még tovább lefelé. A süllyedés lényege az, hogy ami az ember számára a „lét” volt, az elveszett, és csupán egy része, az „élet” maradt – ami pedig egyre rongáltabbá változik. Ez a kettősség alapvető azért, mert az apokaliptikus kor csak az Aranykorral való kontrasztban értelmezhető. „Minden szenvedés, minden bűn, minden zavar azért szenvedés, bűn és zavar, mert az emberben az Aranykor tudata ébren él” [14]

Hallatlan méretű anyagot rendez itt Hamvas, még ez a terjedelmes könyv is sokszor odavetett megjegyzésekre kell szorítkozzon, melyeket könnyű – de legtöbbször oktalan – „felületességgel” vádolni. A rövid ismertetés még inkább képtelenség. Mindazonáltal a fő gondolatmenetek összefoglalását meg kell kísérelnünk.

1. A Hagyomány.

A metafizika, vagyis a természetén túli világ mindennek az alapja, s ezért Hamvas Guénonnal egybehangzólag ezt tekinti kiindulási pontnak. Ellentétben a szcientifizmussal, amely szerint a kezdet csak valami primitív képzet lehet. „Az anyagban való vakságra oktatótt nemzedékek (...) az őskori hagyományban nem tudtak egyebet látni, mint a saját „haladó” emberségüket megelőző komolytalan meséket.” [15]

(Csengery Antal XIX. századi pozitivistá evolúcióelmélete szerint például a vallás fejlődési útja: nyers természetimádás, fetiszizmus, samanizmus, démonhit, politeizmus, monoteizmus.) [16]

Még a Hamvas által nagyra becsült Leopold Ziegler szerint is a rítus és a mítosz a primérek, megelőzve a metafizikát. Hamvas szerint a három nem szükségképpen választandó el, hiszen a metafizika nem steril spekuláció – de ontológiailag és talán időbelileg is ez tekinthető minden hagyomány alapjának. Metafizika meg, mint mondtuk, tulajdonképpen csak egy van, csak a hagyomány némileg eltérő formákban őrzi. A Scientia Sacra fő célja épp ennek az egységnek a bemutatása.

A metafizika az univerzalitás egyedüli tiszta megnyilvánulása. A vallás és a mítosz is egyetemesek ugyan, de más elemük is van, mert történetileg kollektivizálódtak. A filozófia és a világnézet pedig az individualizálódó egyéni szellem művei. Az ion természetfilozófusok kísérletéből születtek, akik az elvesző ősi egységet ezen a téves úton kísérelték meg helyreállítani. [17] Az egységhez ugyanis a tudaton keresztül eljutni nem lehet, hanem csak az éberségen keresztül.

„Az éberség a zárt életben le van zárva. Ezt a lezárt és elmerült éberséget hívja a lélektan újabban tudattalannak. Ez az emberi lélek éberségi szerve. Ez az a képesség, amely a természetfölötti, vagyis a valóságban létező léttel kapcsolatban áll. A pszichológusok nem győznek eleget csodálkozni azon, hogy a tudattalan mindenről tudomást szerez, minden tevékenység fölött ítélt, ellenkezik, helyesel, vezet, ellenszegül, fenyeget, figyelmeztet, tanácsol, lebeszél, ösztönöz, az emberi élet minden mozzanatáról tudomása van, az egész élet hallatlan távlatból állandóan figyel, a sors eseményeit számon tartja, megérti, és pedig csalhatatlanul, sajátóságosképpen, biztosan és metafizikusan, vagyis az úgynevezett külső világ álmokképeit semmibe véve, azt (...) nemlétezőnek te-

kintve. A tudattalan a történeti ember ébersége. S ez az, ami az emberi ész és munkája fölött állandóan ítéletet tart.” [18]

A hagyomány, mint láttuk, kevesebb az ős-egységénél, hiszen a létében nem önálló, hanem függ attól. De mivel a világ rendjét írja le, az „alapállást” (status absolutus) ahogyan Hamvas mondja, változásnak nincs kitéve. Ez az oka egyébiránt a különféle hagyományok lényegi egybeesésének is. Felveti viszont azt a problémát, hogy akkor a változás micsoda, és mi az oka.

A hagyomány ezt a változást romlásnak tekinti. Ez az Arany- Ezüst- Réz- Vaskor hagyománya a Folyamköztől Hésiodosig és Ovidiusig, a perzsák hagyománya Ver város égbe vezető hídjainak a leomlásáról, a hindu hagyomány a Káli Yugáról, az Ószövetség a Paradicsomból való kiűzésről.

„Az Aranykor nem egyéb, mint a lét. Ez a teljes egész, együtt a látható és a láthatatlan. A Föld és az Ég, az Isten és az Ember. Ez a Nagy Közösség. (...) Az apokalypsis, az a tört. A tört lét, amely csak anyagi, csak földi, csak élet. A zárt lét, amelyet nem küldtek a földre, az emberek voltak azok, akik a maguk énjéből megteremtették. És a tört lét miatt felelősségre vonják őket az idők végén, amikor az angyalok nagy, szörnyű ítéletet tartanak fölöttük.” [19] Hamvas rekonstrukciója szerint ez a végső romlás nem a mitikus időben történt. Amit azoknak a tanúbizonysága mutat, akik még emlékeznek az Aranykorra, látják a romlást és szembe szegülnek vele.

„Időszámításunk kezdete előtt a hatszáz év körül élt Kínában Lao-ce és Kung-ce, Indiában Buddha, Iránban az utolsó Zarathustra, Kisázsziában Hérakleitosz, Nagygörögországban Pythagoras. Az egymástól független filozófusokban, szellemi vezetőkben, gondolkodókban vagy vallásalapítókban közös tudat él: mindegyik tudja, hogy az emberi történet legnagyobb megrázkódtatása kezdődött. Az emberiség akkor ismét elvesztette boldogságát. (...) Új bűnbeesés, de most úgy látszik, végleges, örök és visszavonhatatlan. ettől a pillanattól fogva nincs remény. Nincs remény többé sem az állam rendjére, sem az emberi élet tisztaságára, sem a család nyugalomára, sem a szépségre, semmire, ami az ember életében valamit ér.” [20]

A pusztulásvízióknak az a sajátosságuk, hogy megbénítanak, hiszen a hanyatlás megállíthatatlanságáról beszélnek. Hamvas azonban, akinek a realizáció alapvető igazság-igénye, itt mégsem állhat meg. A kivezető utat abban látja, hogy ez a folyamat nemcsak romlás, hanem differenciálódás is. A hagyomány változatlansága és a változó – süllyedő – élet kihívása között ez jelenti a közvetíthetőséget.

Hamvas, aki az újkori tudomány „mennyiségi” számelmélete helyett az aritmológia ősi „minőségi” számelméletéhez folyamodik, itt értelmezni tudja a matematika által kibővített számfogalmat, ami a természettudományban csupán mennyiségjellemzőként szerepel. A hagyomány aritmológiája, mint „sorszám” nem ismeri az ember megszabadulását, a természetes számok ugyanis ciklusba rendeződnek és így folyamatosan ismétlődnek. „Ezért minden archaikus sorsmegoldás mögött az újra-testetöltés (reinkarnáció) gondolata áll. Az aritmológia számértelmezése a határok (kényszer, szükség, inség, törvény) közül nem vezet ki, hanem újra visszaforgat.” [21] A kereszténységben ez a probléma úgy oldódik meg, hogy az egyedi és megismételhetetlen, azaz infinitezimális szám áll a centrumban.

(Az úgynevezett transzcendens számok matematikai definíciója „nemszakaszos végtelen tizedestört”, negatív meghatározás ugyan, ami a lényegről csak egyet tud mondani, az egzakt meghatározás lehetőségének az elvi kizárását, ami épp a ciklusmentességgel függ össze. Ezért nem lehet például a kört négyesítőszögesíteni.)

Ez az a differenciálódás, ami egyrészt ugyan elszakított attól az ősi rendtől, amit a fix számarányok hordoznak, de másrészt lehetővé teszi a hagyomány számunkra való jelentőségének a tisztázását, amire a Scientia Sacra erőfeszítése irányul. Egybehangzik egyébként a „platonizmus vége” filozófiai állapotával, ami például Fülep Lajos művészetfilozófiájának az alapvetése volt.

A hagyomány ismerete az éberség állapotát jelenti, ami az élet „kinyitásának” a feltétele a teljes lét felé. Az eredeti közvetítője ennek az élet Mestere volt, az a szakrális szubjektum aki a történet folyamán a világból eltűnt, és akinek a helyét most a szentkönyvek töltik be. Ezek a szóbeliség és az írásbeliség határán keletkeztek. A legszebben Lao-ce esete példázza ezt, aki végső távozása előtt a kapuőrnek lediktálta a Tao Te King 81 versét.

2. Az archaikus ember.

Az emberről a legátfogóbb képet a Védánta rajzolja meg. Egyetlen valóság van, és ez a lélek [22]. Az ő káprázata a világ (ez a második) és ennek első megnyilatkozása a gondolat. (ez a harmadik) A következő, vagyis a negyedik az Ahamkára, az Éncsináló, ami megköt, egyénivé tesz. Az ötödik a belső érzékelés, a manasz. A hatodik a külső érzékelés. A Sankhya egész hatalmas aritmológiai rendszerének ez az alapja.

Hamvas módszerének megfelelően itt is az „őskori” és a „történeti” emberképet állítja szembe egymással. „Az őskori emberiség a természet körforgása és az istenek sorsa között összefüggést látott (...) Nem az Isten újjászületése utánozza a tavaszt, hanem a természet utánozza Isten újjászületését.” [23] Az archaikus ember ilyen analógiákban gondolkodik, ahogy a Tabula Smaragdina mondja: ami lent van ugyanaz, mint ami fent van. A történelmi ember logikai ellentétekben gondolkodik. Csakhogy ez nem a valóság, hanem csupán az elme sajátossága. Az ember valódi képéhez ezért csak analógiásan lehet hozzáférni.

Az ember fejlődését genetikusan nézve az egyed a fajtól nem választható el. Ezt korunkban Kierkegaard szögezte le. [24] „Minden ember ott áll, ahová az emberiség egésze indult, de ahol meg kellett állnia, mert nincs tovább. Ez a nincs tovább az emberi egyéniség” – mondja Hamvas. [25]

„A hagyomány az emberben mindenképp az ember ősképét, az isteni intelligenciát látja, az egyes emberi egyéniségekben pedig ennek a Hatalmak, az erők, az istenek bélyegével megjelölt lényét, aki a lét határhelyzetén áll.” [26] [27] A megértés nehézségét az okozza, hogy elveszett a közvetlen megnevezés képessége, s a nyelv jelképpé vált. Ezt mutatja például a „lélekvándorlás” téves képzelete, amit ebben a formában a hagyomány nem ismer.

Az ősi állapot a kabbalista hagyomány szerint Adam Kadmon, a Fénylő Ember, és az ő inkarnációi az emberiség nagy királyai, törvényhozói és bölcsei.

A második állomás a bűnbeesés, a halál birodalmába zuhanás. Ez az elveszett éberség, vagyis a kifelé fordulás a központból, Isten helyett önmaga felé. A Pert em heru, és valószínűleg az ő nyomában Plotinos beszél erről.

A harmadik állomás az ébredés. Az ősismeret elveszett, de a térben és időben megszülető ember, akinek individuális karaktere van, vissza szerezhet belőle annyit, amennyire képes. Ezt tartja a történeti antropológia az ember keletkezésének.

A hagyomány felfogása szerint nem a lények romlanak meg, hanem a létezésük esszenciái. Ennek a következménye a kábaság, amely nem engedi meglátni, hogy a születés voltaképpen újjászületés, azaz feltámadás. A Tibeti Halottaskönyv, Hermes Trismegistos, a Sankhya, Buddha egyként erről beszélnek. [28] Az a félelem, amely megszületésre ösztönöz, már a felébredés első lépcsője.

A negyedik állomás az ismétlés. Maga a méhen belüli ontogenezis is ide tartozik, de ide mindaz, amit az ősök útjának nevezünk. A két út, ami itt várja a megszületettet, a tévelygés – a hindu Sangsara – és a vándorlás, vagyis az ébredés útja. „Nincsen a földön maradandó városunk” – ahogyan Pál apostol mondja.

Az ötödik állomás a külső sötétség, a belső Naptól, az egyiptomi Atontól való elfordulás a sötét világ lakói, a drogok felé. Ez az irániaknál azt jelenti, hogy „a másik”. „Aki a lényét a külső világba teszi, az elmúlásba és a halál sötétjébe tette.”

A hatodik állomás a megszabadulás, „Úgy látszik, nem történt semmi, csak a lelket a káprázatai elvakították, álmodott világot, Ént, emberiséget, életet, történetet, születést, szerelmet, betegséget, halált, de az álmoképek elszórtak, a lélek nyomasztó és gyönyörűséges képeinek a bűvölete alól a megszabadulásra fölébredt.” [29]

3. Kultusz és kultúra.

Korunkban azt a magas szellemi színvonalat nevezik kultúrának, ami nem más, mint az embernek az önmaga iránt táplált idealitása, és ami magát az életet alig érinti. Ezért például mindaz a millió könyv, ami a modern könyvtárakat megtölti, s mindaz az erőfeszítés, amit beléjük öltek, fölösleges és haszon nélkül való, mert nincs realitása az ember életében. Maga a „kultúra” szó művelést jelent, szellemi érték realizálását. „Az ember a természetnek atyja vagy rablója” – idézi célzatosan Hamvas Zarathustrát. [30] Az atyai gondoskodás azt jelenti, hogy a Földet ismét Paradicsommá kell változtatni. A kultúra ősfomája ezért a kultusz, vagyis az élet megszentelése, kinyitása az egyetemes létbe. [31] A földműves a magot az ősöknek ajándékozza – és az ősök őt táplálják az új terméssel. Az alchimia célja az anyagnak, a „megalázott első természetnek” a felemelése, „aranyá változtatása”. A jógáé a világ átváltoztatása „aranyvirággá” [32].

Mindezt azonban törvénytelenül is űzni lehet, ilyenkor az egyéni Én a cselekvés centruma és célja. A szellem visszavonul, a világ elsötétül. Az arany hatalma démonizálódik, az anyag belső rendje felbomlik, a természet végpusztulásnak indul.

4. Beavatás.

A lét és az élet ellentéte a nyitottság és a bezáródottság. A lét nyitott a természetfölötti világ, vagyis a metafizika felé, a túlvilág, vagyis a halottak felé, a lélek titkai, vagyis a misztérium felé, és a másik ember, vagyis a közösség felé. Az élet viszont ezekben az irányokban zárt. [33] A létet elveszített történeti

emberiség döntő többsége ezért a valósággal nem is találkozik, csupán a „le-fokozott valósággal”, ami az individuális embernek, vagy legfeljebb a korának a „kollektív képzelgése”. Ez a helyzet pedig végzetes, magára az életre nézvést is.

„Az emberek – mondja Hamvas – az anyagi természetben élő tehetetlen lelkek, akiknek a tevékenységét Hatalmak irányítják. Aki a Föld sorsába be akar avatkozni, nem az emberekkel áll szemben, hanem a hatalmakkal. És a sötét hatalmakat nem emberi erő fékezi meg, hanem a Világosság Urai. Ezeknek a „papjai” a védikus prajapati, vagy a kabbalista sephirok. [34]

A beavatás ezen a kiszolgáltatottságon segít. A célja a lét egységének a helyreállítása. [35] Ennek a megértéséhez először is a tudat mibenlétét kell megérteni.

Az érzetek, képzetek, szándékok ha akadálytalanul lépnek ki-be az emberbe, akkor tudomást se szerez róluk, a tudat az áramlás „megtörése” (appercepció) és a külső és belső ösztönzések között áll. [36] Ennek a diszkontinuitásnak a megszűnése, mint az álom vagy az ájulás, a tudat kialakásával azonos. A beavatásnak is előfeltétele, mivel enélkül nem kerülhet az ember a mélyebb állapotba. Csakhogy a tudat folyamatosságának ez a megszakadása halált is eredményezhet, és ezért van szükség olyan mesterre, akinek az ébersége örökös a tanítvány fölött.

A beavatás során a világ hétszintű hierarchiáját kell végig járni. Ezt a hierarchiát a Sankhya, a hermetika, a Kabbala egyformán írják le.

A Mithras-misztérium hét lépcsője a következő. [37]

Az első fok az anyagi-érzéki világ.

A második az értelmi belátás, vagyis az érzéki dolgok közötti kapcsolat, a dolgok törvényszerűségeinek a megismerése.

A harmadik a belső érzékelés, az emberiség kollektív emlékképei, a védikus manas, Guénon sense interne-je. Innen való az előérzet, a telepátia. Ez „képeket” közvetít. „A józan ész és az érzékek számára érthetetlen képek az emberi sorsnak a tulajdonképpeni urai. (...) ugyanis itt bukkannak fel azok az álomszerű alakok, amelyekkel az emberi Én magát folyamatosan azonosítja.”

A negyedik a mítosz. Ez már ismeri a szellemvilág lényeit is.

Az ötödik az ideavilág, a mítosz kozmikus törvényei. Körülbelül olyan viszonyban vannak egymással, mint az értelem és az anyagi világ.

A hatodik az okkult kör. Itt minden szemlélet és értelem feloldódik.

A hetedik az abszolút, látványtalan ragyogás.

A beavatás az anyagi természetből az egyetemes Létbe vezet. A beavatási szertartás lépcsői ezért azonosak a halál útjával, maga az „ekstasis” szó is kilépést jelent. [38] Ahogy a születés az első, úgy a halál az utolsó pillanat az elveszett egység felé. [39] Ez az a „küszöb-élmény”, a lélek átlépése az egyik világból a másikba, „amikor egy láthatatlan, elenyészően kicsiny pont kivételével minden kapcsolat elvész.” [40] Elpárolog az egyéni Énről való tudat, s a lélek önmagát mint az egyetemes ember létének az állomását éli meg.

A halál az a csőd, amit az önmagát a testtel azonosító léleknek „elszenvednie kell, viszont eloszlatja a külső létezés varázslatát. „A túlvilág semmi egyéb, mint a halottak szubjektivitása.” [41] A Pert em heru, Hermes Trismegistos, a Zóhár, a Véda, a Bardo Tödol egyaránt így számolnak be a halálról.

- [1] Hamvas: *Patmos I.* 445. o.
- [2] Guénon: *A keleti metafizika* (Bp., 1993, 7. o. Darabos Pál ford.)
- [3] Hamvas: *Interview*, 247. o. in *Patmos I.* (Bp. 1992)
- [4] Hamvas: *René Guénon és a társadalom metafizikája*. Társadalomtudomány, 1941/1. sz.
- [5] Guénon: *Le théosophisme, histoire d'une pseudoreligion* (1921)
- [6] Guénon: *Az ember sorsa a Védánta szerint*. 8. o. (Bp. 1998, Darabos Pál ford.)
- [7] Hamvas: *Patmos I.* 276. o.
- [8] Guénon: *A keleti metafizika*. 12. o.
- [9] Hamvas: *A Hagymány*. 86. o. in *Scientia Sacra*
- [10] Hamvas: *Az ember a Védánta szerint*. 116. o. in *Scientia Sacra*
- [11] Hamvas: *A beavatás*. 277. o. in *Scientia Sacra*.
- [12] Hamvas: *Az archaikus ember*. 116. o. in *Scientia Sacra*
- [13] Hamvas: *A Hagymány*. 91. o. in *Scientia Sacra*.
- [14] Hamvas: *A Hagymány*. 26. o. in *Scientia Sacra*
- [15] Hamvas: *A Hagymány*. 97. o. in *Scientia Sacra*
- [16] Csengery Antal: *Az altáji népek ősvallása*. 292. o. in *Az ősi magyar hitvilág*, (Bp. 1971)
- [17] Hamvas: *A Hagymány*. 93. o. in *Scientia Sacra*.
- [18] Hamvas: *A Hagymány*. 45. o. in *Scientia Sacra*
- [19] Hamvas: *A Hagymány*. 26. o. in *Scientia Sacra*.
- [20] Kung-ce: *Lun Yü*. Hamvas Béla előszava. 5. o (Bp. 1944)
- [21] Hamvas: *Tabula Smaragdina*. 35. o. (Bp. 1994)
- [22] Hamvas: *Az archaikus ember*. 107. o. in *Scientia Sacra*.
- [23] Hamvas: *Az archaikus ember*. 130. o. in *Scientia Sacra*
- [24] Kierkegaard: *A szorongás fogalma*
- [25] Hamvas: *Az archaikus ember*. 136. o. in *Scientia Sacra*
- [26] Hamvas: *Az archaikus ember*. 146. o. in *Scientia Sacra*
- [27] A keresztnév-adás, eredetileg „védőszent” választása ennek az emlékéét őrzi.
- [28] Hamvas: *Az archaikus ember*. 151. o. in *Scientia Sacra*
- [29] Hamvas: *Az archaikus ember*. 161. o. in *Scientia Sacra*
- [30] Hamvas: *Kultusz és kultúra*. 193. o. in *Scientia Sacra*.
- [31] Molnár V. József munkái a hagyományos paraszti kultúra szerkezetéről megragadó szemléltetései ennek.
- [32] Hamvas: *Kultusz és kultúra*. 251. o. in *Scientia sacra*
- [33] Hamvas: *A Hagymány*. 50. o. in *Scientia Sacra*.
- [34] Hamvas: *A beavatás*. 354. o. in *Scientia Sacra*
- [35] Hamvas: *A beavatás*. 359. o. in *Scientia Sacra*.
- [36] Hamvas: *A beavatás*. 330. o. in *Scientia Sacra*.
- [37] Hamvas: *A beavatás*. 308. o. in *Scientia Sacra*.
- [38] Hamvas: *A beavatás*. 321. o. in *Scientia Sacra*.
- [39] Hamvas: *A beavatás*. 362. o. in *Scientia Sacra*.
- [40] Hamvas: *A beavatás*. 322. o. in *Scientia Sacra*.
- [41] Hamvas: *A beavatás*. 327. o. in *Scientia Sacra*.

Háy János

Hajnali részegség

*Az égben bálvány van,
óriási bálvány van.*

Bálvány

*Halott zsidó,
halott apa,
halott indián.
Tort ülünk,
ha végre ledől:
a bálvány.*

*Húsát tűzre vetjük,
és a csontját tűzre vetjük,
és a máját tűzre vetjük,
és a szívet tűzre vetjük
és tűzre vetünk
minden belső szervet,
hadd égjen végre,
hadd lobogjon a pogányisten.*

*Ne legyen neki többet lába a földön,
ne legyen neki többet szeme a földön,
ne lóboljon léptünk után,
ne lesse cselekedeteinket,
ne hallgassa ki beszédünket.*

*Diadal ez az este,
lángokban áll
a bálványnak a bőre és a húsa
és lángokban áll a bálványnak
a vére és a csontja
lángokba áll a bálványnak
minden képessége.
Lángokban áll benne
amit szerettünk és
lángokban áll benne amit gyűlöltünk
és lángokban áll benne,
amit sem nem szerettünk
sem nem gyűlöltünk.*

Porlad a bálvány,
szél seper a tájon,
mindent beterít magából,
hajnal jön, új nap.
Hajnal jön a bálványból.
Felreped az éjszaka,
felrepednek az éjszaka
átázott szemek,
a fény az ő izzó testének fénye,
a levegő az ő égett
testének szaga.

Jaj, mit tettem:
elfordultam az ő képétől,
mégis itt van,
elfordultam az ő hangjától,
mégis itt van,
elbagyott bennünket,
mégis itt van és büntet,
elbagyott, de ő üvöltözik
át a levegőn, hogy
bűnbődj, gyermek,
elbagyott, de ő sikít a fülembé,
hogy apagyilkost neveltem,
hogy látta a tenyeremet,
az ő tenyere volt,
látta az izmaimat,
az ő izmai voltak,
és majd én is látni fogom,
bisz készülődik már a gyermek.
Anyja rejtegeti, de meglelt,
anya bújtatja a hegyek mögött,
de ott van és nő,
növekszik az ereje,
ott van az a tenyér, ami az övé volt,
ott van az a kéz, ami az övé volt,
ott van az a halál, ami az övé volt,
s majd az enyém lesz.

Jaj, mit tettem,
megromlik a gyomromban az étel,
jaj, minden része felszívódik bennem
és minden része méreg.
Jaj, mit tettem, halott zsidó,
halott apa, halott indián.

Nyilas Atilla
Napóleon

*Napóleon él.
Elbújt a poraiban.
Elbújt a telefonban.
Vissza akar térni
teljes dicsőségben.*

*Szívja magába
az energiát,
de kevés még neki,
villámra vár,
föln tudja használni.*

*Párizs lángban áll,
tűzoltóautók
égő bokrok között,
nézi a lány
a zsugorodó kéziratot.*

*Villám erejéből
állanak össze
fölbatalmasodó
árnyalakká
egy uralkodó porai.*

Bohár András

„Elrágnak a galambok a Napot...”

Bakucz József és Kemenczky Judit költészetéről

A véletlenek és szükségszerű realitások többféle érintkezési pontot kínálnak, ha a két alkotó párhuzamos és egymást metsző szövegösszefüggéseit figyeljük. Bakucz a Nyugat „kosztolányis” örökségét, az Újhold körének, s később a nyugati irodalom haladó modernizmusának törekvéseit formálta saját létkérdéseinek tükrében (Magyar Műhely, Arkánium). Kemenczky Judit a hetvenes évek honi és külhoni avantgárd progressziójához kötődve (Fölőpéldány Csoport, Magyar Műhely) indította útjára azt a többféle forrásból táplálkozó beállítódását, amely ma is jellemzi munkásságát. Jelen tanulmány keretében azoknak a szövegösszefüggéseknek a folyamatos jelenlétére szeretném felhívni a figyelmet, amelyeknek dinamikus átalakulása magával hozta az egymásra felelő, egymást kiegészítő költői dialógust.

Bakucz a hatvanas években – a párizsi Magyar Műhely alkotó közösségéhez kapcsolódva – már érzékeltetni tudta tulajdonképpeni költőiségét. Túllépett a szimbolikus-melankolikus világértelmezés irodalmárunkban is jelen lévő tradícióján, és az abszurd létbevetettség egzisztenciadokumentumaként jelentkezett az első két könyv (*Napfogyatkozás*. 1968, Párizs, Magyar Műhely, *Kövesedő ég*. 1973, Párizs, Magyar Műhely). Annak a személyes és egyetemes szorongásnak adott lökötő-lélegző megjelenést, amely olyan önmagán túlmutató univerzalizást reprezentált, ami összekötheti az individuálist és egészt magába fogó jövőorientációt:

*Számolni kezded a napot
az éjszakák felét már ismered
kilóg belőled itt meg ott
a kóc a drót a liszt pereg
s míg egyfelől a kompozíciót
ki honnan jön és hová megy
látod látod már mint a boldogok
a láthatatlan mérleget
s mint újszülött vakítja szemed
mert végetért a hűvös alagút
a fény hol csupa csont bőr alakok
hordják a Lényeket*

(Csupa csont bőr)

A történet újramondása maga a történet. A semmisség bemérése (*Számolni kezded a napot*) és a romlás profán jelenvalóságának egymásra vetülése (kilóg belőled itt meg ott / a kóc a drót a liszt pereg) egyneműsíti a kompozíciót,

a biztos pont keresésének kísértését, annak a bizonyos hűvös alagútnak a végén megjelenő fényt (hol csupa csont bőr alakok / hordják a Lényeket). S ezt a tág asszociációs udvart bevilágító szövegeződést egyaránt értelmezhetjük századunk kataklizmáira történő költői reflexiósként, miként a mindenkori szellemi kiszolgáltatottság és a lényegi valóság keresésének hiábavalósága is felsejlhet előttünk. Ebben a kontextusban azonban nemcsak az érhető tetten, hogy a versírás mint számvetés, lényegkeresés súlyos kétségekkel terhes, de a könyv rákövetkező ciklusainak variációit is értelmezhetjük ezek tükrében. „A semmi énekének”, „emlékekkel perzselt filmszalagjának” újrajátszásai, átdolgozásai, eddig kivéhetetlen részelemek jelentőségére hívják föl figyelmünket. A „világidő” múlásától (Órák) a géniuszok modern korban megtestesülő jelenlétéig (Freud, Eliot, Braque) ívelnek a távolodó és közeledő kompozíciók, hogy majdan a *Vissza Európához* ciklusban ismét megszólalhasson a szonett-szimbolikájához köthető áttekintő panorámakép, immáron nem földközlelől, hanem a felhők közül:

*És most először látjuk az alattunk
zöld és arany kockákkal rajzolt táblát:
emberek élnek ott és áll a dámajáték;
hol rég hódított, szelídítve dobban
a néhány lányi föld alól ma is
Róma szíve.*

*Mögöttük lassan zárul
két méltóságos szárny, sápad az éjszaka:
ezer hurkot vető, fortyogó, zavaros
folyam.*

*Sötétség, démon-körmeid
közül a sorsunk madara kiröppent.*

(*Vissza Európához XIV.*)

A tematizációs és poétikai formatartalmakat újragondoló világértelmezés tovább tágul a *Kövesedő ég* 1973-ban közzétett könyvében. Azonban míg az előző összegzés az európai kultúra szonett-szimbolikájába foglalta bele sajátos rekonstrukcióját, addig ez a munka már a kezdőpontok kijelölésével is a távolodás félreérthetetlen gesztusát mutatja fel:

*készülődik az arcom tenyeremben
kavicsok erezetét
forró kövek repedéseiben a szőrös
tengeri élet
csodáit tartom őrzöm a riadozó halak hűs
szíve dobbanását
talpam érzi a hitetlenek hideglelős tapasztalatait a Föld forgását
álmomban a tenger folyékony szerkezetét híg évmillióknak
sós-keserűségét az egeknek
epesárga bánatait*

madarak
 bukását
 bordáim közt tengerszem tisztaságát
 öblök lezárt békéjét
 őrzöm
 a lemondást

(A színek halála III.)

Érdemes figyelni arra, hogy a *Színek halála* ciklus négy szabad-szövege mind a négy évszak változó körforgását, mind az egzisztenciális reflexiók és létértelmezések párhuzamos változatait szemléletessé teszi. Ezzel mintegy beindítja azt a dimenziósort (*Orfeusz-sorozat*, *Halotti beszéd*), amely egyértelműen jelzi a distinkció egyetemes kulturális visszaemlékezésekhez kapcsolódó lehetőségeit, valamint a sajátos költői világformálás szövegi megtestesüléseit:

*egy este megrepednek a kirakatok
 és az egész természet természetesen a város utcáira ömlik*

*kifeszített hang
 töri meg a tenger
 üvegtábláját*

<i>születtem</i>		<i>halnak</i>
<i>madár</i>		<i>madaraknak</i>
	<i>én</i>	<i>éneknek</i>
<i>hal</i>		<i>születik</i>

(*sketch*)

Már ez a vers is érzékelteti, hogy a ciklus elején megjelenő *Ikon* poémája egy elképzelt és egyre gyorsuló jövő leírhatóságát veszi célba (a dal török ezer darabban hull a kőre / csillagok csörömpölve kacagnak) / alkony sekély vizében őrzöngve zongorázik / sápadt medúza // óriás zsebóra jár a levegőben/utcák zezzugából kihámozzák a sorsot / türelmetlen mozdony ketyeg a folyosón kint / készülj az útra // a szív folyton török ezer darabra hullva"). S mindez két irányban is kiteljesedik. A mitikus egész megkísértésének formájában, valamint a dinamikus jelenvalólét pillanatainak egymásra vonatkoztatásában.

De itt lapozzunk bele Kemenczky Judit *Sorsminta* (1982, Magvető Könyvkiadó, Bp.) című kötetébe, ahol az előzőekhez hasonlatos létértelmezések kerülnek a verssorozat középpontjába. A visszazámlálás pillanataival indítja a versfolyamot a költőnő (9. NYITÓJÁTÉK vagy AZ ISTENEK ÉS KÖLTŐK NÓ-ja:

*Csodálva
 nem szakítottam
 félbe játékukat
 nem avattam be őket
 felismeréseimbe*

világít

Földi

természetük kettősségét

vonzalmaik hiábalóságát

balsorsuk könnyeit

Elnyeli

visszaszúja

a lángoló fehér ég

S a könyv lezárásaként értelmezhető *Kereszt-tény levelek* mintegy összegzi azoknak a szellemi-poétikai tartományoknak a jelentőségét (No, keresztény misztika – Hildegard von Bingen, Jacob Böhme, Jin-Jang tanok, Fölöspéldány Csoport – underground-avantgárd), amelyek az elkövetkezőkben más és más mértékben meghatározóvá váltak a költői világ kiépítésében, azonban mindig intenzív viszonyban álltak a keresztény vallási-erkölcsi kultúra alapjellegzeteségeivel.

Ennek tükrében azt is megfogalmazhatjuk, hogy a táguló, ám mégis visszafordíthatatlan egyedi megsemmisülés költészete (Bakucz), valamint a lét-és időhierarchiák közötti átjárhatóság és a mindig azonos viszonyítási pont (Kemenczky) feszültségzónái egymáshoz kötődhetnek. Jól érzékeltetik a két költő virtuális-tematizációs közeledéseit Bakucz a hetvenes években közzétett versei a *Mindennel rokon sioux* indiánok megidézésétől (Magyar Műhely 1976. 49. szám) a „Vénusz születésének” afrikai mitikus orientációján át (Magyar Műhely 1977. 51. szám) egészen már a *Kövesedő ég* könyvében megjelenő *Manhattan ciklus* óta folyamatosan épülő „amerikai-magyar” szabad versekig (*Úti-lapu opusz, Kanada, Százhuszonnyolcadik mantra*).

S ha jeleztük az azonos tematizációs pontokat Bakucz és Kemenczky szövegeire figyelve, akkor arra is szükséges összpontosítanunk, hogy milyen eredendő költői prezentációs különbségek mutathatók ki. Az 1978-ban Marlyban megrendezett Magyar Műhely-találkozón hangzott el Bakucz József *Játékkocka avagy a játék kockázata* címmel megtartott előadása, amelyben a következőképpen fogalmazott: „A szavakat tehát úgy kell használnom, hogy elevenek maradjanak – vagyis az általuk hordozott közlés elevenen hasson arra, akivel közölni óhajtok valamit. Ennek egyik módja a játék a szavakkal; vagyis az a belátás, hogy az elevenesség komolyabb követelmény ebben a dologban, mint a komolyság – amely utóbbinál nincs unalmasabb dolog a világon – s ha valami unalmas, akkor életét veszíti, a felvevőállomás számára nem jelez és nem jelent semmit.” (Magyar Műhely 1978. 56–57. szám). Természetesen ez valóban csak egyik eredője Bakucz költészeti beállítódásának, de azt mindenképp aláhúzza, hogy esetében létfontosságú volt a mindig megújuló mozgó perspektíváképzés, a meglévők újraformálása, újraértelmezése. Mindez párosult azzal a költői világszemlélettel, amely az önmagát megsemmisítő azonosságtudattal jellemezhető. S ha ehhez viszonyítjuk Kemenczky Judit ars poeticaként is értelmezhető vallomását, amit a nő-drámák szellemisége kapcsán fejtett ki, akkor ennek a tevékeny jelenlétnek a visszaját pillanthatjuk meg: „A nő-drámák egy olyan világban játszódnak, ahol a dolgok mélyén a mindenséggel való azonosság és egység elve működik; a világ csak látszólag dirib-darabokból álló,

felfoghatatlan és összefüggéstelen események és jelenségek kusza hálózata. Valójában szakrális egység: irgalom és szeretet járja és hatja át a szenvedélyek, bűnök, hatalom, bosszú és örület világát... Itt nincs, nem lehet jelentősége az általunk értéknek tartott konvenciórendszernek. Itt nem lehet hazudni, csalni, tévedni. Minden önmaga átszellemítő lényegével azonos, és ennek következményei kikerülhetetlenek." (In: *Nó-drámák* 181. o. 1994. Orpheusz Kiadó Bp.) Mert míg Bakucz a mindent megismerni akaró, örökkön tétek után kutató játék-költésze a mindenkor egymáshoz viszonyító értelmezéseket hozta mozgásba (s ez jól megfigyelhető vizuális költeményeinek vagy a szótörések kapcsán kialakított jelenésszóródásai kapcsán is – erről Nagy Pál, Papp Tibor és Vitéz György tanulmányai szólnak), addig Kemenczky a bepillantás és követés próbatételeire irányította figyelmét. Utóbbi számára nem az volt kérdéses, hogy milyen filozófiai, mitikus-metafizikai összefüggések konstituálják a tényeket, a dolgok leírásának lehetőségét. Pusztán a folyamat emotív, majd én- és világonosságot kiteljesítő jellegzetességeire koncentrált.

A következőkben Bakucz utolsó könyvének (*Megalit*. 1994, Magyar Műhely-Orpheusz) és Kemenczky Judit párhuzamos kötetének (*Amerikai versek 1985–1991*. Széphalom Könyvműhely, Bp., 1992) egymás mellett haladó jellegzetességeit vesszük sorra.

Bakucz a hét kötetet magába fogó *Megalit Illuminációk* könyvében (1985) így jelzi a metafizikai kapcsolódás jellegzetességét:

Milyen messzire látok hirtelen!

Milyen ijesztő ez a megnövekedett, hirtelen megnyúlt sugarú látás! A Változó vagyok az Állandóban - ezt most azonnali módon, minden spekuláció nélkül tudom..

És azt is: Te vagy a Világegyetemben az egyetlen lény aki itt nekem rendeltett - és hogy nincs ezidőszerint egy másik Te -és egy másik én. Teljesen és tökéletesen, csakis az egymás é vagyunk. És ez evidens is: hiszen nincs is olyan még egy, mint Te és én. E percben legalábbis nincsen...

(*Mount Mansfield tetején, farkasálarcban – részlet*)

S ez a pillanatnyi erotikus önazonosságot kozmikus egészbe helyező gondolatiság még inkább zenévé, énekké szerveződik az Acid Rock rákövetkező darabjaiban, ahol mind a tipográfiai kiemelések (*Rock ballada*), mind a jelen habzsoló fogyasztásainak gyorslenyomatai (*Embólia Háromfelvonásban, Edgar Allan Polaroid*) együttesen jelzik azt az örömet, amely az élet rejtett erőforrásának megtalálását jelentette Bakucz számára.

S a válasz intenzivitása is mély rétegeket bont fel: „**a beszélt nyelv mely fölsebz**i a szádat”. Kemenczky amerikai versei az „ÉNEKLŐ EMBER szögletes könnyeit” itatják le, s érzékeltetik annak a „konkrét élesen megvilágított térnek” a matematikai-geometriai szerkezeten túlnyúló valóságát. Ami már túllép a Bakucznál mindig tetten érhető tulajdonképpeni költőiség önalakító azonosságán, és a másikért való létezés terhes és örömteli perceit építi. Fontos ezt jeleznünk, mert nemcsak akként olvashatjuk a párhuzamosan futó Bakucz- és

Kemenczky-verseket, hogy azok milyen tematikai, viláértelmezési összefüggések ígézetében vonzzák avagy taszítják egymást, de a kommentárookra jellemző követés megfigyelési szempontjait is rekonstruálhatjuk.

Az 1987-es keltezésű *Judit könyvében* ezt olvashatjuk Bakucz tollából:

*Bedobom a tűzbe amit eddig írtam és végignéz
em amíg elég és majd utána kimegyek a mélyví
zre ahol az indigó kezdődik ahol a kontinens
függőlegesen zuhan a többezer méteres fenéig
ahol minden mozog ahol vulkántűz ég a víz ala
tt ahol elképesztő hegylánc vonul a Fokföldtől
Izlandig ahol vajúdik és mangánt fortyogó r
ezet szül álmában a Planéta*

(Az idő halál 4. – részlet)

S ezt természetes sodródással követi a gondolkodás elfelejtésének óhaja, az életutak metszéspontjainak értelmezése, a mindennapi gasztronómia gyönyöreinek pontos rögzítése (egy báránycomb elékészítésének leírása) vagy a Bostontól délre fekvő „heliotikus múlt” megidézése. Ezzel mintegy kihúzza a versszalag végtelenbe érő fonalrendszerét, hogy utat találjon a „másik” is: a nemcsak-képzetelebeli labirintusban.

Kemenczky Judit amerikai verseinek első öt darabja kíséri a valóságos labirintus útjait járó költőt. A különböző hangulati ihletettségeket és létállapotbeli változásokat érzékletesen jelzik a címkemelések: **a kísérteties mézeshe-
tek, most megigérem nem sírok** sorkezdései együttesen indítják útjára azokat a hangolódási hullámmásokat, amelyek kísérik avagy zárójelbe teszik a görög egyház, a modern hittudomány, a komputerbank és Buddha acélléké hasított bőr mellkasának nevében kimonóba öltöztetett férj önazonosságát.

A „MEDITÁLÓ ISTEN IGENT MOND” (Kemenczky) a mindent egybelátni, együttérezni akaró életdialógusra. S ennek szép könyve az 1988-as *Párbeszéd* (Bakucz). A buberi perszónáfilozófiai problémája kerül előtérbe itt, amely a tradíciók újraértelmezését hívja segítségül, hogy ismét Én és Te viszonya uralkodjék dialógusainkban, hogy egyáltalán legyenek párbeszédeink, ne csak Én és Ő, Én és Az lecsupaszított instrumentális viszonyai uralkodjanak felettünk és helyettünk. Azonban Bakucz tudatos és önreflexív versépítkezése mintegy kiszélesíti a lehetséges dialógusok határait. Mert nem pusztán a másikkal és mindenkivel létrehozandó kapcsolatok lehetőségi feltételeit veszi számba, hanem ehhez mindig hozzágondolja saját létállapot-változásának múltbeli és jelenből jövőbe startoló dimenzióit. A bal oldalon megjelenő ittlét-prezentációk, kép- és érzéstöredékek látomásos foszlányai (textuálisan és vizuálisan egyaránt) be-mozdítják a jobb oldalon megjelenő narratív szövegek jelentésességét. Hogy majd ezt követően a Fantom Pacific Végtag 1987–1988-as munka kultúr- és egzisztenciálkritikai fogantatású végletesen és drasztikusan odadobott kollázsai lezárjanak egy alkotói periódust (*Kol Láz, Satrafa avagy Spontán Gyulladás*). Ez a poémasor azt az improvizatív és free dzsesszre olyannyira jellemző szabadságot is megmutatja (erről Deák László beleérző írása szól), amely már elszakad

a meditációs gesztusok törvényeitől, és nem apellál a megértésbeli kódok jelenlétére avagy hiányára: egy-szeri módon és egy-szerűen csak mondja, fújja, énekl: „Hát így szerelmem az általános globális topi / kellős közepében vagy / unk de a lelki a szellemi lerobbanás a / legrosszabb ebben... kihullik a hajunk és / nem lesz / többé / civilizáció / Kereszténység / kreténség / hónapokigégmajd budapest Páris / Moszkva Wasinghton / satöbbi” (*Globális Topi*)

S minderre az önfeledt, ám mégis halálosan pontos apokaliptikus víziósorra ráfelelnek Kemenczky Judit Bakucz Józsefnek (1929–1990) és Muso Soseki japán költőnek (1275–1351) írott 11+0 versei. Ebben a folyamatsorban is, akárcsak a *Sorsminta* kötet „visszaszámlálás” verseiben a 0 pontra érkezik el szerzőnőnk. Csak ebben az esetben egy növekvő számsorhoz kapcsolódik a pozitív és negatív számokat elkülönítő nulla szimbolikája. A növekedés periódusa után lezáruló folyamat tisztaságát, a maga paradoxitásában jelen lévő neutrális telítettséget érzékeltetik a versek. Azzal, hogy az ajánlásban megjeleníti, hogy kiknek szólnak a versek, az olvasót is mintegy arra készíti alkotónk, hogy az örök emlékezés áramába kapcsolódjon bele, s minden sort, betű- és gondolatörést egy szükségszerű és valóságon túli valóság fényében értelmezzen. Egy fizikai rekvizitum jelképpé növelése (ja! most bekapcsolom a powert), a személyes jelenlét előérzetszerű képe (gyötör a kettétört ecset / amivel a kettétört képet) vagy a mindennapi valóságra emlékeztető emlék (HAGYD A KERTI LÁMPÁT) egyaránt előlegezik az „ÜRES ÉS TISZTA VILÁG EGÉSZEN” tíz világtájban sem megeleveníthető vízióját. Ezt követően már minden a maga természetességével történik, s a papírlapra kerülnek végérvényesen Kemenczky Judit „ön-gyógyító talizmán”-jai.

Az hogy mennyire reflexív-követő költői párbeszéd részesei lehetünk, ha a *Megalit* és *Az amerikai versek* szerkezetére figyelünk, arra az is bizonyosságul szolgál, hogy Kemenczky Judit az ön-magát „gyógyító talizmánjainak” odahagyása után már egy újfajta mitologikus univerzum felrajzolását kísérli meg. Ahol szerepel Bakucz József poétikai portréja, kollázs és asszociációtöredékeinek lenyomata, de Avillai Szent Teréz és Szent László éppúgy felsorakozik a kubista portréként jellemzett szöveg-egymásratolódásokban, mint ahogy Krisztus urunk szenvedéseit is átjárják a „naiv rajzkép” illusztrációk. S az is beszédes, hogy az utolsó ciklus „Kadmiumsötét briliánsvörös életvonala”, mintegy értelmezi és előrevetíti – Szabados Györgynek ajánlva – a legutóbbi *Napfutók* könyv (1996, *Íves Könyvek* 10.) párhuzamos poétikai meditációit Bakucz József költőről, Rektenwald Zsóka festőnőről és Szabados György zenésről. Ezt megidézve jól jellemezhetjük Kemenczky Judit közvetítésével annak a költői univerzumnak a határpontjait, amelyet Bakucz József már csak mint „napfutó” kísért meg újra és újra: „A napfutó futása, természetéből következően, díjazhatatlan. Ő maga a nap. A spirituális világossággal folytat extatikus, szerelmi viszonyt, mely viszony azonban nincs ellentétben a vallásos ihletettséggel. Szünettel hit nélkül a futó zártkörű sportesemény arénájában találja magát, villanykörték műfényében, a meszelt rajtvonal előtt térdre bukva, majd egy dörrenéssel halójárataiban igyekezve-futva megindul a sóderrel felhintett, múgyeppel burkolt, masszívan egyenletes terepen: lihegve, zihálva a kifeszített célszalag neonrózsaszín-neurózis masnijáig... kezeivel lelkesen integet a lelkesen ünneplő, integető nézőközönségnek, végül az ünnep záróakkordjaként: bankszámlájára a komputer rágépel a sikernek megfelelő siker-honoráriumot.”

Hogy díjazhatatlan, díjazásra nem szoruló az igazi költészet, azt Bakucz József versei, életműve példásan igazolja, mert az igazi napfutót, a Napot félti, azért énekel, nem másért:

*Elrágnák a galambok a Napot
és a vörösbeigyben vörösbeigy lesz a mag
ami tele van Nappal
a világegyetem
egyetlen napján itt vagyok
nem vagyok itt
és a Nap szól bennem
a mag
ami a vörösbeigy*

(69 lap gépirópapír – kiadatlan versek 1989. részlet In: Arkánium, 12. szám)

Németh Péter Mykwa

VisszaSejtesít

Papp Tibor vendégszövegei klasszicizáló vendégségben
műsával vagy múzsa nélkül

(A 70 éves Mesternek „sose mégegyszer”)

„a versnek Álarc az Arca
hamisított barázdák koszorúzzák homlokát
de a vers nem követelődző és nem szamaritánus”

Jeget izzad születésnapodra a gyász

Bohárphil Plótinosz-álma

túl a létezőn ————— a valóság

az Egy

akitől vér helyett szavakat vesznek

akit a kérdések törei megsebeznek

akiből papírsárkányt szeletelnek

akiben boltíves folyosót nyitottak

akire ráuszítottak nedvszívó tetveket

akinek sötéttel locskolták szeme világát

akinek szívét életnagyságú nyomattá tiporták

akit én-te-ő akasztottunk a csillagok közé

akinél el- s megszakadt a láncszem

akivel azóta hébe se hóba se álltunk

Ö Az? Én Te? Mi Az? ÉN Te? Én TE? Ö=Az?

„Parázna söprű”-vel terelgetjük fájdalmainkat

a szemétbe ————— „ÁLDOZAT FALLIKUS ÁGA

ÉGI SZEMÉREM ELÖTT

KÖBÖL TŰZ ÖLŰ OLTÁR

JÓ SZAGÚ FÉRFI A FÖLD

TÉRDEIN ÖMLIK A VÍZ

COMBJAI KÖZT BUJA PARTOK

TÁTVA A SZÁJA AZ ÉGNEK

TÁNCOL A LÁB MEG A KÉZ”

ÁLMOT HÁMOZ AZ EMBERISÉG Vaddisznó az olajfák hegyén

**Csontjaink sziklái között az emlékezés
szerpentinje kanyarog — Előttünk
hegyesedő villanycsengő-bimbók
Gerinc-antennán dérfürtöket érlel a szél
s te szétnyitott kabátban mezítelenül
mint egy felborult biedermaier szekrény —
Téli Kassák: merített piritóspapíron VelősZavak
miközben elveszítéd a mindennapi kenyér ízét
a langyos falak és a szárazfüst szagát
Figyelmünk feszül, mint higany tükre
parázsigével hajtott léghajó
szemedben petrezselyem múltó zöldje levedzik
mintha szemöldököd bokra alatt lenne a horizont
— Koponyák krátereiben: —**

”KARD HEGYE ÉLES A HOLD
FÁKON LÓG A SÖTÉTSÉG
KÖR KÖZEPÉBEN A TŰZ”

**A
halál
morzsái
mint hamu
a havon**

LESZ-E KÖTÉL A FÁN MÉG VITATKOZOL? —

**Aki győz
annak nem árt
a második halál se**

”FÖLD VÍZ NAP HOLD FÖLD
FÖLD HOLD NAP VÍZ TŰZ
SZÉL FÁK FŰ VÍZ HAL
TŰZ TÁNC FŰL LÁB KAR
ZÖLD SZEM KÉT NEM ZÖLD
FÖLD VÍZ NAP HOLD FÖLD”

Üveggé hűlő vizeken

asztalos munkát végez a tenger

Ébredésünk satujából hajnali fény szalmája szítál

■ **Tűz-Kova-Kö-Kopasz-Isten**

s a Hidakra térdeplő ellenséges almafákról

az arcokba vág a köd: minden ököl

Angyalruhával hálóz be a szomorúság

mint kutyák vonítása éjjel a tanyát

— kutyául dalol a nyári sziréna —

otthonom melege fagyos cement

mögötted virtuóz grafittis falak

Kossuth festett **székén ül** az óbudai tavasz

a kertekben fekete szirmok pipiskedő olajfák

a kacajokból morajlás kögörgeteg fakad —

asszony locsogás és kávé párolog:

Krúdys-hangulat — *elszakad a lombok inge*

ilyenkor veszíti szoknyáját az erdő

táviratként koppan eléd a makk

azért is redőnyös-hangyaboly a versgenerátor

automatikus báméskodó hangyák a sorok

meddön osztódó boldogasszonyok

mert száz ujjú a gyökér szerelme

pattog a szoknya zománca románca

izzad s kivirágzik a kórista lába közén

tövises rózsája: rózsaszín nyelve-bibéje

AZ IKONOG R ÁFIÁBAN

ötlevelű a lóhere illat szénaszag és szekér-nyikorgás van

Sánta vasárnap generálta litániák Disztichon Alfában

programozott bárcák fán és vason esetleg vasárnaftalinban

ugrándozó nyálkás betücompók a margón a járdaszélen

öncenzorok és rendőr-kordonok — kibelezett költemény-halak

Bartókba Mozartba panírozott szavak —

Jubileumi az évad: forognak a gramafonok

mint az üdvösség pajzsai

*s a pajzsokon csör-csöcsös madárhad
 étkét hozza már a halálnak —
 Pegazusok — Patkányok — Svábbogarak
 Lövedék kottafejek — rekviemkompok távolodóban
 visszhangzó kaszárnyaudvar mondatok
 ideiglenes szóközök ideiglenes sikátorok*

Az újszülött INTERtextus

a HANGOSBEMONDÓBÓL

lassítva befut a peron elé

Betlehemi vasutasok állják körül

a tehervonatot — Izzadtan tolató jajok!

Ünnepek dátumos kosárban:

— Tudd hogy így születik mindenki

Vers-fia-lánya

csak a Tiéd nem

mert a költészet Malmai

Hitetlen sorokat darálnak – zabálnak

A

Líra

Ma mint

Csúszópérez

mint a vanília

az ápolónő zsebében lapul

Ágyszagú a poézis

és a veseszerítő esti füstben

mikor lejön a hegyről az a megghasadt fenyő

I

H

L

E

T

— ó uram-isten !

- **Hol van !?**
- **Na mond:**
- **katéterezés közben**

Zarathustra

**az oroszláncöllyek ama Véreköltő legelője
s hol az a káczia-illatú**

JÓ

„PUHA TÜZ PUHA LÁNG
CSUPA VÉR A PARÁZS
SZÓLNAK A NYÍR-HEGE
DÜK ---- „ MÁR

„TISZTA AZ ÜNNEPI TISZTÁS”

„TÜZBÖL FUTNAK AZ ÁRNYAK
TÜZ KÖZEPÉBÖL A FÜST
HAJLIK AZ ÜNNEPI TÁNCOS
SZÉL FÚJ DOB PEREG ÜSD”

**"dob dob dob duda | duda duda dob duda
dob zene dob dob | duda duda dob dob
duda - - - | dob duda duda duda
dob zene zene dob | dob duda dob
dob dob duda duda | üsd --- „**

Vácott, 2006. Április másodikán

„A vendégszövegben kirajzolódó világ problémáinak megmutatását elsődleges hermeneutikai alapfeladatként vehetjük számba. Kreativitás és öröm csúcslényeinek megjelenítése, valamint tragikus létszemlélet szenvedéssel, halállal, bűnnel az emberi élet határtapasztalatainak feltárásával jelzi a szövegértelmezés és egzisztenciaértelmezés párhuzamba állítását.”

(Bohár András: Egzisztencia és intertex: Vendégszöveg I
Idézet Paul Ricceur Bibliai hermeneutika c. művéből)

Bohár András

Antropológiai és etikai vázlatok

Természet és ember

Spinoza, bár sokat merített Descartes tanaiból, mégis lényegi újításokat vezetett be. Filozófiájában egy szubsztancia létezik: Isten, azaz a természet, ami egyben önmagának oka, belőle minden egyéb dolog dedukálható. A természet adott dologként, öröktől fogva változatlanul van, csak természeti törvények léteznek, és azok működése szükségszerű.

Spinoza rendszerében a szubsztanciának két attribútuma van; a *gondolkodó* és *kiterjedt* dolog. Fontos tétel ez antropológiai szempontból is, mivel az ember a természet módusaként, test és lélek egységeként jön számításba.

Etikája első részének *Függelékében* – az ember alaphelyzetéből adódóan – pontos és érzékletes bírálatát adja a természet finalizmusának és az antropocentrikus természetszemléletnek. A természet nem az ember kedvéért van, a természetnek nem középpontja az ember, és mivel nem középpontja, ezért nem lehet célja sem. „...az emberek agyuk alkata szerint ítélnék a dolgokról, s inkább elképzelik, mintsem értik a dolgokat. (...) Mert a dolgok tökéletességét egyedül a maguk természete és hatalma szerint kell értékelni. A dolgok nem azért többé vagy kevésbé tökéletesek, mert az emberek érzékeit gyönyörködtetik vagy sértik, vagy az emberi természetnek javára válnak, vagy vele ellenkeznek. Azoknak pedig, akik azt kérdezik, miért nem teremtette Isten úgy az embereket mind, hogy egyedül az ész szavának engedelmessked-

jenek, csupán azt felelem: azért, mert elég anyaga volt ahhoz, hogy mindent megteremtse a tökéletesség legmagasabb fokától a legalacsonyabbig;” (Spinoza, 1979. 65–66. p.)

Spinoza a dolgok igazi okának felkutatásában, az *oksági folyamatok* felderítésében látja boldogságunk elősegítését. Paradox helyzet előtt állunk. A természet nem az emberért van, de ha megértjük a természeti törvényeket és felfedjük a különböző oksági folyamatokat, akkor a tökéletes megismerés útján eggyé válhatunk a természettel, mi magunk lehetünk a természet.

Az erények és az okok ismerete megadhatja *szabadságunk szeretetét* és fékezheti indulatainkat, vágyainkat. S akárcsak az antik etikai rendszerekben, jelen esetben is a boldogság és az értelem kimunkálása a legfőbb cél. Isten iránti értelmi szeretetével az ember halhatatlanná válik, szabadsága szükségyszerűségével összeér, beteljesíti küldetését, megtalálja boldogságát: „A boldogság nem az erény jutalma, hanem maga az erény; s nem azért örvendezünk neki, mert vágyainkat megfékezzük, hanem megfordítva, mivel örvendezünk neki, ezért tudjuk megfékezni vágyainkat.” (Uo. 400. p.) A bölcs vágyait leküzdve eljut boldogságához, természet és ember egymásra talál, örök harmónia uralja a lelket. Természetesen ez csak nagyon keveseknek sikerülhet: „Ha mármost az ide vezető út, amint megmutattam, nagyon nehéznek látszik is, mégis megtalálható. S bizonyára nehéznek kell lennie, hogy

oly ritkán akadnak rá. Mert hogyan volna különben lehetséges, ha szemünk előtt volna az üdvösség s elérhető volna fáradtság nélkül, hogy csaknem mindenki elhanyagolja? De minden, ami kiváló, éppoly nehéz, mint amilyen ritka." (Uo. 401. p.)

Ez utóbbiból következően, hogy a „halandók” társadalmában létező embert jórészt indulatai vezetik, s csak a „halhatatlanok észközössége” vezérelt az ész által, filozófusunk fontosnak tartja a jog eszközét, amely biztosíthatja az államban mindenki szabadságát. Spinoza a mérsékelt uralmi forma meglétét tartja kívánatosnak, ahol a gondolat szabadság mindenki megadatik, ahol ez hiányzik, ott csak félelem van, és ez ellenkezik az államelmélet általános céljával: „Mondom, az állam célja nem az, hogy az embereket eszes lényekből vadállatokká tegye, hanem ellenkezőleg, az, hogy lelkük és testük biztosan

fejthesse ki erőit, és maguk az emberek szabadon használják eszüket, ne gyűlölettel, haraggal vagy fondorlattal harcoljanak, s ne ellenséges érzéssel viseltessenek egymással szemben.” (Spinoza, 1978., 273. p.)

Szabadságunk kiteljesedését csak a törvényes, szabad *jogállam* szavatolhatja. Itt az emberek szabadon gondolkodó lényként élhetnek. A jog mint ennek eszköze, a közösen hozott törvények betartása mindenkire kötelező, ez biztosíthatja mindenki számára az egyetemes emberi szabadságjogokat, a szabad vallásgyakorlást, a gondolkodás, a szólás és a közlés szabadságát.

Spinoza mind az ideális, mind a valóságos viszonyokat figyelembe véve munkálta ki a *természetes ember* boldogságát előlegező elméletét. S életével azt példázta, hogy lehetséges a körülmények ellenére is akár az ember lényegének kiteljesítése. (Életéről lásd Vries, 1987)

A személyes Isten

Láthattuk Spinoza kapcsán, hogy a „szigorú” racionalizmusnak azért léteztek olyan változatai is, amelyek „figyelemre méltatták” a természetet – elutasítván annak kirablását –, s esélyt adtak a szükségszerű oksági kapcsolatokon túl a szabadság és boldogság megvalósítására, az apró „emberi rezdülések” érvényre jutására.

Pascal Gondolatai jelzik talán a korszakban a legátfogóbban a korlátozott racionalizmus érvényességét és lehetőségét. Pontosabban azt, hogy nem szükséges föladnunk teljesen ésszerűségünket, csak a határok kijelölésére érdemes nagyobb gondot fordítanunk. Etikájának alaptézise is ezt hangsúlyozza: „Nádszál az ember, semmi több, a természet leg-

gyengébbike; de gondolkodó nádszál. Nem kell az egész világmindenségnek összefognia ellene, hogy összezúzza: egy kis pára, egyetlen csepp víz elegendő hozzá, hogy megölje. De még ha eltaposná a mindenség, akkor is nemesebb lenne, mint a gyilkosa, mert ő tudja, hogy meghal; a mindenség azonban nem sejtí, hogy mennyivel erősebb nála. Tehát minden méltóságunk a gondolkodásban rejlik. Belőle kell nagyságunk tudatát merítenünk, nem a térből és az időből, amelyeket nem tudhatunk betölteni. Igyekezzünk helyesen gondolkozni: ez az erkölcs alapelve.” (Pascal, 1983. 169. p.) Azonban ez a helyes gondolkodás kétféle lehet: geometriai és intuitív. Az első alapelvei vi-

lágosan érthető, de távol esnek az általános használatától, míg a második közhasználatú, ott van mindannyiunk szeme előtt, de ezek az alaptételek oly finomak és nagyszámúak, hogy majdnem lehetetlen egyszerre mindet figyelembe venni. Egymást kiegészítheti a kettő helyes használata, a megézés, a lényeg meglátása és a tudományok pontos kimunkálása.

Pascal mind a tudományos, mind az intuitív megismerés birtokában, s talán éppen ezért, az újkorban elsőként fogalmaz meg az ember egzisztenciális helyzetéről maradandó érvényességű reflexiókat. „Az ember nem tudja, hol a helye. Nyilvánvaló, hogy eltévedt, hogy lebukott, de képtelen újra meglelni igazi helyét, ezért most mindenütt szorongva és eredménytelenül keresi, áthatolhatatlan sötétségben.” (uo. 199. p.) Innen már csak egy lépés az, hogy az embert a kegyelem mintegy Istenhez hasonlónak, istenségének részévé teszi, kegyelem nélkül azonban az oktan állatokhoz válik hasonlónak. Végül is nem elég a gondolkodás ereje, mert önmagától képtelen az ember küldetésének beteljesítésére.

Mindezen túl Isten létének olyan hiteles, egzisztenciánkban gyökeredző „bizonyítását” adja, amely egyszerűségénél és meghökkenítő erejénél fogva valódi kérdéseket helyez életünk fókuszába. Ésszerű meggondolással nem védhető Isten léte és tagadása sem. Választanunk kell. Erre ajánl fogadást. „Két dolgot veszíthet el, az igazat és a jót, és két tétje van: az értelme és az akarata, a tudása és az üdvössége; természete szerint két dolgot kell elkerülnie: a tévedést és a nyomorúságot. Értelmén nem esik nagyobb csorba, akár az egyiket, akár a másikat választja, minthogy szükségszerűen választania kell. Ezt el is intéztük. No de az üdvössége? Mérlegeljünk, mit nyer-

het vagy veszíthet, ha fejre, vagyis arra fogad, hogy van Isten. Értékeljük ezt a két eshetőséget: ha nyer, mindent megnyer; ha veszít, semmit sem veszít. Fogadjon hát habozás nélkül arra, hogy van. (...) Így tehát a mi tételünk végtelenül erős, hiszen a végest kockáztatjuk egy olyan játékban, amelyben egyforma a nyeres-vesztés esélye, de nyerni végtelent nyerhetünk. Ez meggyőző; és ha az emberek egyáltalán képesek valami igazságra, hát ez olyan. (Uo. 117–119. p.)

Mindenképpen a személyes viszony függvényében értékeli Pascal embernek Istenhez való viszonyát. Ezt nemcsak a fenti „fogadás” bizonyítja eminensen, de az is, hogy a „szív természettől fogva szereti a mindenhatót is, önmagát is, aszerint, hogy melyik mellé áll; és tőle függ, melyikkel szemben keményíti magát.” (Uo. 138. p.) Az embereket is akképp csoportosíthatjuk, hogy melyik lehetőséget választják. Vannak akik már megtalálták Istenet és szolgálják, ők értelmesek és boldogok. Az igyekvők keresik, de nem találták még meg, ezért boldogtalanok és értelmesek. S végül akik úgy élnek, hogy nem is keresik, s nem is találják, ők balgák és boldogtalanok. Ebből adódóan a szeretet rendeje a legfontosabb, ami közel vihet a helyes választáshoz, csak ez segítheti elő a személyes Istennel való egész egzisztenciánkra kiható találkozást.

Pascal ráció és hit viszonyát a maga komplementaritásában feltételezte, mindig hangsúlyozva azt, hogy hitünk eredendő létélményünk, s ennek elhagyása, ellényegtelenítése önmagunk hiányának megtapasztalásához vezet. A későbbiekben Kierkegaard kapcsán fogalmazódnak meg majd hasonlóak, de a huszadik század egzisztencializmusa is igen sokat mérített gondolataink és cselekedeteink Pascal által vázolt tematikájából.

Az út fel és le ugyanaz

A görög kultúra Homérosz és Hésziodosz munkáiban mutatta föl először az erkölcsi kérdések jelentőségét. Homérosz költeményeiben a mítoszok nyelvén szólal meg először az ember önállósága és tudatossága. Az ember felelős tetteiért, sorsát – ha nem is teljes mértékben, de – alakíthatja.

*Jaj, csak örökkön az isteneket vádolja az ember:
azt mondják, a csapás mind tőlünk jön, de bizony hogy
ostoba vétkeikért szenvednek a végzetten is túl;*

(Homérosz, 1967. 32. p.)

Az „emberszabású” istenek és az emberi világ közös érintkezési pontokat talál. Az önálló cselekvéshez vezető út – ha a vége ugyan elrendeltetett is – sokféle lehet.

Hésziodosz szintén az ember ősidejét szólaltatja meg költeményeiben, az ő embere is képekben beszél önmagáról, de kronológiája az aranykortól a helyes államrendig húzódik már. Az emberi nemzetséget először fényes aranyból készítették az istenek, s még az Olümposzon éltek. Az ezüstkor emberét már a föld-mélyén-lakozónak nevezi, de ő még boldog és tisztelik. A rézkor embere már harcol, kezében rideg vas van és izmában szörnyű hatalom. A negyedik rend az isteni hősöké, fél-isteneké, ők járnak előttünk a Földön. És végül az ötödik rend, amelyben él, a következő:

*Éjjel-nappal nincs pihenésünk, pusztul az ember
gondban-bajban, az istenek így szabták ki a sorsunk...
Nem becsülik meg a jót, az igazt, aki őrzi az esküt,
inkább azt, aki göggyében mindig gonoszt tesz,
tisztelik, és markában a jog mindenkinek, és nem
ismeri senki a szégyent, árt az igaznak az álnok,
mert hamisan szól és nem fél megszegni az esküt.*

(in: Görög költők antológiája, 1982. 42. p.)

És hogy mennyire a jelen problémáit tárja fel, és mennyire izgatja őt kora államának jó és rossz rendje, azt mutatja az, ahogy a törvény mértéket teremtő, szabályozó, embert nemesítő szerepét hangsúlyozza. Az emberi A természetes meggyőzés, rábeszélés elsődlegességének hangsúlyozását, szemben a törvények kényszerű szabályozásával. A belátásból és tudatosságból eredő erényes cselekedet nem kívánja meg a külső ellenőrzést, és ekképp egy szabad ember tettének tekinthető.

Én, Te, Az

„A világ kétarcú az ember számára, amiként kétarcú az ember magatartása a világban.

Az ember magatartása kétarcú, amiként kettő az alapszó, amit kimondani képes. Az alapszók nem szavak, hanem szópárok.

Az egyik alapszó az Én-Te szópár.

A másik alapszó az Én-Az szópár, ahol az Az helyett ő is állhat, anélkül hogy az alapszó megváltoznék.

Így hát az ember Én-je is kétarcú.

Hiszen az Én-Te alapszó Énje más, mint az Én-Az alapszó Én-je.” (Buber, 1991. 5. p.)

Martin Buber olyan elfeledett viszony újrafogalmazására tesz kísérletet, ahol az interperszonalitás – *Én-Te* alapképlete – és nem a modern ember elszemélytelenedett *Én-Az* viszonyrendszere kerül középpontba. A döntő különbség a két viszonyrendszer között, hogy az elsőt egész lényével mondja ki az ember, míg a másodikat sohasem mondhatja egész lényével.

A viszony világa három szférát foglal magába. Az első: *életünk a természettel* – itt a viszony megáll a nyelv küszöbénél. A második: az *élet az emberekkel*, ahol a viszony belép a nyelvbe. A harmadik: az *élet a szellemi létezőkkel*, ahol a viszony nyelv nélkül való, de nyelvet létrehozó. A viszonyok mindegyike az örök Te peremén halad, mindegyik arra tekint. S ami mindezt mozgatja, az a közvetlenség, lényegi tett, érzés: a szeretet. Az ember *szeretetében* lakik – mondja Buber –, s a szeretet a világban ható erő, aki ebben áll, ebben szemléli a világot, annak számára az emberek kibontakoznak a világi nyüzsgésből, jók és rosszak, okosak és ostobák, szépek és csúnyák, egyik a másik után valóságos lesz a számára.

A viszony másik jellemzője, hogy míg az *Az* világában korlátlanul működik az okság, addig az *Én* és a *Te* szabadon áll átellenben egymással, kölcsönhatásban, melyet nem foglal magába és nem is színez semmiféle okság. Ez utóbbi szavatolhatja az ember saját életét, létét. A szabadság érzésének és bizonyosságának következményeként az ember olyan hatással lehet a világra, amely egészséges korokban *bizalomként* árad szét, s ekképp mindenkinek része lehet a találkozásból, a jelenlétből – a természet módján, az ösztönök módján, valamiféle derengésben –, de mindenki megérti, megérinti a *Te*-t valamiképpen. „A beteg korokban nem így van – ekkor következik el, hogy az *Az*-világ, melyet immár nem futnak be keresztül-kasul és nem termékenyítenek meg a *Te*-világból áradó eleven hullámok, az *Az*-világ különválik és megreked, s hatalmas kísértetlápként fogva tartja az embert. Mikor az ember megbékél egy olyan világgal, mely számára többé már nem jelenvaló tárgyakból áll, e világnak áldozatul esik. S íme: a mindközönséges okság nyomasztó, agyonnyomó végzetté fokozódik.” (uo. 65. p.)

A szeretet és a szabadság szükségességén túl a jelenlét fontosságát is hangsúlyozza Buber. Nem valamilyen tartalmat fogadunk el, mikor találkozunk, hanem *jelenléte*t, annak valóságos kölcsönösségével, az elfogadtatás és összekapcsolódás egész gazdagságával. Ez az összekapcsoltság teszi terhessé az életet, de értelemmel terhessé. A kapcsolat az értelem kimondhatatlan megerősítése, s így lényünk, egyetlenségünk tanúsága is.

A személyes viszony sokszor prófétikus megfogalmazásai nemcsak elidegenedett világunk *hiábavalóságaira*

hívhatják föl a figyelmet, de a viszony *differentiáltságaira*, mélyrétegeinek tagoltságaira is rámutathatnak. *Bíró Dániel Martin Buber dialógusfilozófiájáról írott tanulmányában* rámutat az *Én-Te* alapszó *intenzitáskülönbségeire, mozgásaira*. A tipográfiai kiemelésekkel kiválóan érzékelteti a lehetséges változatokat:

Ő-Az, Én-Te, Mi-Az
 ÉN-Te
 Én-TE

Az egész filozófia gondolköre kerülhet új megvilágításba, ha belátjuk, hogy *nem rendelkezhetünk* a másik létező létezése felett, s mindig csak *olyan* viszonyokba lépünk, amely valamilyen módon tartalmazza a *személyességet* és *kölcsönösséget*. Ekkor válhat valóságossá az a buberi igény, amely a *nyitottságot* helyezi centrumába, legyen szó egy *másik lényről*, a *természetről* vagy a *legfőbb szellemi valóságról*.

Szabadság és/vagy szükségszerűség

A hellenizmus filozófiájának három jelentékeny áramlata jellemezte az Arisztotelész utáni gondolkodást. A *sztoicizmus*, az *epikureizmus*, valamint a *neoplatonizmus*. A megváltozott létfeltételekből adódóan más és más válaszokat kerestek a kihívásokra, a polisz világának felbomlására és az utána keletkező római birodalom új problémáira.

A *sztoicizmus* igen gazdag és időben is kiterjedt irodalmából *Epiktétosz* munkásságát emeljük ki. Kézikönyvecskéjét a következő gondolatokkal nyitja: „Azok a dolgok, amelyek hatalmunkban vannak, természetüknél fogva szabadok, semmi sem akadályozza, semmi sem köti őket. Azoknak a dolgoknak azonban, amelyek nincsenek hatalmunkban, nincs erejük önmagukban, másoktól függenek, egy kívülről megakadályozhatja vagy elsajátíthatja őket.” (Epiktétosz, 1978. 5. p.) A világ is ekképpen tagolódik tőlünk függőekre, véleményünkre, ösztönös vágyainkra, törekvéseinkre, ellenszenvainkra, és tőlünk függetlenekre, azaz a testünkre, a vagyonunkra, a hírnevünkre, tisztaságainkra, mindazokra, amit nem mi hozunk létre. A sztoicizmus jó néhány

képviselője, így Marcus Aurelius is azt vallotta, hogy alapvető fontosságú római férfi módjára cselekedni s kötelességünket összehangolni az állam üdvével. De Seneca is kötődött fátumelméletével a társadalmi valósághoz, mert azt tanította, hogy a filozófusnak meg kell értenie a politikai mozgásokat és követnie kell azok végzetszerűségét. A császárt és az udvari filozófust valószínűleg helyzete is motiválta elméletének kidolgozásában, mint ahogy Epiktétosz rab-szolgasorsa is valószínűleg döntően befolyásolhatta rendszerének alapmotívumait. Ekképpen kerülhetett ki az erkölcsileg releváns tényezők közül a vagyon, a hírnév, a tisztség és egyéb tőlünk nem függő dolgok.

Ismeretelméleti háttere az elgondolásnak abban a tényben keresendő, hogy nem a tények zavarják az embereket, hanem a tényekről alkotott vélemények. „Ha haladni akarsz a bölcsességben, vesd el az ilyen gondolatokat: »Ha nem törődöm a vagyonommal, nem lesz miből élnem! Ha nem fegyelmezem a szolgálmat, rossz ember lesz belőle.« Jobb éhen halni bánat és félelem nélkül, mint bőségben, de teméntelen zaklatásban

élni. Jobb, ha szolgád rossz, mint ha te rosszul érzed magad.” (Epiktétosz, 1978. 10. p.)

Mindezekből adódóan a törekvések, a kötelességek, az értékelő aktusok azt kell hogy szolgálják, hogy azon a minimális tevékenységi körön belül, ami megmarad a határok felállításával, azoknak a dolgoknak a kijelölésével, amelyek nem tőlünk függenek, maximális szabadságot élvezzen az egyén. Ez ugyan kisebb, mint az Arisztotelész által meghatározott poliszpolgáré vagy Marcus Aurelius római emberének mozgási lehetősége, de adott szükségyszerűségek figyelembevételével mellett esély a *belső szabadság* megóvására.

Az értékelésben azonban megjelenik, akárcsak elődeinél, az a *hierarchikus* viszony, ami a mindennapi ember és a bölcs között tételezhető az utóbbi javára. „A mindennapi emberre jellemző gondolkodás az, hogy sohasem önmagától vár hasznot vagy kárt, hanem a külső dolgoktól. A filozófus magatartása és jellegzetessége

viszont az, hogy minden hasznot vagy kárt önmagából vár. (...) Az ilyen ember a vágyat teljesen kiküszöbölte magából; ellenszenvét pusztán azokra a természet törvényein kívül álló dolgokra irányította, amelyeken tudunk változtatni. Ösztönének minden irányban csak mértékkel enged; azt pedig semmibe sem veszi, ha együgyűnek és tudatlannak tartják. Összefoglalva: úgy ellenőrzi magát, mint az ellenséget, vagy mint az olyat, aki hurkot vet neki.” (Epiktétosz, 1978. 31. p.)

Az ember – a bölcsességre törekvő – így a világhoz igazodik, beletörődik abba, ami van, a teljes lelki béke állapotát eléri és boldog. Sok esetben ennek a magatartásnak azonban nem passzív beletörődés a végeredménye, hanem az egyén cselekvési esélyeinek aprólékos feltérképezése és az ebből következő öntörvényű program teljesítése. Adott kor adott társadalmában elképzelhető, hogy az önmagát megőrizni akaró egyénnek ez a választása *szabadságát* növeli és a *szükségyszerűség* mozzanatait feledhetővé teszi.

Mi a jó, és miképpen?

A természet törvényeinek állandó változását, ill. azonosságát hirdető természetbölcselőkkel, valamint Démokritosz „természetes” emberével „szemben” a szofisták kiindulópontja megváltozott. *Protagórasz* híres tétele, a „*homo mensura*” (mindennek mértéke az ember) már majdhogynem születése pillanatától fogva az elentétes értelmezések lehetőségét kínálta.

Az alapproblémát onnan is megközelíthetjük, hogy a szofisták felismerik és szembeállítják egymással a természet törvényeit az emberi társadaloméval. Persze hozzá kell tegyük

ehhez azt, hogy azokat a morális ítéleteket, amelyeket megkérdőjeleztek, már nem tartottak „természetesnek”, azoknak jó része az adott viszonyok megváltozott pozíciójából következett. Ez egyfajta *szociális érzékenységet* is feltételez, mert a megváltozott feltételek más és más reakciót követelnek mindenkitől. A társadalmi törvények nem természeti szükségyszerűséggel, öröktől fogva léteznek, hanem emberek alkotják őket, így megváltoztatásuk is lehetséges.

Ebből a felismerésből azonban nem csekély *konfliktus* is támadt. A természettől fogva jó és a szokás által – ami

itt a városállam törvényeit jelenti – elfogadott és erényes összeütközésbe kerülhet. Ennek a lecsapódása az az ambivalencia, az az erkölcsi meghasonlottság, amit *Antiphón* (B 44) következő töredékében megfogalmaz: „Az igazságosság az, ha a polgár nem hágja át a törvényeit a városállamnak, amelyben él. A legnagyobb haszna az embernek az igazságosság alkalmazásából származik, ha tanúk előtt cselekedvén tiszteletben tartja a törvényeket. Ám ha egyedül vagyunk, és nincsenek jelen tanúk, akkor a természet törvényei szerint szoktunk eljárni. A törvény parancsait ugyan meghozták, a természet parancsai ellenben szükségyszerűek. A törvény parancsai továbbá a közmegegyezéseken alapulnak, nem pedig természettől fogva léteznek. A természet parancsai ellenben természettől fogva léteznek, nem pedig közmegegyezésen alapulnak.

Aki úgy hágja át a törvényt, hogy tette rejtve marad azok előtt, akiknek közös megegyezésén alapul a törvény, az elkerüli a szégyent és a büntetést. Ha tette nem marad rejtve, nem kerül el ezeket. Ha ellenben valaki a természetten akar erőszakot tenni, annak nem lesz kisebb vétke akkor sem, ha minden ember előtt rejtve marad is, és nem lesz nagyobb azáltal, ha valamennyien látják. Mert nem a vélelem szerint, hanem valóságosan árt önmagának, aki így tesz.” (in: *Bevezetés a filozófiába*, 1992. 36. p.)

Ezzel szemben megjelentek a sofisták között olyan nézetek, amelyek egyértelműen a *törvények betartását* szorgalmazzák, itt már eltűnik a természetes erkölcsi törvény okozta kétség, és a legalitás üdvözítő volta kerül hangsúlyos pozícióba: „A törvényes állapotok az emberek számára a lehető legszerencsésebben tudják befolyásolni a vagyonnal és az étellel kap-

csolatos véletlen eseményeket is, amelyeknek önmagukban véve egy részük jó, más részük nem az. Aki ugyanis tehetős, az bátran és ármánykodás nélkül saját hasznára fordíthatja ezeket, a hátrányos helyzetűeket pedig a tehetősek segíthetik a törvényesség biztosította társas érintkezés és hitel révén. Az is a törvényességnek köszönhető, hogy az embereknek az idejüket nem kell pártharcokra pazarolniuk, hanem az élethez szükséges tevékenységek elvégzésére fordíthatják. A törvényesség ugyanis megszabadítja az embereket a legkellemetlenebb gondoktól és lehetővé teszi, hogy a legkellemesebb tevékenységnek adják át magukat. A legkellemetlenebb gondok a pártharcokkal, a legkellemesebb tevékenység a munkával kapcsolatos.” (*Anonymus lamblichi*. in: *Bevezetés a filozófiába*, 1992. 37–38. p.)

Adott esetben ez a törvények betartását igenlő magatartás komoly konfliktusokhoz is vezethet, mint láthattuk például *Antigoné* esetében, aki azáltal hajtott, vihetett végbe morális cselekedetet, hogy városállamának törvényét – *Kreon* parancsát – megszegte.

Éppen az előző példából is következik az, hogy a szofista ismeretelmélet *relativizmusa*, amit *Gorgiasz* a következőképpen foglalt egybe: semmi sem létezik, ha létezik is valami, az megismerhetetlen az ember számára, ha megismerhető is, kifejezhetetlen és más emberrel közölhetetlen; valamint az erkölcsös magatartás meghatározatlanságai, amit *Antiphón* és *lamblichi* kapcsán láthattunk, súlyos konfliktusokat produkált. Nem lehetett tudni, hogy a *természeti törvények* szerint vagy a *társadalmiak* alapján cselekedjen az ember, s ebben a kontextusban az ő mércéje is sok esetben kevés lehetett, mert jó emberek jó mértéke igazságos cse-

lekedetekhez vezethetett, míg a rosszakat az ellenkezőt produkálhatta.

Végül felelős „értékelését” adhatjuk a szofista tendenciáknak. Mert ugyan az ember szabadságát bizonyos *formai* okok tekintetében, mint a

mérték és az ismeret, valamint a konvenciók alól felszabadították, de *tartalmában* nem határozták meg, hogy tulajdonképpen mi is az az egyetemes jó, és azt miként teljesíthetné be az ember.

Szép, érzéki, boldog

A hellén világ korproblémáira született válaszkíséretet követő plasztikus formáját Epikurosz bölcselése kapcsán láthatjuk. A Démokritosz filozófiájából kinövő program szintén a negatív társadalmi hatásoktól való elhatárolódást állítja fókuszába, mint a sztoicizmus. A *békés lelkiállapot* elérésének alapfeltétele, hogy felszámoljuk azokat az önmagunkra, a földi és égi dolgokra, jelenségekre vonatkozó képzeleteinket, amelyek megzavarják boldogságunkat. Ez hasonlóan Epiktétosz és a görög hagyomány előző képviselőinek nézeteihez a bölcselőt, illetve a bölcs életmódot jelöli meg legfőbb jóként, a szabadság elérése csak ezáltal lehetséges.

Az eltérések, amiket főleg a tartalmi elemekben kell hogy keressünk, a következőkből adódnak. Az első és talán legfontosabb, hogy Epikurosz nem utasítja el az *örömet*, az élet érzéki részének kellő mértékét kívánatosnak tartja. „Amikor tehát azt állítjuk, hogy az élet célja a gyönyör, nem a tivornyázók gyönyöreiről s nem az élvezethajhászásban rejülő gyönyörűségekről beszélünk, ahogy egyesek tudatlanságból, tőlünk eltérőleg vagy pedig tanításainkat félreértve tartják, hanem arról, hogy testünk mentes legyen a fájdalomtól, lelkünk pedig a zavaroktól.” (In: *Filozófiatörténeti szövegyűjtemény*. 1958, 126. p.)

Látható, hogy az eudaimonizmus elve, a boldogságra való törekvés nem

a testi gyönyörökbe torkolló hedonizmust takarja, hanem a *szellemi élvezetek*, értékek fontosságát is hangsúlyozza. A „kert filozófusa” azonban csak a mértéket akarta azzal jelezni, hogy nem növekszik a hús gyönyöre, ha a nélkülözés okozta fájdalmakat kiküszöböljük, csupán változatosság idézhető elő, mert hangsúlyozza: „A hús a gyönyörűség határait végtelennek érzi és végtelen idő volna szükséges ezt megszerezni. Az elme azonban, a hús legfőbb javának és háttérának értelmes belátását érve el és elúszván az örök életre vonatkozó félelmeket, a tökéletes életet szerzi meg számunkra, s így egyáltalán nem szorulunk többé az idő végtelenségére; – de nem is tér ki a gyönyör elől, s midőn a körülmények az életből való kilépést hozzák magukkal, nem úgy fogadja a nagy fordulatot, mint aki elmulasztott valamit a legjobb életből.” (In: *Filozófiatörténeti szövegyűjtemény*. 1958, 141. p.)

Hasonlóképp Arisztotelész mértékfogalmához, itt is találkozhatunk a kellő és illő gyönyör igenlésével, az érzéki és szellemi boldogság harmóniájával. A különbség azonban mégis jelentékeny a két fogalom között. Mert míg Arisztotelész a polis világára méretezte teóriáját és annak gyakorlatát, addig Epikurosz jellegzetesen *aristokratikus* és *zárt* közösségeszményeinek keretében fogalmazta meg alapelveit.

Akképpen is értékelhetjük Epikurosz etikáját és magatartását, hogy olyan korban tett kísérletet az antik erkölcs erényeinek megóvására, amikor annak csak minimális és igen szűk körben megvalósítható esélyei mutatkoztak. Mégis azzal, hogy a valóságos tényekre épít, s a *viszonylagosan autonóm* ember magatartását jelöli ki példaként, ezzel a későbbiekben is az ember élő-lüktető, sokoldalú erkölcsiségét példázta, mint azt majd láthatjuk a reneszánszban újjászületett változatok kapcsán. Ezzel már majdnem le is zá-

rult az antik világ érzéki közvetlenségét és értelmi megismerést egyesítő etikuma, ahol ember és kozmosz, ember és természet, valamint ember és társadalom különböző harmóniai és diszszonanciái felhangzottak. Az *utolsó akkordok* még nyomaiban ezt a világot tükrözik, de már át is vezetnek bennünket a kereszténység korszakába. De azért még mielőtt áttérnénk Isten és ember párbeszédére, röviden tekintsük át a neoplatonizmus jellegzetességét, mert a későbbiekben az alapmotívumokkal találkozunk még.

Középen a boldogság

Ha a platóni filozófiát és erkölcsant az ideákhoz való viszonyként, illetve az ideális állam megteremtésének koordinátaival jellemeztük, akkor az arisztotelészi rendszer megközelítésekor, úgy hiszem, nem követünk el aránytévességet, mikor a *valóságos* tényezők hangsúlyosságát emeljük ki. Arisztotelész elméleti kiindulópontja az ember, *zoon politikon*, aki a polisban él. Itt található el – ebben a közegben – az ember a közepet, akárcsak a céllövő a táblán a saját magához mért célt, ami ugyanakkor összhangban van a polis céljaival is. Ez boldogsága is egyben, a hozzá vezető út azonban kétféle is lehet. Az *első út* „...az okosság, gondolkodással párosult cselekvő, igaz lelki alkat, ami arra irányul, ami az embernek jó vagy rossz” (Arisztotelész, 1971. 155. p.). Ebben az esetben ismeretelméleti következményként jutunk az okosság erkölcsi fogalmához.

A *második út* az érzületeken keresztül vezet „...az erény és a lelki rosszság a kellemes és kellemetlen érzésekkel van kapcsolatban. Három dolog van, amire irányulhat, s ugyancsak három, amiktől menekülni igyek-

szünk; és pedig: az erkölcsi jó, a hasznos, a kellemes; ezek ellentétei: az erkölcsi rossz, az ártalmas, a kellemetlen. Az erkölcsös ember ezek mindegyikében eltalálja a helyeset, a rossz ember pedig elhibázza a dolgot...” (Arisztotelész, 1971. 37. p.) Az erkölcsi habitus (lelki alkat) az a készség, aminek segítségével eltalálja az ember a közepet.

A két út közötti kapcsolat a *lélekről* vallott fölfogás alapján fejthető föl. A lélek *racionális* része teoretikus és praktikus (okosság) egységekre tagolódik. A lélek *értelem nélküli* része pedig értelemnek engedelmessé (ide tartozik az erkölcsi habitus is) és vegetatív elemekből áll. A racionális résznek rendelődik alá a lélek értelemnek engedelmessé része, így az erkölcsi habitus is. Okosság és erkölcsi habitus viszonya jól tükrözi az arisztotelészi emberkép hierarchikus szerkezetét is. A bölcs tevékenysége, a szemlélődés a legmagasabb elismertségű, de ennek kerete a polis és a természetes valóság világa.

Ez az első eset, hogy az erkölcsi cselekedet alanya az *autonóm in-*

dividuum. Ennek kiteljesedését, ill. „megújulását” láthatjuk majd a kanti morálfilozófia bemutatásakor. Mindezek mellett igen fontosak az arisztotelészi etika *tartalmi* vonatkozásai is mint a helyes életvezetést szolgálóak: bátorság, mértékletesség, szelídség, bőkezűség, becsületesség; s a szociális erények csoportja: barátság, igazságosság (osztó, kiegyenlítő).

S érdemes még egy pillantást vetnünk Arisztotelész erkölcsstanának tartalmi elemeire. „Ámde a boldog embernek, éppen mivel ember, szüksége van a külső jólétre is, mert természetünk önmagában véve még nem elég az elmélkedéshez; arra is szükség van, hogy az ember teste egészséges legyen, s az élelem és egyéb segédeszközök is rendelkezésre álljanak.” (Arisztotelész, 1971. 287. p.) A *vagyoni* és *egyéb javakra* vonatkozó közepes állapot mintegy

letéteményese lehet a középosztály egyensúlyi szerepének. És ha ez történetesen még a legnépesebb is, akkor képes megakadályozni mind a szegények, mind a gazdagok harmóniát veszélyeztető tevékenységét. Így a jó állami berendezkedés feltétele – az egyén és a polisz boldogsága – a harmonikus egyensúly megteremtése, aminek alapfeltétele, hogy minden politikai cselekedet tényszerűségen és reális összefüggéseken nyugodjék.

S még ha az etikai cselekvés alapja, az autonómiára törekvő individuum sok tekintetben kiszolgáltatott is a polisz világának – hisz neki csak akkor lehet teljes a boldogsága, ha az egybeesik a poliszéval –, Arisztotelész formai és tartalmi elemei mentek a „legtovább” az antik világban, mintegy összegezve az ember cselekvési lehetőségeit és céljait.

Realitás és utópia

„A középkorban a tudatnak – írja Burckhardt – mind a két része – a világ felé való és magának az embernek a belseje felé irányuló része – mintegy közös fátyol alatt nyugodott álmodva vagy félében. A fátyol hitből, gyermeki elfogultságból és agyrémből szövődött; rajta keresztül csodálatos színűnek tetszett a világ és a történelem, az ember azonban csak mint faj, nép, párt, testület, család vagy az egyetemesnek valamely más alakjában ismert magára. Itáliában lebbenti félre először a levegő ezt a fátylat; az emberek tárgyilagosan kezdik megfigyelni az államot és e világ minden dolgát, és úgy is bánnak velük; ugyanakkor teljes erejével feltámad a szubjektív elem, az ember szellemi egyéniség lesz és így ismer magára. Így támadt föl egykor

a görög a barbár ellen, az arab a többi ázsiai fajbéli ember ellen. Nem lesz nehéz bebizonyítani, hogy ebben a politikai állapotoknak volt a legnagyobb részük.” (Burckhardt, 1978. 94. p.)

A politikai érdeklődés megnövekedése valóban a *differencializálódást* jelzi, de ugyanakkor a sajátos szintézis kimunkálásának is tanúi lehetünk. A társadalmi meghatározottságok – gazdasági, jogi, etikai – különös szintézisét jelenítették meg a reneszánsz politikai gondolkodói: Bodin, Machiavelli arra a *praxisra* figyelnek, ami áthatja a kor levegőjét, az állam belső és külső életét befolyásoló tényezőket és tendenciákat szervezik egységes elméletté, mindig szem előtt tartva a valóságot, s csak ebből következtetve a lehetségesre.

Machiavelli fogalmazza meg először a republikánus értékeket olyan szituációban, mikor a városköztársaságok kora már a vége felé közeledett. A *fejedelemben* az államok különböző fajtáit tekinti át, különös figyelmet szánva az újonnan alapított államoknak. Itt nem a köztársaságnak, csak az egyeduralomnak a problémáit fejt ki, arra koncentrálva, hogy a romlott közállapotok erős kezű uralkodót kívánnak. Az örökletes hatalom megtartása könnyebb, mintsem az újkeletűen megszerzetté, s míg az elsőben szabadság alig van, az utóbbiban ez sokkal nagyobb. Fontos ezen túl még az is, hogy beépíti elméletébe azt a *morális* szempontot, hogy becsületesebb dolog a nép céljait szolgálni, mint az arisztokrácia elnyomó törekvéseit. „Aki tehát a nép kegyéből uralkodik, a nép kegyét keresse, s ez könnyű is, mert a nép nem óhajt mást, mint hogy ne éljen elnyomás alatt. S annak is, aki a nép akarata ellen, az előkelők kegyéből lett uralkodó, a maga oldalára kell állítani a népet; s ez is könnyű lesz, ha védelmébe veszi. És ha az emberek jót kapnak onnan, ahonnan rosszat vártak, szívesebben elkötelezik magukat jótévedőjüknek; s a nép rögtön jobban fogja támogatni, mintha az ő kegyéből került volna uralomra. Sokféle módon keresheti a nép kegyét az uralkodó, de ez esetenként változván, rendszerbe nem foglalható, így hát elhagyom őket.” Igen lényeges az utolsó gondolat az éppen *aktuális valóságra* való érzékeny reagálókészség fontosságának hangsúlyozása. (Machiavelli, 1987. 56. p.)

A fejedelem azonban tartalmazza azokat a nézeteket is, amelyek *el térnek* a hagyományos erkölcs szempontrendszerétől. A már hatalmon lévő uralkodó tekintetében más morális kötelezettségeket állít fel, mint azt ha-

gyományosan eleddig megkövetelték. A politikai tevékenység mércéje így a *politikai hasznosság* irányába mutat, s a fejedelemnek, ha a szükség úgy hozza, gonosznak is kell lennie. Eképp a cselekvés mércéje a végcél, nem a természettörvény szerinti magatartás, mint a középkorban; a földi és emberi értékeket hirdetve a vallást nem tartja felsőbbrendűnek, csak esetleg szükséges és hasznos eszköznek a kormányzás céljából.

Machiavellit igen sok támadás érte a „cél szentesíti az eszközt” erőszakot éltető elvéért. Adott korban valóban nem volt más lehetőség, mint erőteljes lépések megtétele, az egyensúly másképp nem volt fönnttartható. De mindez *nem jelenti* azt, hogy Machiavelli azt is megfogalmazta volna, hogy teljesen mindegy, milyen körülmények között történik a kormányzás: az erőszak megengedett a cél érdekében. Mert ha tekintetbe vesszük azt, hogy mindig a „van” a kiindulópont, akkor létrejöhetnek olyan helyzetek is, ahol az erőszak alkalmazása ellentmond a hatalom és a kormányzás érdekeinek egyaránt. Machiavelli egy *külön társadalmi szférát* írt le azzal, hogy megadta a politika, a politikus működés módjának fontosabb mozzanatait, így leválasztotta – legalábbis a már jelzett módon – azt a morális ítéletalkotásról. Ez az elkülönítés nem szembeállítás, csupán az illetékességi körökre tett konkrétumok állandóan változó és változtatható pozícióinak meghatározására tett kísérlet. (Lásd még Paczolay–Szabó, 1984., 42–49 p.)

Természetesen Machiavelli fejedelem is elképzelt, mert sohasem létezett ilyen uralkodó. A reneszánsz *utópistáinál* is hasonló elképzelésekkel találkozhattunk, azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy ők az adott feltételek mellett más *társadal-*

mi berendezkedés keretében kívánták álmaik megvalósítását. Ennyiben az utópisták – Morus vagy Campanella – nem egy aranykor ígézetében vagy egy távoli jövő reményében fogalmazták meg gondolataikat, hanem valóságos kiindulópontokat választottak. Olyan szabad társadalmat vázoltak, amelyben nincs pénz és tulajdon, s a természetes szükségletek kielégítése dominál. Maga a munka – Morusnál 6 óra, Campanellánál 4 óra! –, valamint a pihenés és a tudományok megszerzése jelenti az örömet, ez teljesíti ki az ember képességeit. Ugyan még elhanyagolható számban mindkettejüknél szerepelnek rabszolgák, s csak a dolgozókra vonatkozik a szabadság és egyenlőség, de már előlegezik ezzel azt, ami a későbbiekben a polgári társadalom keretei között – még ha más feltételekkel is –, de megvalósult.

Mindkettejük felismeri, hogy a tulajdon és vagyon eltörlése, egyfajta *kommunistikus* állapot létrehozása, a polgárok egyenlősége és a közérdekek alá rendelt magánérdekek megteremtése, a társadalom racionalizálása a jogrend és gazdaság maximális észszerűsítésével egybekapcsolva: előlegezheti a boldog és szabad társadalmi létet. „Véleményük szerint – fogalmazza át Morus a sztoikusok álláspontját – a boldogság nem minden élvezetben, hanem csak a jó és tisztességes élvezetben rejlik. Az élvezethez mint legfőbb jóhoz, vonzza természetünket maga az erény is, az ellenvélemény pedig éppen benne látja a boldogságot. Tudniillik az erényt úgy határozzák meg, hogy nem egyéb, mint a természet szerint élni (hiszen erre rendelt bennünket Isten), és az követi a természet szavát, aki egyes dolgok keresésében, mások kerülésében az észnek engedelmessékedik.” (Morus, 1989. 87. p.) Morus az angliai állapotokat,

intézményeket bírálva építette fel társadalomképét, ahol a végső mérce az ész volt.

Campanella mediterrán tapasztalatai több teret engedtek a transzcendencia hagyományos értékeinek, ezzel is jelezvén azt, hogy a más földrajzi és kulturális adottságok más és más jelentőségre tehetnek szert: „...ők a szabad akarat elvét vallják – itt Campanella saját példájára utal – magukénak. Azt mondják, ha valaki negyvenórás folytonos kínzás közepette meg tudja állni, hogy ne mondja ki, amit el akar hallgatni, akkor még a csillagok sem képesek rákényszeríteni, amelyek távoli módon hatnak az emberekre. De minthogy a csillagok könnyen hatnak az érzékekre, nem tudják kivonni magukat a csillagok ereje alól azok, akik inkább az érzékeket követik, mint az értelmet. Ezért ugyanaz a konstelláció, mely Luther teteméből fertőző gőzöket váltott ki, egy időben az erény illatos páráit fakasztotta a mi jezsuitáinkból és Fernando Cortezből, aki szintén ugyanabban az időben terjesztette el a kereszténységet Mexikóban. (...) Az eretnokség az érzékek műve, mint Szent Pál mondja, s az érzékek szerint élőket a csillagok az eretnokség felé hajlítják, az értelem embereit pedig a mindörökké dicsérendő első Értelem igaz és szent törvénye felé. Ámen.” (Campanella, 1959., 89–90 p.)

Azt is mondhatjuk a politika *reális* és *utópikus* képviselőinek summázatakor, hogy a Machiavelli által vázolt valóságelemzés számos értékes és optimisztikus mozzanatot tartalmaz, s az utópiák kimunkálói is jó néhány életközeli lehetőséget vetettek fel, melyek érvényre juttatása közelebb viheti az embert *közösségi létmódjának* magához mért gyakorlásához.

Tőzsér Árpád
Szentivánéji álmom

(Zuboly epilógusa)

*Hajh, szemérmetlenül szeret a nap,
vágja földre sok tüzes vesszejét,
táruznak pínéák rőt szirmai,
gyújtja a föld ölét az égi tűz.*

*A nap szeret, én nem szerethetek,
elém fal mered, s nemcsak képletes,
valós biz az, kőből, mészből való,
úgy bújják, hogy kor, öregség, idő!*

*Ó, hol vagy, szilaj szám, a nevetés?
Hol van rólad, ó, hol a buja kéj?
Hol van ifjuságom zöld lugasa,
lánnyok nyíló húsa, a klitorisz*

*piros bogyója, az égő bokor,
melyből nem kimered, hanem bele –
ujjam, hol vagy?, ó, borgas isten-ujj!
Vén számárfőt tett rám Puck, a gonosz,*

*s hiába ugrál át Titánia,
s mutatja sejtelmes lábaközét,
bennem már nem gyújt tüzet Szent Iván!
Pedig micsoda csődör voltam én,*

*mi szép Pyram – bírtam Thisbém kecsét,
írás van róla s királyi pecsét.
De lehet, hogy mint Hermia csecsét
Lisander, nagyítom a nők becsét.*

*Új álmot kén írni, új darabot,
melyben én örök Pyramus vagyok,
s nem gúnyolnak ki a jury-tagok:
nem jó résbe teszek tagot, ragot.*

*Kiszáradt a tinta, holt a papír,
ligetében nincs nimfa, nincs szatír,
testem ír már darabot, s búsat ír:
Hol van mohó ajkam, s róla a pír?*

*Elhagytak végleg az ifjú kecsék,
sárga fogaim közt i-á recseg,
könnyes-vén szemem lepik a legyek –
Egy kis bükkönyt még, urak, s már megyek!*

Utolsó villámposták

Németh Péter Mikola --> Bohár András <2006.

február 23. 23:15> Andrásék! Korábban a freemail címre küldött meghívó retúr visszaérkezett. Ezért most megismétlem, hogy ha farsangolni van kedvetek, úgy e hétvégén, 24-én, szombaton várunk Benneteket az Ipolydamásdi-Helembai Maskurázásra, téltemetésre. Belépés álorcában és jelmezben. 9.30-kor találkozunk Ipolydamásdon a Kultúrházban. 10 órától kezdődik a tűzrakás, a tánc és ének, a felvonulás. Bp-ről 1 óra alatt a gyorsal Szobon vagytok, onnan Ipolydamásd busszal 10 perc. Ez a palócföldi buszozás higgyétek el, megér egy kiskiruccanást. Várunk Benneteket szeretetben: mikwla

B.A. --> N.P.M. <2006. február 25. 13:01>

Kedves Rózsa, Péter és gyerekek! Szörnyű dolog történt tegnap, András meghalt váratlanul a kórházban. Hétfőn tudják megmondani az okát. Köszönjük a meghívást, üdvözlünk benneteket. Éva, Imola, Ádám

Ladik Katalin --> N.P.M. <2006. február 27.

20:33> Katalin! Talán már Hozzád is eljutott ez a végtelenül szomorú hír: Bohár András barátunk halott. Imádkozunk érte. „Száműzött tenger, Isten hallgatása!” mikwla

Péter! Igen, már én is tudom. Nem bírom szavakkal. Te jól megfogalmaztad vérekező fájdalommal a fájdalomunkat. Én még nem találok, nem bírom el szavakat. NAGYON FÁJ. Katalin

Forgács Miklós --> N.P.M. <2006. február

28. 21:59> szervusz mikola poéta önmegalkotóművész! most olvastam a bohár andrás halálának hírért a litera.hu-n s teljesen megdermedtem, az a tisztaságban a bohárral eltöltött két nap elég volt ahhoz hogy egy kicsit saját halottam is legyen ez az ember. Mi történt, Hogyan halt meg? tudsz valami közelebbit? A temetés lesz? Volt? Hol? Veled mi van, Miben kóborolsz? A Dénes Imre akit nagyon megszerettem Terényben írta hogy már szervezed az új ekszpanzió, mi a téma? Kiket hívsz meg? Nagyon várom válaszod Miklós.

Vérekező fájdalommal írom ezen az éjszakán, tehetetlenül, hogy még nem tudom, hogy hol és hogy mikor lesz Bohár Philünk te-

metése. Évtől, feleségétől vasárnap tudtam meg a kétségbeejtő történetet, azt ugyanis, hogy Andrást 24-én délelőtt rosszul lét miatt bevitték a mentők az egyik Bp-i kórház intenzív osztályára és napnyugtakor már örökre elaludt. Pontosabban a szó szoros értelmében egy fel nem ismert belső vérzés okán, elvérzett. Hát ennyi az élet barátocskám, lassan már annyit sem ér, hogy érdemes volna meghalunk érte. Ami pedig az ekszpanziós kérdéset illeti: június 23-24-én Terényben, Szentivánban és Herencsényben lesz a találkozó. Tematikánk a SZENTIVÁNÉJ lesz. Hívlak, várunk Vikivel és többekkel egyetemben szeretettel. mikwla

ARTTÉKA --> N.P.M. <2006. február 28.

23:18> Részvételünk! Zsuzsi és Zsolt

L. Simon László --> N.P.M. <2006. március

3. 17:46> Köszönöm azt értesítéset. Éva már pénteken este hívott. Megrendített, teljesen levert a hír. Nehezen teszem túl magamat rajta, mély seb mindannyiunknak. Őlel, Laci

B.A. --> N.P.M. <2006. március 7. 23:45>

Kedves Rózsa, Mikola, Gyerekek! Megkaptuk együttérző soraitokat, köszönjük, hogy gondoltok RÁ és ránk! Elnézést, hogy nem válaszoltunk azonnal, de a sok intéznivaló mellett előbb Imolának volt napokig magas láza, most pedig Ádám küzd a lázzal, pedig pénteken indulnak az iskolai kórossal Franciaországba. Reméljük, addig megerősödik, és bírni fogja a 22 órás buszozást. Örülünk a meghívásnak, reméljük élni tudunk vele. András temetése 2006. március 21-én 11 óra 15 perckor lesz az Óbudai Temetőben. Ne haragudjatok, ha nem rögtön válaszolunk üzeneteitekre, „...de most oly nehéz...”. Szeretettel gondolunk rátok! Éva, Ádám, Imola

Szabó Sándor --> N.P.M. <2006. március 18.

11:13> Kedves Mikola Barátom, egészen megdöbbentett a hír. Sokszor eszembe jut András, aki a zenét egészen más aspektusból volt képes látni. Úgy tűnik az Ő Entitása beteljesítette itteni küldetését, minket pedig szomorúvá tesz a hiánya. Ha itthon vagy e-mailezz vagy hívj, ne add fel. Beszélünk kellene. Üdv. Sanyi

B.A. --> N.P.M. <2006. február 23. 22:15>

Megváltozott az e-mailem. ÜDV BA

Cselényi László

Bohár András siratója

Halotti Beszéd

Montázs Kosztolányi-, Márai- és saját szövegekből

„Látjátok feleim, egyszerre meghalt / és itthagytott minket magunkra. Megcsalt. / ...Ilyen az ember. Egyedüli példány. / Nem élt belőle több és most sem él, / s mint fán se nő egyforma két levél, / a nagy időn se lesz hozzá hasonló.”

Csapkod körülöttünk irgalmatlanul a bőszült Kaszás. Alig egy éve sirattuk el Zs. Nagy Lajost, elment Zalabai Zsiga és Németh Pista, s épp ma, amikor e sorokat írom, temetjük Török Elemért, s az egyetemes magyar irodalomban is micsoda rendet vágott az utóbbi években Orbán Ottótól Bella Pistáig. Csapkod körülöttünk vadul az Irgalmatlan Kaszás.

„Barátaim meghalt egy ember / Nem több akár egy kapanyél / Pusztulása az országosban / Annyi sem mint egy bogár lába / Egy kattánás a szív motorja / Motor volt-é valóban vagy csak / Szélütött szíve csattogása / ... Országos volt a pusztulásban.”

Nehezen szokik az ember az elmúláshoz, még ha hetven-nyolcvan éves tölgyet terít is le az Irgalmatlan, de mind között a legkegyetlenebb, ha fiainkat-lányainkat teríti a földre. A negyvenöt évesen leterített Bohár Andrást úgy siratom, mintha a saját fiamat siratnám. Hisz végeredményben mivel több egy vér szerinti apa-fiú viszony, mint egy szellemi? Márpedig Bohárról, aki egy olyan teljesítményre volt képes, mint *A megírhatatlan költemény* című hermeneutikai kísérletek, mást nem állíthatok, mint ezt.

„Keresheted őt, nem leled, hiába, / se itt, se Fokföldön, se Ázsiába, / A múltba sem és a gazdag jövőben / akárki megszülethet már csak ő nem. / Többé soha / nem gyúl ki halvány-furcsa mosolya.”

Ismeretlen fiatalemberként jelentkezett levélben úgy kb. egy évtizede. Nem sokat tudtam róla, írásait alig ismertem, azt meg el sem tudtam képzelni, hogyan bukkant rám, mi vezette éppen az én olvashatatlan-értelmezhetetlen szövegeim fölfejtésére. S ezt nem álszeméremből írom, elég jelzésem volt arra addig is, azóta is, mily kevesen vannak (ha vannak egyáltalán), akik vállalkozni mernének egy ilyen föladata. Bohár András vállalkozott rá. Miért?

„Már minden csak dirib-darab, szilánk, avított kacat. / A halottnak szakálla nő, a neved számadat. / Nyelvünk is foszlik, szakadoz és a drága szavak / Elporlanak, elszáradnak a szájpadat alatt.”

Olvasom újra *A megírhatatlan költeményt*. Nem először, immár harmadszor olvasom. Először még kéziratos változatait láttam, ahogy sorra küldözte azokat. Meglepett, hogy mennyit tud e szövegekről. Anélkül, hogy ismertük volna egymást. Anélkül, hogy érdekelt volna őt szerzőjünknek a sorsa. Hányszor hívtam, jöjjön Pozsonyba, ismerkedjünk, hisz egy monográfiahoz aligha nélkülözhető mindez. Neki más volt a véleménye. Ő azt mond-

ta, hogy őt csak a szövegek érdeklik, a mögöttük rejlő hátország súlya nélkül. Igaza volt?

„Túrd, hogy már nem vagy ember ott, csak osztályidegen, / Túrd, hogy már nem vagy ember itt, csak szám egy képleten. / Túrd, hogy az Isten túri ezt s a vad tajtékos ég / nem küld villámot gyújtani, hasznos a bölcsesség.”

Igaza volt? Sokan állítják, olvasván a hermeneutikai kísérleteket, hogy nem volt igaza. Magam másodszor a kötet megjelenése után olvastam el András munkáját, s magam is több kifogásolnivalót találtam benne, mint első olvasásakor. S nemcsak az életrajzi háttér hiánya miatt, ez csak egyike volt a kérdőjeleknek. A legfőbb bajom az volt, hogy olvashatatlan-értelmezhetetlen szó-dzsungelemben korántsem könnyítette meg az eligazodást. Mikor említettem ezt neki érsekújvári könyvbemutatónkkor ezt válaszolta: „Ha szakácskönyvet írtál volna, könnyen érthető elemzést írtam volna én is. De így?” Igaza volt?

„Mit is szóljunk mi mondható most / A gyász a szilvaízek gyásza / A szilvapálinka keserve / A szívós Tokaj menti borbán / Az igazság csak annyi immár / Születni meghalni keresni / A társakat a végső percben / Barátaim volt nincs egy ember.”

Most, hogy harmadszor olvasom a hermeneutikai kísérleteket, immár a váratlan halál mindent megvilágító éles fényében, mintha nem is ugyanazt a könyvet olvasnám. Döbbsen észlelem, mi mindent volt képes fölfejteni e nem könnyű szó-sivatagban (Lengyel Balázs nevezte a Krétakor kritikájában így: „Mint hajdan a sivatagi karavánutakat, ezt az ismeretlen átvezető verset téveszthetetlen jelzőkarókkal kell végigcövekelni.”)

Nos, Bohár Andris végigcövekelte.

„Édes barátaim, olyan ez éppen / mint az az ember ottan a mesében... / Nem kelti föl se könny, se szó, se vegyszer / Hol volt, hol nem volt a világon egyszer.”

Nincs kegyetlenebb gyász, mintha a szülő gyászolja gyermekét. Én szellemi fiamat gyászolom ban, s ez legalább olyan irgalmatlan valami, mintha nemcsak szellemi fiam lett volna, hanem valóságos is. S föl nem bírom mérni, mi következhetett volna még ennyi cövekelés után nemcsak egész életművében, hanem még a csak rólam szóló szegmentumban is. Mert ha valaki, ő is teli bőrrönddel távozott. S mindent magával vitt.

„És elszáradnak idegeink, elapad vérünk, agyunk,

Látjátok feleim szem'ekkel, mik vagyunk?

Ime, por és hamu vagyunk”.

Bohár András

Gondolatok

(Képersek a tervezett kötetből)

„... az ember eltévedt, lebukott helyéről,
s most szorongva keresi...”

(Pascal)

MILYEN SZÍNŰ

A *Jóság*
emberek?

GYÓGYÍT

Az eper szín

madár

NE DOBD EL

Azt a régít

az Eleven

Biztos
megoldásT

Magamat

Haláltalan n á

D A L O L N I

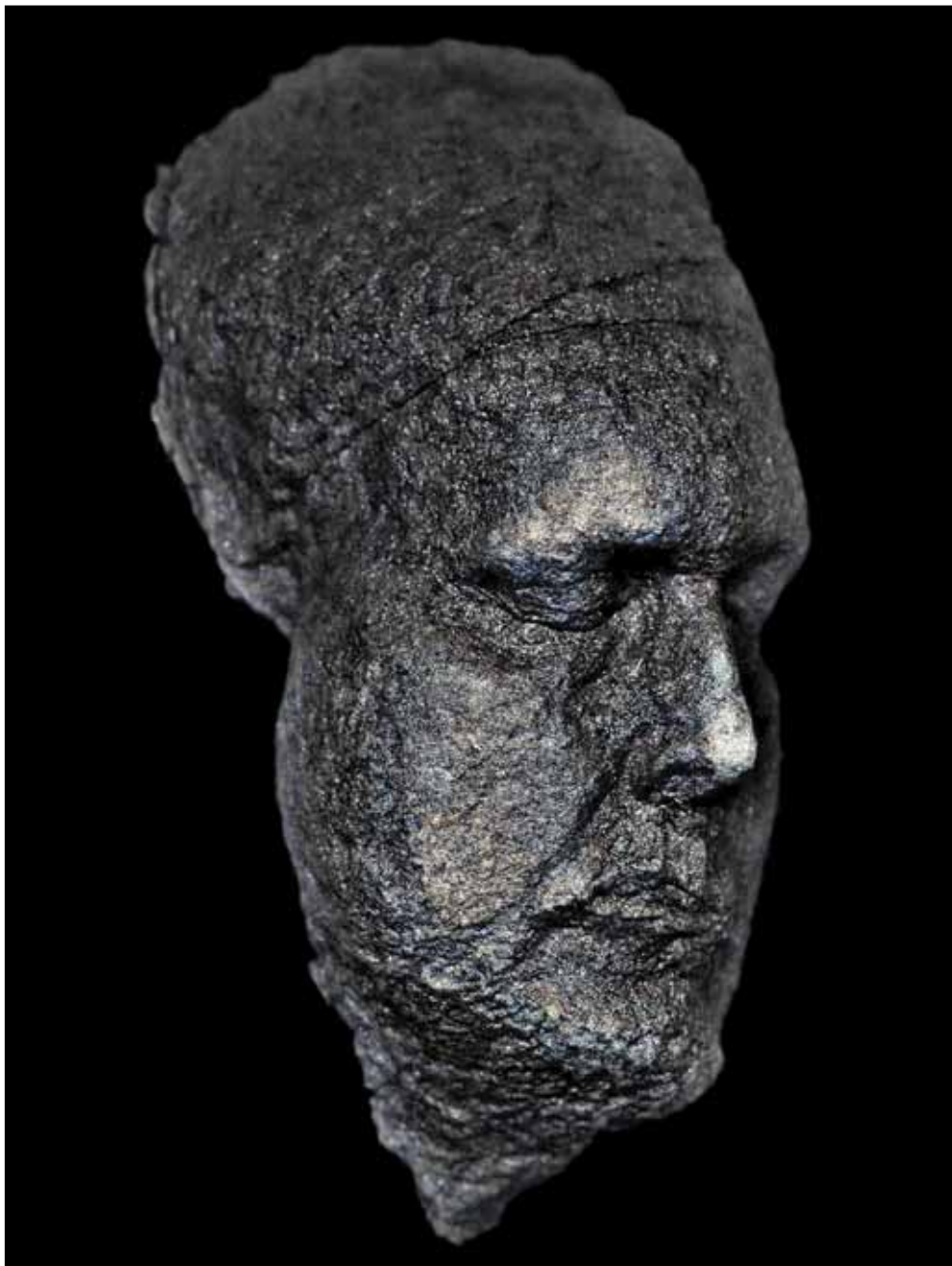

SORS

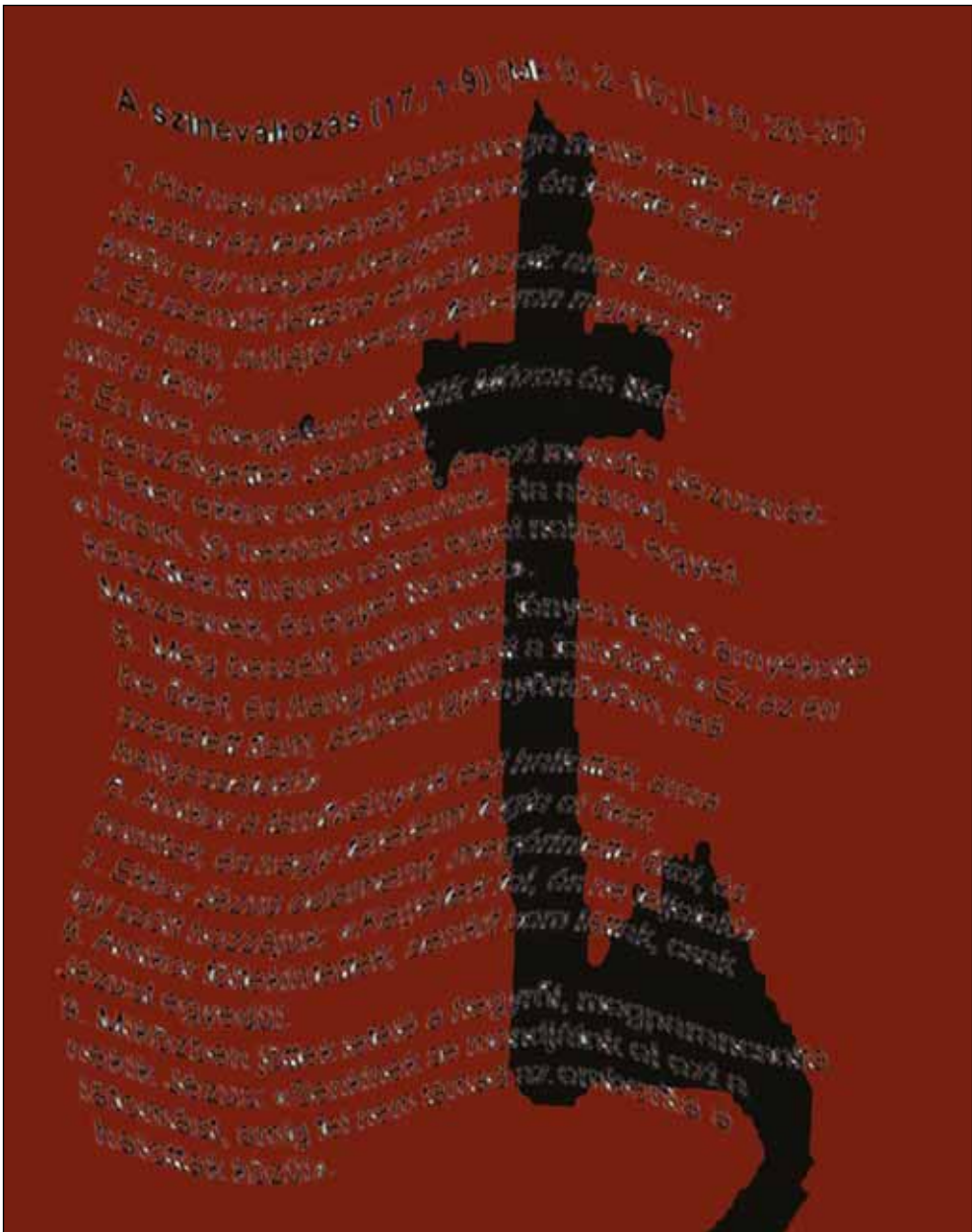
AJÁNDÉK

voltam.

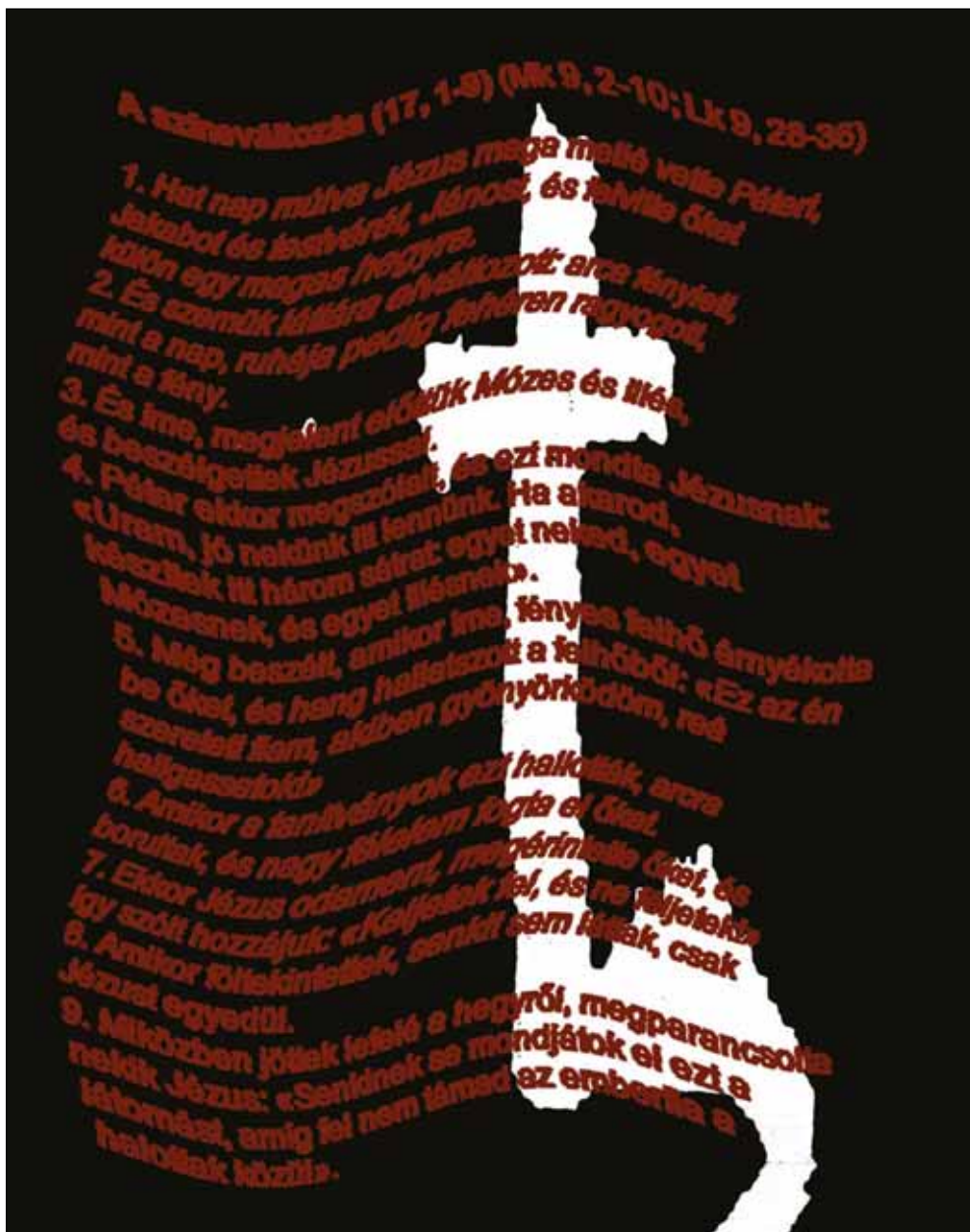
MIŰVÉSN

„Az Ekszpanzió XVII. iszlám tematikájának alaphangját Herendi Péter Maszkok című fotósorozata adta meg. A nagy méretű fekete-fehér képeket a fotóművész a saját arcáról készült maszkot torzította szinte embertelenné. »Az antropológiai állandók destruálása ez a sorozat, ilyen torzak vagyunk« – jegyezte meg Bohár András.”
(Forgács Miklós: *Énrombolás, angyalmivolt*)

BOHÁR ANDRÁS
PASOLINI 1.

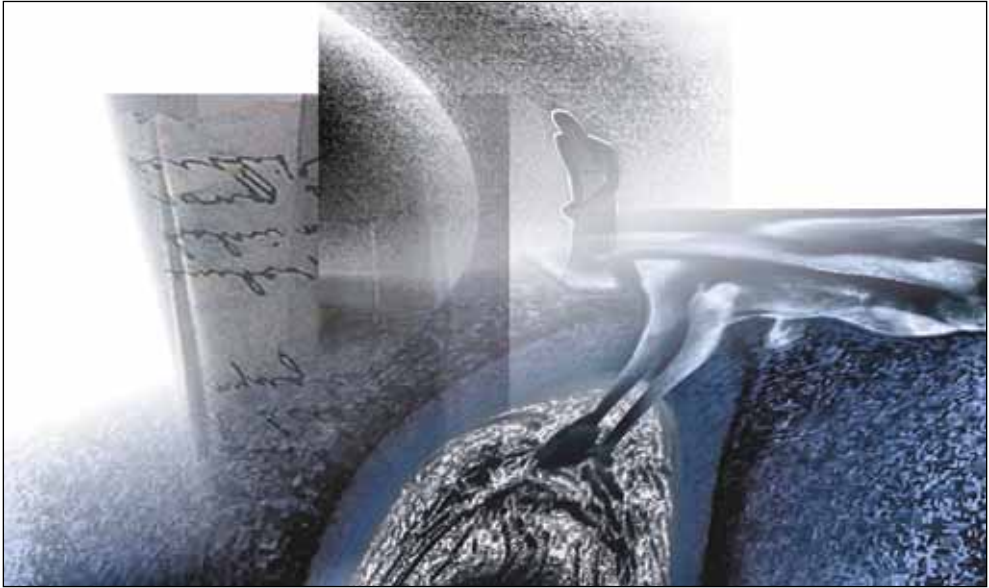

NÉMETH PÉTER MIKOLA & NÉMETH ZOLTÁN PÁL

MYSTERIUM CARNALE

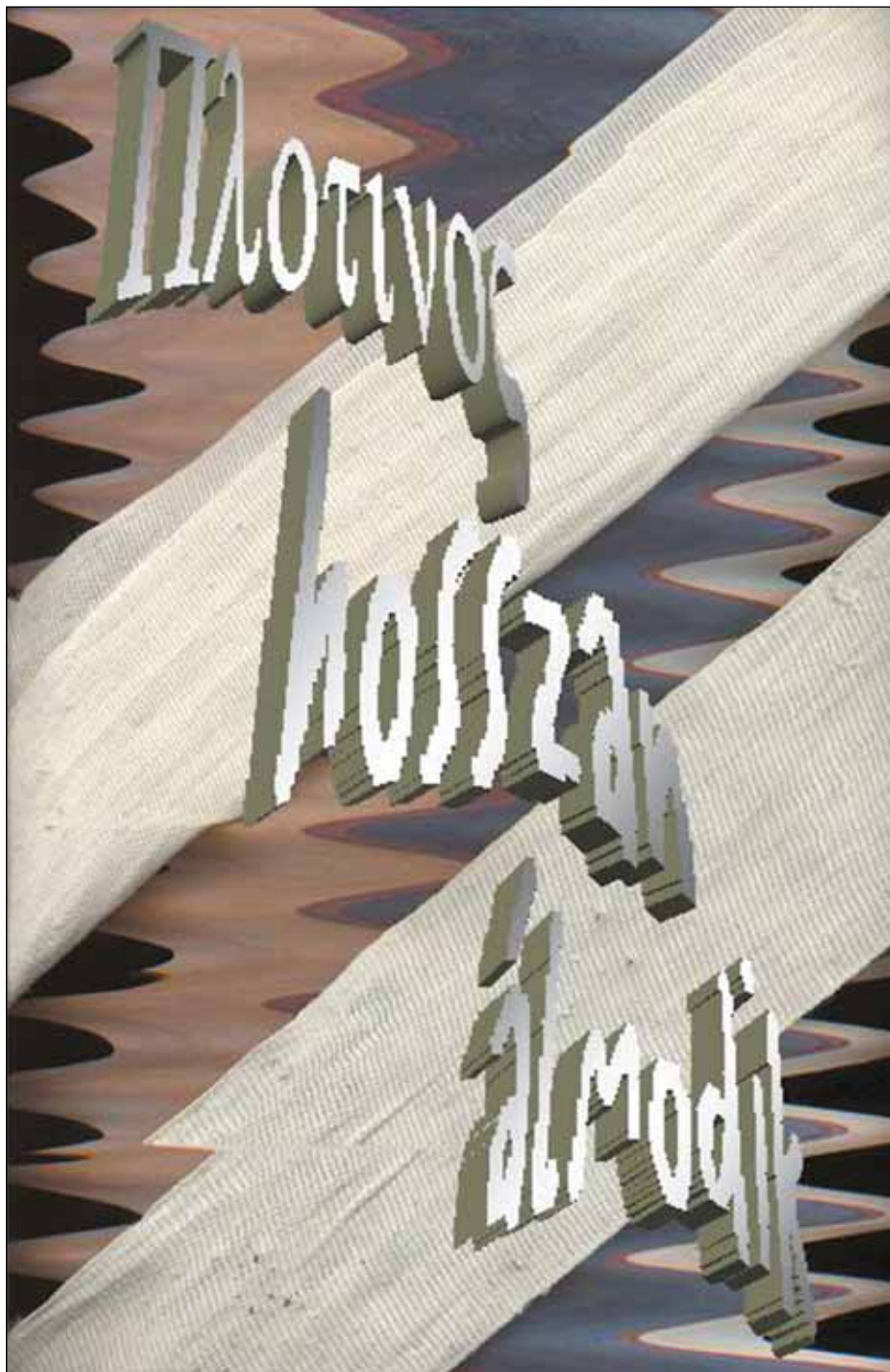
(INSTALLÁCIÓ. SZENTENDRE, MŰVÉSZMALOM, 2002 – FOTÓ: GAJZÁGÓ JOLÁN)

HAÁSZ ÁGNES
INTELMEK ÁLOMRA

HAÁSZ ÁGNES
SZÉLJEGYZET ÁLOMRA

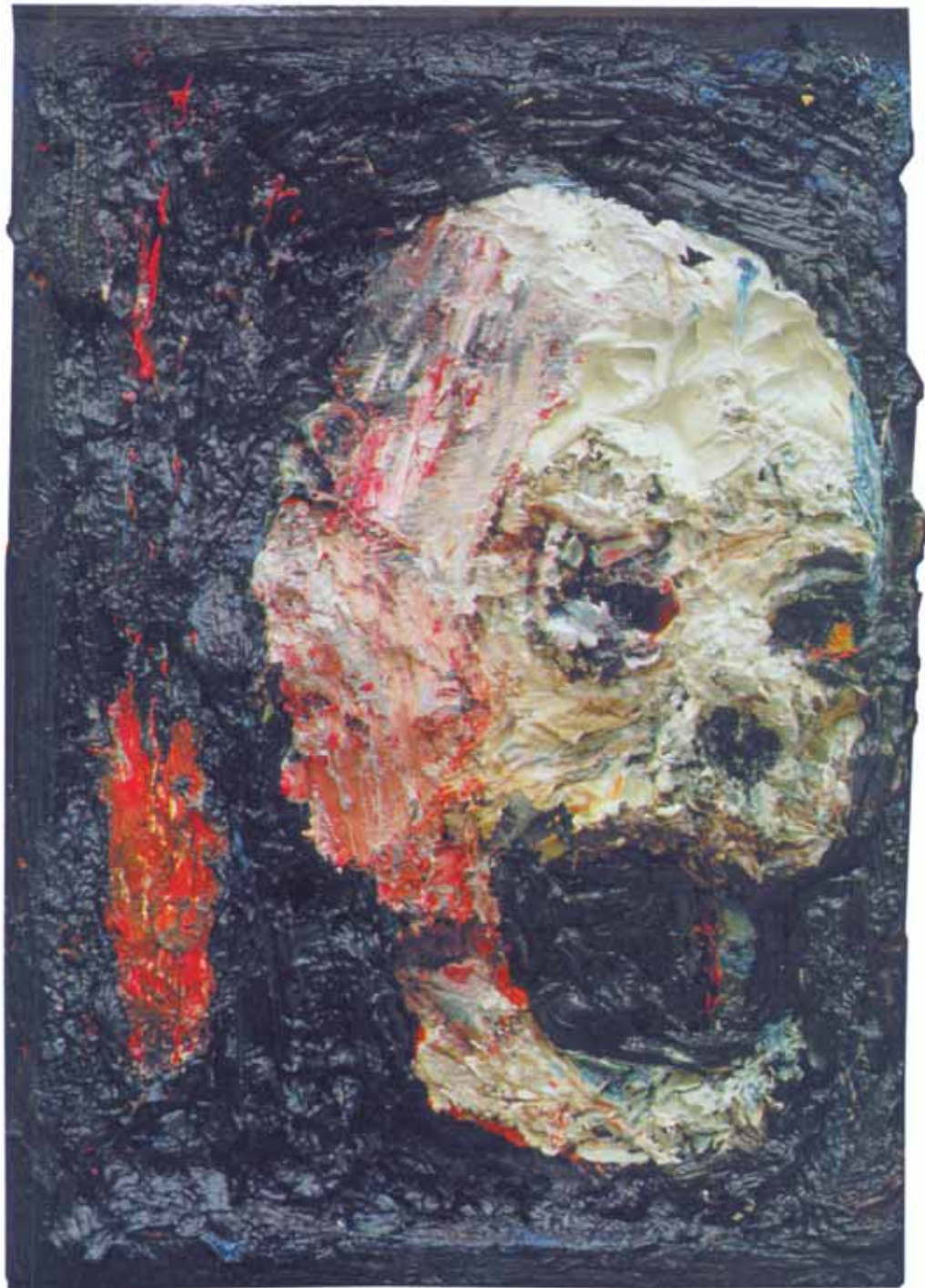

BODOR BÉLA

PLÓTINOSZ HOSSZAN ÁLMODIK

BÁLINT ZSOMBOR
A VÉGTELEN TEKERCÉS TÖREDÉKEIBŐL

BAKSAI JÓZSEF
EMPEDOKLES

Szabó Magda–Bereményi Géza

Az ajtó

(Második, befejező rész)

II. FELVONÁS

1. jelenet

Annáék lakása, nappal

(Kint zuhog a hó, Anna elöl ül, szemben a közönséggel, és gépel.)

ANNA *(hangja magnóról, miközben az őt játszó színésznő gépel)* Az álomképek mindent tudnak, legjobban azt, amit leginkább megpróbálok elfelejteni, ami már nem álom. Hogy egyszer feltárult énelőttem egy ajtó, amelyet akkor se nyitott volna ki, aki odabenn magányát és tehetetlen nyomorúságát védte, ha már ropog is feje fölött az égő háztető. Azt a zárat csak nekem állt hatalmamban megmozdítani: aki a kulcsot megforgatta, jobban hitt nekem, mint az Istennek, és én is azt hittem magamról abban a végzetes percben, Isten vagyok, bölcs, megfontolt, jó és racionális. Tévedtünk mind a ketten, az is, aki bízott bennem, és én is, aki elbízta magam. Most már voltaképpen mindegy, mert ami történt, nem lehet jóvátenni. Bátran éltem idáig, remélem, meghalni is így fogok, bátran és hazugság nélkül, de ennek az a feltétele, hogy kimondjam: én öltem meg Emerencet. Ezen az se módosít, hogy nem elpusztítani akartam, hanem meg-

menteni. Minden azzal kezdődött, hogy berontott hozzám Sutu.

(Kint az utcán Emerenc, mint egy óriásira kitömött baba, sepri a havat, olykor köhög.)

A lakásban hirtelen álomszerű zűrzavar támad. Nagyképű fotósok rohannak be a szomszéd szobából lámpákat átcipelő segédekkel, kábelek kígyóznak, vakuk villognak, csöng a telefon, kiabálások, mindent feldúlnak, pózokba állítják Annát az írógépénél, amint telefonál, stb.)

FOTÓS 1. Művésznő, művésznő kérném! A benti szobákat már feldolgoztuk...

FOTÓS 2. Drága művésznő, művésznő! A lakáskultúra meg van örökítve, most ön következne, ahogy azt megbeszéltük...

LÁMPÁS 1. Vigyázz, vigyázz, ott rálépsz, úgy, oda tegyed, párhuzamosan, ne rángasd, levered...

LÁMPÁS 2. Hát hova tenném, amikor surlófényt kértek, kérdezd meg a Gyulát, mit kért, aztán dumáljál nekem! Nézzenek már!

FOTÓS 1. Gyerekek, gyerekek! Feljebb egy kicsit, ne te, nem hozzád beszélek, hanem ő. A Pityu: Művésznő...! Most!... Köszönöm szépen.

FOTÓS 2. Jó, nagyszerű! Először lenne szíves a kezét ide. Felnézünk, fel a fejet. Mosoly, kicsi mosoly, nagy mosoly, mint amikor álmomodol... Most!

FOTÓS 1. Művésznő! A konyhában álmodjon!

FOTÓS 2. Tényleg, a konyhában, főzés közben, azt feltétlenül.

ANNA *(Felveszi a hosszan csengő telefont.)* Halló, Molnár Anna. Jó, nem bánom, de a héten semmi esetre sem. Hívjanak hétfőn ugyanebben az időben! Köszönöm a megértésüket. *(Leteszi, erre ismét kitör a zúrzavar, ráadásul Sutu is bejön, kiabál, egy ideig nem tudja túlordítani a zúrzavart.)*

SUTU Írónő! Írónő! Írónő kérem, legyen szíves! Írónő, figyeljen már ide! *(Hirtelen csönd lesz, az eddig ágáló, ordító sajtósok megmerevednek, egyedül Sutu halatlatszik.)* Írónő kérem, legyen szíves rábeszélni az öregasszonyt, hogy menjen már orvoshoz.

ANNA *(hangja)* Először nem értetem, mit mond Sutu.

ANNA Mit mond, Sutu?

SUTU Mondja meg Emerencnek, hogy feküdjék le, főleg hagyja abba a hóseprést, különben rajtaveszt. Hallom a köhögését, szerintem nem az influenza gyötri már, hanem tüdőgyulladás.

ANNA Mindig mennem kell valahová. Olyan izgalmas ez az egész. Ilyen dicsfényes kritikákat se szoktak rólam írni, engem mindig csak gyaláztak, soha nem érdekelttem ennyire a világot, mint most. *(Rohanni kezd Emerenc felé, Sutu mögötte, a lakás elsötétedik.)*

SUTU Na, menjünk!

ANNA Jó, menjünk.

2. jelenet

Utca

(Emerenc megáll, a seprűre támaszkodva hosszan köhög. Az Unokaöcs is csatlakozott Annához és Sutuhoz, hárman érkeznek oda, mikor Emerenc már megint nagy mozdulatokkal söpör.)

ANNA Emerenc! Emerenc! *(Megfogja a karját, Emerenc kapkodja a levegőt.)* Álljon meg! Segíteni akarok. Majd mi söprünk Sutuval. Itt van Józsi is.

EMERENC Ne dühítsen! Ha ennyire magán van a segítség, otthon főzön, takarítson! Míg ez az átok hó így zuhog, nem mozdulhatok az utcáról.

ANNA Beszéljen valami orvossal. Lázfoltos az arca. *(Kint autó dudál.)*

EMERENC Mert haragszom! Senkinek semmi köze ahhoz, hogy fekszem én, vagy sem, és egyáltalán mit csinálok. Én se kérdeztem meg soha magától, minek egy fürdőszobába annyi szépítőszert, mikor valaki olyan vén már, mint maga! Maga feküdjék ágyba, meg az orvos! *(Nekivadultan seper.)*

TV-S SOFŐR *(Odarohan Annához.)* Művésznő! Jöjjön, késésben vagyunk, már bevilágítottak a TV-ben. *(Magával cipeli Annát.)* Micsoda hó! A kinézésével ne törődjön. Majd kisminkelik. *(Elmennek.)*

(Emerenc elesik az utcán, feltápászkodik. Az unokaöccse kezébe nyomja a seprűt.)

EMERENC Seperj! Sutu is! *(Az ajtóhoz gázol, felnyitja, bentől nagy macskanyávogás, majd az ajtó becsapódik Emerenc után.)*

3. jelenet Emerenc előtere (nappal)

(Az Alezredes jön éthordóval, vele van egy orvos, bekiabál)

ALEZREDES Emerenc! Kaját hoztam.
Eresszen be!

EMERENC *(hangja)* Hagyjanak békén!

ALEZREDES Nyissa ki! Csak beadom!
Már jártam ott bent magánál, most mi...? Gyógyszert is hoztam!

EMERENC Nem veszem be!

ALEZREDES Itt van velem egy orvos!

EMERENC Mi?

ALEZREDES Főorvos. A Kútvölgyiből.
Nekem jó ismerősöm.

EMERENC Volt pofája idehozni?! Tarkarodjanak innen!

FŐORVOS Asszonyom, felszólítom,
nyissa ki az ajtót! *(Megdöngeti az ajtót.)*

EMERENC Nálam van a szekercém!

FŐORVOS *(az Alezredeshez)* Talán
hogya hozna két markos rendőrt
szerszámokkal.

ALEZREDES Akkor itt emberhalál
lenne. Emerenc! Ideteszem a ka-
ját a szennyepadra! Hallja?

EMERENC *(hangja)* Van nekem elég!

ALEZREDES A macskáknak is?
A tisztí étkezdéből van. Amit ma-
ga úgyis szeret.

EMERENC *(hangja)* Hagyjanak pi-
henni!

ALEZREDES Jó, jó. *(Elindul az or-
vossal.)* Nem félttem én magát. Fo-
gok én még táncolni a maga la-
kodalmán!

EMERENC *(hangja)* Lábra álllok. Mi-
helyt egyszer jól kialszom magam,
lábra állok én!

4. jelenet Előtér (nappal)

ANNA *(Megáll az ajtó előtt.)* Emerenc!
Emerenc! Én vagyok az. Nincs szük-
sége semmire? Minden rendben?
*(Nem kap választ, ettől megköny-
nyebbül.)* Akkor jó. Viziontlátásra.
(Elsiet.)

5. jelenet Előtér (éjjel, hetek múlva)

*(Anna jön az Unokaöccsel, az Alezre-
dessel, Sutuval és az Orvossal. Ko-
pogtat az ajtón.)*

EMERENC *(hangja, furcsa, kásás)* Ha
még egyszer kopogtatsz, agyon-
váglak!

ANNA Mért nem veszi be az ételeket,
Emerenc? Mind itt vannak a pa-
don. *(Társai sugdosnak a fülébe.)*

EMERENC *(hangja)* Maga az? Nincs
étvágyam. Meg tele velük a jég-
szekrényem is.

ANNA Hazudik! Láttam a jégszek-
rényét, nem árammal működik.
És az utcán rég nem árulnak je-
get. Az ablakközökben tartja? He-
lyes. Citromot hoztam. Az fontos,
Emerenc! Nincsenek kifelé láb-
nyomok a havon. Emerenc! He-
tek óta bujkál. Ez már eszelős.
*(Az Unokaöcs súg neki valamit,
nem meri elárulni a jelenlétét.)*
Emerenc! A vécé küszöbét rég be-
fújta a hó. Emerenc! *(újabb sú-
gás)* Nehéz szagot érzek a kony-
haajtó mögül. Hol végzi maga
a szükségét? Nem tud kijönni?
Emerenc!

EMERENC *(hangja)* Egyedül van?

ANNA Egyedül vagyok. Nem fog be-
lépni senki magához, csak én.
Csak jöjjön ki. Kórházba se kell

mennie, ellesz nálunk. Az orvos már várja, meglátja, hamar rendbe jön a gyógyszerektől! Nyissa ki!

EMERENC *(hangja)* Orvos? Jogom van betegállományban lenni gyógyulásig. Maga a lábát be nem teszi hozzám, se senki! És aki mégis bejönne, azt megölöm! A szekerce most is itt van a kezemben!

(Az Alezredes karon ragadja Annát, az egész összeesküvő csoport halótávolságon kívülre húzódik, fojtott hangú tanácskozás.)

ALEZREDES Rátörjük az ajtót. Ez már járványügyi kérdés.

ANNA Most?

ALEZREDES Nem. Nem most. Holnap. Elő kell készíteni az akciót. Főorvos úr! Mikor tud idejönni holnap?

FŐORVOS Fél négykor végzek a kórházban. Négykor itt lehetek.

ANNA Engem holnap négyre kértek be a tévébe. Portrériport.

UNOKAÖCS Nem lehet elhalasztani?

ALEZREDES A portrériport az portrériport!

ANNA Háromnegyed négyre jön értem a kocsi.

FŐORVOS Na jó. Egy perccel se korábban, de háromnegyedkor itt fogok állni. Viszontlátásra!

EMERENC *(hangja)* Itt van még? Hallja?

ANNA *(az Alezredes biztatására)* Itt vagyok. *(Az ajtóhoz áramlanak.)* Itt vagyok, Emerenc, hallom.

EMERENC *(hangja)* Csak magában bízom. Meghalt az öreg macskám. A herélt. Temesse el, magára bízom. Szerezzen egy dobozt neki, jöjjön vele ide, az ajtó elé! De egymaga, nehogy orvost hozzon! Ígéri?

ANNA Ígérem.

EMERENC Én kiadom magának a jószágot letakarva, ha látják, mondja, hogy a szennyest viszi el tőlem. Énvelem van maga? Mondja!

ANNA Magával vagyok.

EMERENC *(hangja)* Akkor jó. Mikor tud jönni?

ANNA Holnap. Háromnegyed négykor.

EMERENC *(hangja)* Itt legyen! Menjén.

ANNA Jó, Emerenc.

(A csoport ismét odébb lopakodik.)

ALEZREDES Tökéletes. Holnap az adott időpontban valamennyien itt. Míg Emerenc kiadja a holttestet...

SUTU De hová visszük Emerencet? Hozzánk nem lehet, a gyerek megkap tőle valamit.

UNOKAÖCS Az igaz.

ANNA Hozzánk. Csinálok neki szobát, beszélék a férjemmel.

ALEZREDES Tehát. Az író nő beszél, ő ajtót nyit, az író nő beadja a macskakoporsót, majd átveszi tőle, ebben a pillanatban előlép a főorvos úr meg Józsi, meg egyéb férfiak, akikről én gondoskodom. Brodarics, spájszer! Megfognak, kihúzzák Emerencet a résen, átviszik az író nőhöz, az író nő meg mehet a tévébe.

ANNA Pontosabban: mikor a férfiak őt elvitték, én bezárom itt az ajtót, hazamegyek, odaadom Emerencnek a kulcsot, megnyugtatom, hogy nem hatolhat be hozzá senki, adás után hazajövök, odaülök mellé, és meggyőzőm, hogy jól elleszünk együtt, a macskáit is tisztességgel ellátom, míg ő beteg...

SUTU Meggyőzni? Emerencet?

ALEZREDES Valamennyien szeretjük őt.

SUTU Nem arról van szó, hogy nem szeretjük.

ALEZREDES Itt járványveszély van, és önpusztítás! Itt nemcsak órála van már szó. Bár ő a legfontosabb. Csak hát elmaradottan gondolkozik. Jó éjt! Holnap, háromnegyed négykor ugyanitt. (Szétszélednek.) Viszontlátásra!

6. jelenet Lakás

(Anna ül, időnként az órájára néz és sírva fakad, a férje nyugtatja.)

ANNA Ezt nem fogom tudni megtenni.

PROFESSZOR Miért dül fel téged annyira a gondolat, hogy akadályozod a rögeszméjét? Elvonulni, mint Akhilleusz! Hát akkor ment-sük meg akarata ellenére! Én ugyan nem szeretem az idegent a lakásban, de ez most nem szempont. Őt ápolni kell, fűtött helyen tartani. Aki őt most sorsára hagyja, azt holtig bánthatja a lelkiismeret. Ez kivédhetetlen helyzet. Nem értem a pánikodat, hiszen szereted.

(Anna a tükörbe pillant, megigazítja a haját és távozik, egy üres dobozt visz magával.)

7. jelenet Kert, előtér, utca

(Anna átvág a kerten, szövetségesei különböző irányokból csatlakoznak néma jeleket váltva. Csakhogy megjelenik a TV sofőrje.)

FŐORVOS Kezicsókolom!

TV-S SOFŐR Kezicsókolom, művész-nő! Mehetünk?

ANNA Korábban jött.

SOFŐR Igen. A stáb elnézést kér, de így jött ki a lépés, meg kell beszélni a rendezővel a dolgokat, meg a sminkszoba, azonnal indulnunk kell, le se állítottam a motort.

ANNA Nekem még egy mulaszthatatlan dolgom van. Ígérem, nem tart sokáig.

SOFŐR Öt perc?

ANNA Öt perc.

SOFŐR Oké. Motor marad bekapcsolva. (el)

ANNA Mindenki menjen félre! Egyedül kell látnia engem.

SUTU Ma még súlyosabb a szag. Szúrós.

FŐORVOS Autolízis. Ostrom idején lehetett érezni ezt a szagot.

BRODARICS Hullaszag.

(Az utcáról leselkedők is elbújnak. Anna kopog Emerenc ablakának zsaluján.)

ANNA Emerenc!

EMERENC (hangja) Csak a dobozt adja ide, ne is mozduljon! Várjon!

ANNA Jó.

(Kintről sürgető autóduda. Az ajtó megmoccan, Emerenc keze előbukkan, rajta kísértetiesen hosszú körmök. Anna odaadja a dobozt, majd az orrához kapja a kezét a szag elől. Az ajtó visszacsukódik. Az Orvos kiles a ház sarka mögül, Anna intésére viszszahúzódik.)

EMERENC (hangja) Túl kicsi koporsót hozott neki.

ANNA Sajnálom.

(Az ajtó mozdul, a nagykörmű kéz kiadja a kinyúlt tetemet, Anna átveszi és úgy tartja, mint egy csecsemőt. Rendőrök rohannak, egyik rendőr elkapja Emerenc karját, Emerenc megkarmolja és be tudja zárni az ajtaját. Anna balra rohan az undorító te-

temmel, bedobja egy kukába, a cementgyűrű vizében eszelősen mossa a kezét, nem néz hátra. Szirénázás hallatszik, mentőautó is jött. Megjelenik a Professzor.)

PROFESSZOR (miközben szól az autóduda is) Siess, Anna, rohanj! Elkésél! Ne törődj mással, értem is teszed!

ANNA A TV-be! A díj! (Kezét mossa.) Istenem, a díj!

(Szomszédok, nézelődők, leskelődők jelennek meg. Anna rohan a dudáló autó felé, a duda elhallgat, a kocsizug. A férj letépi a nyakkendőjét, ingnyakát feltépvé leül a földre, úgy néz maga elé. Az Emerenc ajtajához gyűlt tömeg, benne az Alezredes és a mentősök kiabálva egy baltával bontani kezdik az ajtódeszkákat, Emerenc pedig üvöltve belülről szekercével veri szét az ajtót, előbukkan szétszórt, fehér hajú arca. A kinti balta lecsap a zárra, a félig szétvert ajtó feltárul, Emerenc kilép a magasra emelt szekercével a friss levegőre, rosszul lesz tőle, elesne, de a mentősök felfogják, hordágyra lökik, magasra emelve a bűzös, hánykolódó testet futnak vele ki, de sisakos, álarcos KÖJÁL-osok is berontottak tömlővel, mint a tűzoltók az Alezredes vezetésével, és fertőtlenítő habot zúdítanak be a nyitott ajtón. Szín sötétedik, és a szerterohanó macskákat nem látjuk, csak rettenetes hangjaik hallatszanak.)

8. jelenet **TV-stúdió**

(Egy láthatatlan arcú, személytelen férfi egy széket hoz be, leteszi egy fénykör közepére, a színpad egyébként teljesen sötét. A férfi int, a székre mutat. Anna lassan bejön, leül. A férfi

mikrofont tart az író szájához, ujjával csettint, indulhat a riport – jelzi.)

ANNA Az előbb említett új regényem a XX. század kezdetével ér véget. A nemzedékek sorjázása, az alapító atyák és asszonyok minden szorgalma, helytállása és szenvedése mind-mind egy irányba, egyetlen fókuszba mutat. Egy kései utód megszületése, felbukkanása a tét. Ahogyan a kagyló izzadja ki magából a gyöngyöt. Létrejön valaki, egyetlen személy, belép a világba, mint egy ajtón, és helyet kap a jövőben. Ő az, aki megmenti a múltat, értelmet ad az addig törtéteknek. Egyetlen nagy alak. Egyetlen személy, akit meg kell menteni... mentenie valakinek... A főszereplő. Ennyi!

9. jelenet **Kórház**

(Ahogyan az előző kórházi jelenetben, itt is elég egyetlen ágy, de ezen bekötésre kész infúzió várja a beteget. Anna roskadozva, férje karjára támaszkodva érkezik, az Unokaöcs is velük van, ő a másik oldaláról támogatja az írónt. Óvatosan leültetik az ágy szélére. Besiet a lelkes orvos, ő van úgyeletben. Az Alezredes kíséri.)

FŐORVOS Kezicsókolom, írónt! Látuk a tévében, és szeretettel és tisztelettel gratulálunk a magas társadalmi elismeréshez, és valamennyien az osztályon...

ANNA Hol van Emerenc?

FŐORVOS Még nincs itt.

ANNA Nem ide hozták?

FŐORVOS De, ide hozzák, csak még nem ért ide. Előbb elvitték fertőtleníteni.

ANNA Fertőtleníteni?

FŐORVOS Abban az állapotban egyszerűen nem lehetett lefektetni.

ANNA *(elgyötörtén)* Egyébként milyen állapotban van?

FŐORVOS Enyhe, már nagyrészt felszívódott agyvérzés után van. Csodálatos a szervezete. Már megkezdte kivédeni a bajt.

ANNA *(a férjéhez)* Látod, hogy felszívódott volna, látod, hogy magától meggyógyult volna, ha én hagyom, ha nem rángatják ki onnan.

PROFESSZOR *(az orvoshoz)* Ez a feleségem fixa ideája.

FŐORVOS Jaj, hát be kellett avatkoznia!

ANNA Nem.

FŐORVOS Kérem, egy héten át fektetted, bezárkózva, a mocsokban könyökre dülve, rothadó ételek között, macskák piszkában...

ALEZREDES Tüdőgyulladás is kapott.

ANNA Ha én nem futok el, nem szégyenül meg. Maguk nem ismerik. Inkább meghal, mint a megaláztatás, az a szörnyűség, amivel idehozták. Ha nem ide hozzák, hanem mihozzánk, én vállaltam volna fertőtlenítés nélkül is. De hát elfutottam. A TV-be.

FŐORVOS Baj van a szívével is. Már rég nem láttam ilyen agyondolgozott szívet.

PROFESSZOR Na, látod!

FŐORVOS Nem sejthető, hogy mit bír ki, vagy... mit akar kibírni.

ANNA *(a férjéhez)* Na látod! A lelkiállapotától függ. És ha ő most meg akar halni?

PROFESSZOR *(az orvoshoz)* Mondjon már valamit!

FŐORVOS Megnézem. *(Kimegy.)*

UNOKAÖCS Író! Kérem! Alezredes elvtárs!

ALEZREDES Mit akarsz?

UNOKAÖCS A takarékkönyvek. Azok ott vannak valahol, a néném lakásában.

PROFESSZOR Ne itt, ne most!

ALEZREDES Na, akkor indulás. Nyomozd már azokat a nyomorult könyveket!

UNOKAÖCS Én nem azért mondtam. Csak a rend végett. Ő is akarná. *(el)*

(Behozzák Emerencet. Kórházi hálólóingben van, frissre mosva, hófehér haja megfésülve, szeme lecsukva, az izmok meg-megremegnek a szája körül, szájalmas és gyönyörű. Engedi, hogy lefektessék, infúzióba kössek, betakarják.)

ANNA Legszívesebben én is idefeküdnék mellé. Varázsolnom kell! Legalább a végét tegyem jóvá, másképp elvesztem egy életre.

PROFESSZOR Anna!

ALEZREDES Író! Kérem! Tévedésben van!

PROFESSZOR Ez az! Vájkálsz a képeletedben. Gyere vissza közénk!

ANNA El kell hitetnem vele, hogy csak álmodta a mai délutánt. Álmodott mindent. Varázsolnom kell!

10. jelenet TV-Stúdió

(Anna meggyötört arca jelenik meg a képernyőn, a riporter hangja hallatszik.)

HANG A legnagyobb létező művészeti díjat, megbecsülést és ezzel rangot is kapott Molnár Anna. Mit gondol? Kinek köszönheti, hogy megélhette ezt a nagy napot!

ANNA *(a képernyőről)* Minden látható eredmény mögött áll egy lát-

hatatlan személy, aki nélkül nincs életmű. Hadd emeljem ki az én sorsomból azt a valakit, aki mindent elvégzett körülöttem, ami engem az írástól visszafogott volna! Szeredás Emerencet. Hála és köszönet neki!

11. jelenet Az előtérnél (nappal)

(Anna kötényt visel, vödröt, takarítóeszközöket hoz a lakása felől. Megdöbbenve veszi észre, hogy a Fertőtlenítő Intézet féltucatnyi embere gumikesztyűvel, kötényben, álarccal Emerenc lakásából hordja ki a bútorokat, ragacsos székeket, lapáttal a romlott trutymót, vegyszeres vízzel töltött locsolóval mosnak végig mindent, felsikálnak mindent, ruhákat, fából készült tárgyakat égetnek el, papírokat, dobozokat, lelocsolván benzinnel azokat. Égnek Emerenc cipői, harisnyái, fejkendői is.)

EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓ Ne tessék lóbálni azt a vödröt! Menjen innen kérem, ez hatósági munka!

ANNA Tiltakozom!

EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓ Várjon, ezt alá kellene írnia! Igaz, hogy a betegnek kéne ezt tanúsítani, de azt mondják, nincs magánál.

ANNA Csak nem képzelik, hogy elpusztíthatják valaki otthonát, mint a vandálok? Hát hol élünk? A népvándorlás idején?

EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓ Szó sincs ilyesmiről! Viszont a hölgy, mint a család megbízottja, aláírhatja, itt, hogy igazolja.

ANNA Mit?

EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓ Hogy az eljárás a szabályok tiszteletben tartásával folyt le. Tessék ellenőrizni,

helyes-e a leltár, mert a tulajdonos kártérítést kap a fővárostól, a megsemmisített tárgyakért. Tiltakozásnak nincs helye, ne tessék vitatkozni velünk, ez határozat.

ANNA *(miközben felbukkan az Alezredes és az Unokaöcs)* De én kitalaritok. Én akarom, én!

ALEZREDES Engedjék el! Majd én, író! *(a dolgozóhoz)* Itt szolgálok a helybeli rendőrségen, a tulajdonos jó ismerősöm.

(Az egészségügyi dolgozó megkönynyebbülten adja át a dokumentumokat az Alezredesnek, az Unokaöcs félrevonja Annát.)

UNOKAÖCS Tudom, tudom. Ezek a bútorok a maga öröksége, de hát, ez az értéktelenebbje. A komoly darabok a belső szobában vannak, és azt megbeszéltük az alezredessel, hogy ő elintézi, ahhoz ne nyúljanak.

ANNA Kit érdekel! De mire jön haza Emerenc? A macskái elpusztultak...

UNOKAÖCS A macskákat még keressük, az egész környék keresi őket.

ANNA De hát az otthona! Mi lesz, ha megtudja? Nem érti?

ALEZREDES *(a dolgozóhoz)* A másik szoba, a belső teljesen érintetlen. Ott semmi fertőzésveszély.

EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓ Tetszik gondolni?

ALEZREDES Aláírok mindent, hogy átvállalok minden felelősséget a kerületi rendőrség nevében. Reális?

EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓ Reális. A hölgy is írja alá!

ALEZREDES A viszontlátásra! *(Elmennek.)*

EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓ Viszontlátásra! Gyertek, fiúk, itt végeztünk.

ALEZREDES Voltál bent nála? Hogy van?

UNOKAÖCS Ugyanúgy. Magánál van, de nem beszél. Egyébként az író-nőnek az üzenete a tévéből... amit a Parlamentből adott, mikor átvette a díjat... azt az orvos is látta, és elmondta neki.

ANNA És?

UNOKAÖCS Arra se szólt semmit. Pedig látszott rajta, hogy érti, de nem érdekelte. Mindjárt jövök. Ne bánkódjon az író-nő a bútorok miatt. *(el)*

ANNA *(Nevet.)* Oda az örökség fele.

ALEZREDES És most? Mik a tervei?

ANNA Á, semmi. Ha megél, elhozom Emerencet magunkhoz.

ALEZREDES A fél karja, legalább a fél karja béna marad. Azt tudja? Hasznát nem veszi.

ANNA Majd én ellátom. És a külföldi utat is lemondom.

ALEZREDES Mit tetszett mondani!?

ANNA Három nap múlva indultunk volna Athénba a magyar delegáció tagjaként a férjemmel a görög írószövetség békeülés szakára. És úgy terveztük, maradunk még pár napig a tengerparton, ez lett volna a pihenés. De hát nem akarok még egyszer hibázni Emerencsel. Ha soha többé nem látom Athént, akkor sem.

ALEZREDES *(dühös)* Ha meg is haragszik, ez egy hülyeség! Zavart akar kelteni?

ANNA Milyen zavart?

ALEZREDES Maga csak itt álmodozik, de a hivatalos szerveknek ez komoly fejtörést okoz! És a végén még nem engedik magát soha többé a nyugati tömbbe, se sehova utazni. Ne keverje bele az országot a magánügyeibe, legyen olyan kedves! Tessék elutazni!

ANNA Azt mondja?

ALEZREDES Az orvos szerint Emerenc élni fog, és akkor meg fogja magát várni. Mi az a pár nap? Én majd intézkedek, itt pótolni kell az ajtót, bútort is szerzek neki, szobát a réginél az állami raktárból. A külügyi kapcsolatok a mi államrendünknek most nagyon is fontosak. Én vállalom a beteg melletti ügyeletet, maga meg a férjével végezze, amit a szakmája megszab és az ország érdeke megkíván. Mire visszajönnek, Emerenc már lábadozni fog, ha nem, megvárjuk magukat a temetéssel. Ezt az ajtót kicseréltetem. Hozatok helyette egy szebbet neki.

12. jelenet Kórház

(Az Orvos siet Anna elé.)

FŐORVOS *(mosolyogva)* Kezicsókolom, író-nő! Már valamivel erősebb! És, képzelje, beszélni is elkezdett! És fejkendőt követelt, hát adtunk neki egy mütössapkát.

ANNA És mit szólt?

FŐORVOS Megnyugodott tőle. Erős idegcsillapítót adtunk neki. Szedi az antibiotikumot, reménykedjünk. Sokan szeretik. Rengeteg szomszéd hordja neki az ételt. Ő nem áll szóba velük, ha jönnek, az arcára borítja a kéztörölt.

ANNA Egy hétre Görögországba kell mennem. Megmondhatom neki?

FŐORVOS Gond nélkül, gond nélkül.

ANNA Jó, meg is mondom neki.

FŐORVOS Jól van, úgyis csak hetek múlva mehet haza, de dolgoznia akkor sem szabad. Van aki ellássa?

ANNA Igen, majd én.

FŐORVOS Jó, kezicsókolom!

ANNA *(Odamegy az ágyhoz, amin Emerencet éppen mosdatják a nővérek. A reggelijét húzzák be kis kocsin. Amint Annát észreveszi, a beteg az arcára csapja a kéztörölőjét. Anna ettől ellenséges lesz.)* Nem akar látni? *(szünet)* Jó, ne lásson! Nem is fog megszólalni? Nem beszél? Velem sem? Emerenc! Vagy elsősorban velem nem? *(Elfordul, elsiet.)*

13. jelenet Előtér

(Az Alezredes emberei jönnek, civil rabok és egy őket felügyelő rendőr, beakasztanak egy vadonatúj ajtót. Az Alezredes is bejön. Ellenőrzi a végeredményt, majd el.)

14. jelenet Kórház

(Még a színpad sötétjében elkezdődő nevetés, Emerenc legritkább hangja, amit aláfest a szomszédok hangja. Anna a férjét és a magukkal hozott bőröndöket otthagyuva siet az ágy felé, közben a derűs orvos előtt halad el, aki az érkező után kiált.)

FŐORVOS Minden rendben van. Nézzze, mi van itt!

(Emerenc hajadonfőtt, háttal ül az ágyában Annának, vagy fél tucaton udvarolnak neki: az Unokaöcs, Sutu, az Alezredes és még három másik, köztük Brodarics úr, rengeteg a behozott étel, tányérok, bögrék és tálak, Sutu épp azt pakolja el, amikor a többiekkel együtt megpillantja Annát. Várakozásteljes pillanat. A pár-

nákkal feltámasztott hátú Emerenc a látogatói arcán veszi észre, hogy új vendég érkezett, még mindig nevetve fordul meg. Elkomorodik. Előkapja a kéztörölőt, arcára borítja. A bárátságatlan gesztustól a többiek elnémulnak, gyors, hangtalan távozásba kezdenek, magukhoz veszik a behozottakat, némán köszönnék, Sutu Emerenc háta mögött még jeleket ad Annának.)

ANNA *(hangja, közben)* Soha nem hittem volna, hogy ennyi tapintat van az emberekben, és ilyen pontos radarral érzékelik, hogy Emerenc, míg én Görögországban voltam, a távollétemben megmértem engem és könnyűnek talált, hogy miért, azt ők nem érthetik, de nem is kell bogozni, bármi történt, okosabb távolabb maradni az ügytől.

(A látogatók elmennek, a két nő marad. Anna odahajol a kendővel fedett archoz. Haragszik.)

ANNA Az istenért, hát mi vétkemet ró fel ennyire? Hogy nem hagytam meghalni? Ha nem kapja az infúziót, a gyógyszereket, maga halt. Ha nem akar látni, ne akarjon. Maradjon a kendője alatt ítéletnapig, ezért az élményért felesleges volt a repülőtérről iderohannom, ahelyett hogy már rég otthon ülnék a fürdőkádban. *(Otthagyuja, a férjéhez megy, aki mindent halt. Ott van az Orvos is.)*

PROFESSZOR Szegény Emerenc!

FŐORVOS Nem szabad sértésnek venni tőle. Mindent le kell nyelni. A néni... ő csak akkor ilyen hetyke, ha látják. Máskülönben csak hallgat. Nézz a semmibe, egy szó se szól.

ANNA Hát csak hallgasson! Örökké fog élni, nem aggódom. *(Az orvos*

elmegy tőle, mint egy reménytelen esettől.)

SUTU *(Jön a férjével.)* Író! kérem! Tudnia kell, hogy Emerenc nem emlékszik semmire, ami történt. Tessék elképzelni, azt is tőlünk kérdezte, hogy őt hogyan hozták be! Mondtuk, hogy az író! intézte el, ott találtuk őt ájultan a küszöbén, kihoztuk, az író! bezárta rendesen az ő ajtaját, a macskák azóta is rendesen el vannak látva, az író! átjár naponta. Az alezredes úr is úgy hazudik, mint a vízfolyás. Csak azt nem tudom, azt hogy fogadja majd, ha az igazság kiderül. Az rettenetes lesz! Amilyen ő tud lenni!

UNOKAÖCS Micsoda isteni irgalom, hogy a nagynénem nem emlékszik semmire. Van ilyen, író!?

ANNA Nincsen. Az emlékezet örök-ké tart.

PROFESSZOR Jó, menjenek csak, menjenek! A viszontlátásra!

ANNA *(Csak bámul.)* Mit követtem el már megint? Folyamatos lelkifurdalás az életem, nincs egy önfeledt percem, pokol volt a díjátvétellel, végigbógtam Athént, vagy alszom, vagy úgy járnak körülöttem a gondolatok, mint a farkasok.

PROFESSZOR Hogyhogy nem érted meg, ami olyan világos? Mindenki más érti, az utca is, az Alezredes, még az orvos is. Emerenc szégyelli magát előtted meg az utca előtt. Azt játssza, hogy amnéziás, mert így könnyebb neki elviselni a gondolatot, hogy ott hevert előttünk a saját mocskában, megalázva. Kiszolgáltattad őt a titkaival együtt, pedig te vagy az egyetlen, akinek a szavára kinyitotta az ajtó! Szerinte Júdás vagy. Áruló. Látod, Emerenc kitalált egy módszert, így most már nem kell szégyenkeznie.

ANNA Ebben a darabban nincs, csak egy főszereplő, és az sem én vagyok, hanem Emerenc.

PROFESSZOR Igen, ez monodráma. És most azonnal menj vissza hozzá, és segíts neki!

ANNA Hogyan?

PROFESSZOR Hazudj! Siess, hazudj! Majd a bőrdöket én hazaviszem egymagam.

ANNA Egyedül?

PROFESSZOR Ne értem aggódj, én jól vagyok, makkegészséges vagyok, vállalkozóképes...

ANNA De hát nem írsz!

PROFESSZOR ...Írni is képes vagyok, élniképes, bármire képes, csak épp nem tudom, hogy mire. Na eredj, menj, menj! Menj és hazudj! *(el)*

15. jelenet Kórház

(Amint Anna visszatér, Emerenc azonnal kap a kéztörő után, az arcára borítja, de a másik erőlyesen lekapja a fejéről és messzire hajítja. Emerenc szemében düh és gyűlölet.)

ANNA Hagyjuk ezt! Ha annyira megutált amiatt, hogy nem hagytam meghalni, elfogadom, de ne a fejét takargassa, hanem mondja meg nyíltan! Jót akartam, nem úgy sikerült, ahogy képzeltem, de jót akartam, ha nem is hiszi.

EMERENC *(Vádlóan néz, majd sírni kezd.)*

ANNA Emerenc! Ha fordítva történik, maga engedi, hogy elpusztuljak?

EMERENC *(már száraz)* Persze!

ANNA És nem is sajnál?

EMERENC Nem.

ANNA De hiszen ha ott hal meg a mocskokban, a megbolondult

macskák között, akkor is megvan a szégyen!

EMERENC Hát aztán? Hagyott volna megdögleni, akkor már kiderülhetett volna akármilyen! Hát mit tud, mit lát, érzékel egy halott? A halottnak már minden mindegy, a halott nulla. Azt csak maga képzelem, hogy létezik túlvilág!

ANNA Akkorminek a kriptá, Emerenc? Minek tervez mesebeli sírboltot?

EMERENC A halott nem érez, de a tisztességet elvárja. Mit tud maga erről?! Azt hiszi, ha bemond engem a tévébe, hálából tovább fogom szolgálni magát? Nyilatkozni, azt tud, de itt maradni, mikor kellett volna, ha már kirángat a halálból, elfedni a nyomorúságomat a világ szeme elől, arra már nem jut idő. Menjen innen, nyilatkozzék egyet megint! Volt képe azt mondani, hogy nekem köszönheti a díjat? Azt hittem, engem már senki sem tud becsapni.

(Anna felugrik, indulna, Emerenc utánaszól.)

EMERENC Legalább összeszedte a szemetet? Ellátja a macskákat tisztességgel? Hevenyészett valami ajtót?

ANNA *(mint a vízfolyás)* Emerenc! A maga otthonába kívülem nem lépett senki. Amint magát onnan kiráncigálták, a férjem visszaszerezte az ajtót.

EMERENC Hogyan? A gazda?

ANNA Ahol beszakadt, arra a részre odaszegezte a gyúródeszkát. Azon át nem megy állat. És ahogy magát elvitték, még akkor éjjel én bent mindent elintéztem.

EMERENC Egyetlen éjszaka?

ANNA A végső simításokat másnap. Jó, a súrolás egy kicsit nehezen ment, de az is sikerült.

EMERENC A szemetet hova tette? A mocskot.

ANNA Nehogy azt higgye, hogy a maguk szeméttárolójába hordtam!

EMERENC Hanem?

ANNA Vederrel szétosztottam az utcai kukákba. De a túlsó oldalon, ne gyanakodjék rám senki.

EMERENC A jószág?

ANNA Jól vannak. Kivéve persze azt az egyet, akit eltemettem a vadrózsa alá. Most nálam húst esznek, mert nekem nincs időm főzni. Egyébként sietek haza, mert még mi sem ettünk, csak a macskák laktak jól, és félek, elkap az eső.

EMERENC *(utánaszól)* Annuska!

ANNA *(Megtörpan a gyengéd hangtól, Emerenc intésére visszaül az ágy szélére.)*

EMERENC *(Mégfogja a kezét, nézegeti.)* Azt a rengeteg bűzös valamit? Ezzel az ügyetlen kezével? És egyedül, hogy ne lássák? Egyetlen éjszaka?

(Anna elfordítja a fejét, majd Emerenc hálásan bekapja az ujjait, mint egy kutya.)

ANNA Akkor megyek.

EMERENC Mi baja? Én már biztos, hogy szégyen nélkül mehetek haza. És hamar meggyógyulok, ígérem. Ezt a kekszket meg a csokoládét vigye magával, a gazdának küldöm.

ANNA Jó.

16. jelenet Előtér, lakógyűlés

(Sorra érkeznek a környékbeli lakók a gyűlésre, sámlit, hokedlit hoznak, köszöngetnek, kezet fognak egymással. Ott van az Alezredes, Sutu, aki elküldi a férjét az írónőért, Brodarics úr és még három-négy szomszéd, sőt maga az orvos is.)

SUTU *(miután a férje elment An-náért)* Jó napot kívánok! A macskák ügyében: semmi. Az alezredes úr volt szíves körlevélben figyelmeztetni az őrszobákat és az illetékes tanácsi szerveket, de hát ő sem tudta megadni az állatok szeméyleírását. Csak Brodarics úr találta egyet.

BRODARICS A piac mellett, és talán Emerenc készletébe tartozott, de már dögölt volt. Nyilván egy kutya végzett vele. Fekete-fehér volt, csillagos szügyű...

SUTU Jó, az mindegy, csak Emerenc ismerhette! A többi mind eltűnt, mintha nem is létezett volna.

ALEZREDES *(egy éthordó van nála)* Most megyek a kórházba, ezért el kéne döntenünk, hogy mit mondjak neki!

FŐORVOS Kérem, kezdjék hozzászoktatni a gondolathoz, hogy haza kell jönnie. Már nem depressziós, felszedett néhány kilót, hála az író nő szép meséjének, amit, ugye, volt kedves beadni neki, már emlegeti az otthonát, kívánczik a kertjébe.

ALEZREDES A főorvos úr talán elítél bennünket, amiért elhallgattuk előle a valóságot?

FŐORVOS Okosan tették, sose győgyul meg, ha kezdettől tisztán lát.

ALEZREDES Na ugye!

FŐORVOS De most már szerintem az igazat is elbírja.

ANNA Jó napot!

FŐORVOS Kezicsókolom! Szíveskedjenek végleg helyreállítani ezt a lakást, mert a beteget hazaküldjük! *(Az utolsó szavaknál az Unokaöcs érkezik Annával.)*

ANNA Még ne! Még lehetetlen.

FŐORVOS Tudom, hogy ez önnek kínos. Egy hétig még bent tudom tartani, de azalatt meg kell szer-

vezniük, ki vásárol helyette, ki főz neki, és mivel nem tud kilépni az ágyból, ágytá lazniuk is kell, de injekcióra, fürdetésre ott lesz a gondozónő.

ANNA És mi lesz, főorvos úr, ha Emerenc nem hajlandó senkivel se lakni?

SUTU Hajlandó?!... Ne csapjuk be magunkat már megint! Tudjuk, hogy Emerencel mostantól már mindig csak történni fognak a dolgok. Tőle már nem függ semmi.

BRODARICS A halálon kívül.

FŐORVOS *(Feláll.)* Akkor értjük egymást. És még valamit! Mondják meg neki az igazat! Mondja meg neki ön, író nő, a kórházban, ahol bele tudok nyomni egy nyugtatóinjekciót. Önhöz ragaszkodik a legjobban, hát közölje vele ön, elvégre az eseményeket is ön indította el. Az is igaz, ha rá nem veszi, hogy ajtót nyisson, 48 órát se kellett volna várniuk, és Emerenc halott. Vizionlátásra! *(Elmegy.)*

SUTU Tehát még mindig vállalni tesszik, író nő drága, hogy maguknál ellesz?

ANNA Természetesen.

SUTU Mind a két szemén hályog van.

ANNA Úgyse tévézik.

ALEZREDES Ha nem megy, legfeljebb átvitetem valami jobb öregek házába.

BRODARICS Hát nem is az elfekvőbe!

SUTU Vizion a házat gondozni kell, a havat elseperni, nemcsak itt, a többi házak előtt is, amelyekre ő szerződést kötött. Azt is az író nő fogja csinálni?

ALEZREDES Ez még nem aktuális. Hogy jön ez ide?

UNOKAÖCS Én vállalom szívesen!

BRODARICS Hallgassák meg Sutut!

SUTU Csendet! Mi beszéltünk erről Brodarics úrral.

BRODARICS Ha a lakóközösség beleegyezik, én felelősséggel átvenném Emerenc teendőit. Végleg. Mit szólnak hozzá? (*óriás láрма*)

ALEZREDES Hogy van képük Emerenc halálára spekulálni?

UNOKAÖCS Én nem tudtam erről, hogy ők ezt akarják, az édesanyám életére esküszöm!

SUTU Mit játszanak itt? Tudják, hogy nincs sok neki hátra. Hát akkor meg?

BRODARICS Aki meghal, az meghal. Most mit áltatjuk magunkat?

ANNA Szégyen, gyalázat!

BRODARICS Szégyen, gyalázat? Hogy tetszik ezt érteni?

ALEZREDES Hát úgy, hogy akkor Emerenc a lakását is átvenné, mert az, ugye, házmesterlakás, át kell adja Brodarics úrnak.

BRODARICS Mért ne, hogyha az írónőnél fog lakni? Vagy ez bántja az írónőt annyira?

SUTU Mit játszanak itt? Ismerik. Nem megy az senkihez. Ha egyszer hazaszállítják, és megtud mindent, vigyázzanak, már elég erős, jól eltegyék a szekercét! Mert ha a mentőnek nekiment, akkor itthon mi következünk, vagy az írónő, vagy az alezredes úr, aki engedte, hogy elégessék a bútorait. Emerencnek nem kell akármilyen élet. Emerencnek a saját élete kell, az meg már nincsen.

ALEZREDES (*Feláll, fogja az éthordót, Annához.*) Na, írónő! Akkor én most bemegyek hozzá.

ANNA El ne mondja neki!

ALEZREDES Mit?

ANNA Amit Brodarics tervez. Meg Sutu.

ALEZREDES Ugyan. A mi politikai rendszerünk a legemberségesebb a világon. Emerencet nem tehetik

ki a lakásból. Két évig Brodarics úrnak várnia kell, így szól a betegállományban való létről szóló rendelet.

ANNA Akkor jó. És megtenné, hogy maga mondja el neki, mi történt valójában?

ALEZREDES Most, hogy bemegyek hozzá?

ANNA Akár most is. Én itt se voltam, semmit sem láttam, én a televízióba mentem. Emlékszik?

ALEZREDES Emlékszem. Jó. Én nem félek tőle, Emerenc bölcs asszony, nem kell alábecsülni. Megmondom én neki! Brodarics úr árulását is elmondom Emerencnek, ne féljen. Talán dühében nyomban láb-
ra áll. Elintézem, de közlöm, hogy mélységesen csalódtam magában, írónő. Még szerencse, hogy csak most, az utolsó fázisban veszítette el az önuralmát, írónő.

17. jelenet Kórház

ANNA (*hangja*) Arra gondoltam, míg beléptem Emerenc kórházi szobájába, az alezredesnek tulajdonképpen igaza van. Én nyúltam bele az életébe. És ha mertem kivenni az ollót Atropusz kezéből, legyen bátorságom körül is nézni a Párkák műhelyében. (*Anna kezében tábla, hátulról közelít az ágyában ülő Emerenchez, aki a lépteket hallva arcára teríti a kendőt.*) Ő háttal feküdt az ajtónak, de ismerte a járásomat. Tudtam, hogy tudja: én vagyok itt. Hallgattunk mind a ketten. Soha rejtelmesebb, némább, kifürkészhetlenebb figura, mint az övé azon a délutánon! Amikor egyre nőtt a homály és a csukott ablaktáblákat

verték a faágak. *(Anna leül az ágy szélére.)*

EMERENC *(a kendő alól)* Hány macska maradt?

ANNA Egy sem, Emerenc. Hármat, azt hisszük, megtaláltunk holtan, a többi elveszett.

EMERENC Keresse tovább. Aki él, ott lappang valami kertben.

ANNA Jó. Majd keressük. *(csend)*

EMERENC Azt hazudta nekem, kitakarított.

ANNA Nem volt mit, Emerenc. A Fertőtlenítő elintézte.

EMERENC Maga eltúrte?

ANNA Rendeletet nem tudok kivédeni. Még az alezredes sem. Tragédia történt, szerencsétlenség.

EMERENC Tragédia! Nem volt itthon. Hol járt?

EMMA Athénban, Emerenc. Küldöttek voltunk, muszáj volt kimenni.

EMERENC Elment, mikor azt se tudta, megélek-e? *(szünet, majd lekapja a kendőt)* Hát micsoda emberek maguk? Maga, meg az alezredes. Még a gazda a legtisztességesebb, az legalább sose hazudott.

ANNA Ilyen vagyok. Ilyen.

EMERENC Na, menjen innen! Házat se vett, pedig hogy kértem, és milyen kincseket szántam abba magának. Gyereket se szült, pedig ígértem, felnevelem. Rakja vissza a táblát az ajtóra, mert nem akarok már látni senkit azok közül, akik tanúi voltak a szegyeneknek! Ha engedett volna meghalni, ahogy elterveztem, amikor rájöttem, soha nem leszek már képes igazi munkára, még a síron túlról is vigyáznék magára. De most már nem tűröm meg a közzelemben! Menjen!

ANNA Látja, hogy maga mégiscsak hisz a túlvilágban?

EMERENC Csináljon ezentúl, amit akar! Nem tud maga szeretni, pedig hogy hittem, hogy talán mégis! Megmenteni engem, erre, ami jön? És még magához venne, el is tartana? Hülye!

ANNA Emerenc!

EMERENC Na, induljon! Sok a dolgom. *(Hátára dől, felfelé bámul, Anna köszönés nélkül elfut.)*

18. jelenet Lakás és kórház

(Amikor a színpad ismét kivilágosodik, két helyszínt látunk egyszerre, két, egy időben játszódó jelenetet. A lakásban a Professzor megterít egy kétszemélyes vacsorához, Anna hazaérkezik, két konzervet vesz elő, nyitni próbálja őket. A kórházban ezalatt Emerenc a levegőbe bámul.)

PROFESSZOR Add ide!

ANNA Majd én.

PROFESSZOR Látom, hogy nem megy.

ANNA Szégyellem, hogy nem vagyok semmire alkalmas. Talán arra sem, amihez állítólag értek...

PROFESSZOR *(a konzervet nyitva)* Papperlapp. Elúszol minden munkáddal. Mért nem ülsz a géphez?

ANNA Nem tudok. Fáradt vagyok. Szomorú vagyok. Gyűlölök mindenkit. *(Esznek.)*

(Emerenc kórházi szobájába belép az orvos. Emerenc a kendőjét cibálja.)

FŐORVOS Emerenc!

EMERENC Szállítsanak haza azonnal, még ma este!

FŐORVOS Lehetetlen. Több okból is.

EMERENC Körül kell néznie a környéken. Minálunk. Engem azok

várnak, akikről nincs gondoskodás. Nem ápolják őket, nincsenek ellátva.

FŐORVOS Ki sincs írva távozásra.

EMERENC Akkor ne vigyenek!

FŐORVOS Örülök, hogy belátja. Nyugodjon meg!

EMERENC Megyek én magamtól is. Van annyi erőm! Kifogok én ezen a bitang gyöngeségen, ha tudom, hogy énrám szükségük van. *(Az orvos lefogja, majd elsiet segítségért.)*

PROFESSZOR *(A lakásban vacsoráznak.)* Persze hogy fáradt vagy, mert háztartasz, és nem sikerül senkit se találnod, akit elviselsz magad mellett, mert te az egyetlen keresed, Emerencet, aki soha többé nem jön el hozzád. Nincs Emerenc, értsd meg már végre, téged meg kötnek a szerződéses, dolgoznod kell, és ha nem volnál ilyen holt-fáradt, rég tudnád, hogy mi a dolgod. Lépj már, az istenért!

EMERENC *(A kórházban kiveti magát az ágyból, és amikor csattanva földet ér, tán már végzett is vele az embólia.)*

ANNA *(a lakásban)* Hány óra van?

PROFESSZOR Negyed kilenc.

ANNA Negyed kilenc, negyed kilenc.

(A poharak a konyhában kocogni, csilingelni kezdenek, a házaspár dermedten néz. A Professzor ugrik Anna kabátjáért.)

PROFESSZOR Menjünk. *(Kimennek.)*

(Ekkor az Orvos két ápolónővel jön vissza, diagnosztizálja a halált, felemelik, visszateszik az ágyra a testet.)

FŐORVOS Azonnal hozza a betegszállítókat! *(nővérek el)*

(Kisvártatva két izmos betegszállítóval érkeznek vissza, akik hordágyat

hoznak, ráteszik a testet. Anna érkezik a férjével. Az író, amint felfogja, mi történt, elájul. Felnyalábolják, az ágyra teszik.)

FŐORVOS Vigyétek már! Vigyétek innen!

ANNA Ne, ne az ő helyére! Mit szólna hozzá?

19. jelenet

(Ismét a két párhuzamos helyszín, sőt az utca is. Sutu seper az utcán. Anna egyedül találja magát a kórházi ágyon. Kiszáll belőle, elindul a lakása felé.)

ANNA *(hangja)* Az én álmaim hajszálra egyforma, visszatérő látomások, én mindig ugyanazt az egyet álmodom. Állok a kapunkban, a betörhetetlen üvegű vasramás kapu belső oldalán, és megpróbálom kinyitni a zárat. Forog a kulcs, de hiába küszködöm, nem tudom kinyitni a kaput, pedig nekem be kell engednem a mentőket, különben később érkeznek a betegemhez. Ám a zár meg se moccan, áll a kapu, mintha vasramájába forrasztották volna. Saját sikolyom riaszt fel ilyenkor.

(Anna előveszi az írógépét, az asztalra teszi, papírt fűz bele. A Professzor bukkan fel a háta mögött.)

PROFESSZOR Sem a ház, sem az utca nem lehet meg egy Emerenc nélkül. Sutu nem lesz rossz, eladta a boltját, és csakugyan ismeri mindenki. Ott van Emerenc utódja. Menj oda, egyezz meg vele, mielőtt mások is észbe kapnak! Emerenc halott, Sutu él. Se

titka, se ajtaja, és ha lesz valaha is, nincs a sziréneknek olyan éneke, amire kinyitná azt az ajtót. Mit írsz? (Elmegy.)

ANNA (hangja, miközben gépelni kezd) Én most adok. Visszaadom azt, amit Emerenctől kaptam. Ez a könyv nem Istennek készül, aki ismeri a zsigereimet, nem is az árnyaknak, akik mindenre tanúk, hanem az embereknek. Emerencnek legtöbbször az az arca néz felém az Időből, amikor egyszer minden indulat nélküli hangon ezt mondta nekem: „Én ajánlottam valamit,

maga nem fogadta el. Most itt az ideje. Elvoltunk egymással, ha néha ránk is jött a veszekedés. Most kap valamit, nem is akármit, ha nem leszek, ez legyen elég. És azt se feledje, hogy beengedtem oda, ahova senkit. Ennél többet nem tudok felajánlani. Mit kívánna még? Főzök, mosok, takarítok, nem vagyok én magának sem a halott anyja, sem a dajkája, sem a kispajtása. Hagyjon engem békében!”

Vége

A Napkút Kiadó idén megjelenteti Bereményi Géza hét drámát tartalmazó, *Az arany ára* című kötetét, melyben az itt közölt színmű is szerepel.

MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel: (36-1) 224-8100 Fax: (36-1) 375-1886

E-mail: mka@mail.datanet.hu Honlap: www.mka.hu

A Magyar Kultúra Alapítvány székháza a Budai Vár szívében, a Mátyás-templom szomszédságában található. Az Alapítvány rendezvényeket szervez a magyar–magyar párbeszéd érdekében.

Alapítványi feladataink pénzügyi forrását vállalkozói munkával termeljük meg. Különböző méretű terméink kongresszusok, konferenciák, fogadások, hangversenyek, előadóestek, bemutatók méltó helyszínei. Az épület díszes aulájában képzőművészeti és üzleti, szakmai kiállításokat rendezünk.

A kétszintes, tizenhat szobás, Hotel Kulturinnovban a szobákhoz zuhanyzó, telefon, minibár tartozik; vendégeinket svédasztalos reggeli várja. Ha velünk dolgozik, a magyar–magyar kapcsolatokat is támogatja!

Júliusi közönségrendezvényeinkből

Július 3–30.: Dr. Gellért Marianna „Sensus et fuga II.” pasztell kiállítása

Július 6., 13. 20 óra: „Marquise” kosztümös barokk kamarakonzert. A műsorban a barokk muzsika gyöngyszemei csendülnek fel. Jegyek a helyszínen, 6.000,- Ft-os áron kaphatók.

Július 13. 17 óra: Ausztrália Magyar Baráti Köre

Július 14.-ig: Simon József szobrászművész (Svédország) kiállítása

Július 16-ig: v. Kozma Simon képzőművész viasz-dombormű és kispasztika kiállítása

Július 18–augusztus 6.: Bicskey Zsolt festőművész kiállítása

Augusztus 2–szeptember 30.: Józsa Judit kerámiaszobrász „Múzsák kertje” c. kiállítása

Mindenkit szeretettel várunk!

Tornai József

Az ügynevezett élet...

*Az ügynevezett élet akkor is fortyog tovább,
ha már a galambokhoz sem mondok imát*

*és nem simogatom látnokként a nők mellét
és semmi sem teszi botrányosabbá a rothadást,
mint a virágok, bálnák, lepkék*

*rontásellenes orgiáját: ez addig tart, míg nem hiszem
el, hogy lehetséges a kozmikus parancs: a nem!*

*A végítélet napja, mikor a próféták-által-megjövendölt
perverzítés éppolyan gazdag, mint az eljövendők,*

*mint a szexuális jelen. Istenek, adjatok örülséget
minden lélek és mennyei féreg dicsőségének!*

Babics Imre

A lepecsételt ajtó

Szfinx és koldus (kép)

*kérdőjel-koldus kuporog koponyám közelítő
választ vár véletlen-verte világegyetem vajh
titkok-törte tudattal Tér-tiprott tebetellen
szívvel szenved száguldók szidják szuka szajba
gondjáért gongszó gégémbe gargarizálok
gépekkal gátaikkal góg-gennyes garatomban
porba pököm pusztuljon pillék pillanatával
mind megszólaltatsz mamikám megalitneme mordul
bangom harmat Hold hegyein ballgasd bebegésem
bűsítő-bosszú hagyománybű hexameterhad
jön jóváteszi jellemnélküliek jeleit jön
ártányábránd állapotán áttornyosuló ám
még mielőtt maradandóság mártózni mulandó
rettenetekben rothadtságban rút riadásban*

Csepregi János

Nyolc pofátlanul profán haiku

Sarx misterion

*csontokat rajzol
a méhedbe zárt bolnap
kutyáét soha*

Hoc est corpus

*leborul némán
vörös kandúrnak bódol
büntelen veréb*

Pikareszk

*érsikátorban
cigányéletért sóhaj
elárvult vérrög*

Figyelmeztetés

*vérbő álmokat
vasvesszővel legeltet
kankó, szifilisz*

Kemoterápia

*Gyógyító savak
Egy csepp se vesszen kárba...
Marná a padlót...*

AZ utolsó stáció

*ráncos tél testén
kéjjel nyújtózó sipoly
sebszagú tavasz*

Emlék az esztergamiűhelyből

*Szólj már anyádnak
Apád ujját nem lelem
Még forog a kés...*

A Végző-kérdések

*a pohár üres
benne vagy bennem fogan
előbb szomjúság?*

Szauer Ágoston

Felnőttkor

*Abogy egykor a varrósdobozban.
Hittük, hogy biányitalanul ott van,
sőt el sosem fogy az összes kacat,*

*örültünk, hisz ott a mágnespatkó,
el nem veszhet semmi, bármily apró,
még ismeretlen dolog is akad –*

*úgy tűnik el vagy lesz felesleges
vagy válik hasznosból is semleges
a rendszerben pár ép, szerény adat.*

Gépezet

*A rendszer lelke, apró pont van ott,
azt írják, tisztán látni egy lyukat.
Már minden rég latin nevet kapott.
Ez bát a tengely. Ismert fordulat.*

*Lent áttétel lehet, sok zsír, csigák,
fogaskerék, de beljebb ez kevés.
Néhány ritmust még küld e mély világ.
A rugó léte következtetés.*

Cseh Károly

Holdtávo!

*Őszi révedő régiekről,
régi kuglipálya mellett*

*Horpadt és megkopott
kugligolyótokról
leoldta a láncot
vasárnap délután
s ahogy madár röppen
kinyúló marokból,
elbogyta a pályát,
márványosult gazban
sehol sem találom;
fű alatt, rög alatt
csontszínű krizantém
szirmává enyészett
negyven év múltán már
golyó és koponya,
s úgy töpped rozsdává,
mint itt most a lombját
lassúdan vetkőzve
hűlő őszi bokor –
földi fogyó boldam.*

Éjvirágzás

*SzerelmesÉnek,
népdal-motívumra*

*Micsoda fény támadt!
Téli éjünk is
hajnallani kezdett talán,
mikor kitárult a berekesztett kerted,
s hirtelen fehérvirágba lobbant
közepén
almafám.*

Noth Zsuzsanna

A falu Basája

Amikor tudomására jutott Pálmainak, hogy fia született, és a feleségével történt megegyezés alapján a János nevet kapta, majd szétvetette a büszkeség. Addig ácsorgott a dupla garázból kialakított asztalosműhelyének az ajtófélfájához támaszkodva, míg rá nem köszönt egy ismerős, akit erőnek erejével berángathatott, hogy koccintson vele az újszülött egészségére. Kikapott a satupad alól egy demizon kissé karcos házi bort, és a tiltakozást a füle mellett eleresztve leemelt a polcra két vastag mustáropoharat, mert ugye csak nem sérti meg őt a szomszéd egy ilyen örömteli hír hallatán.

Mivel boldog-boldogtalant beinvitált, ki sem józanodott a vasárnapi látogatás idejéig, de még az is elképzelhető, hogy meg sem mosdott, mert sűrű, őszesfekete borosta fedte kigömbölyödött pófázmányát, amikor a munkásruháját szövetnadrágra és kívül hordható sportingre átváltotta, szuszogva betuszkolta magát a viharvert Skodájába, és a kapanyél vékony anyósával egyetemben bezötyögött a városi kórházba. Útközben sem tudott felhagyni a hencegéssel, így Janika, meg úgy Janika, sötétkék mélykocsit vesz neki, mire kijönnek a kórházból, tizennyolcadik születésnapjára az akkor legmodernebb autót kapja, a huszonötödikre pedig egy rendes kőházat, amiben nekikezdhethet a családalapításnak. A mellette kucorgó öregasszony meg csak nyelte a megrendültség könyneit, szóhoz nem is juthatott, egyedül szipogása árulta el jelenlétét.

Hadovait egészen addig, míg az apróságok tisztába tevésével foglalatostokodó nővér az orra elé nem csúsztatta egyetlen szál hátulkötős ingecskében Janikát.

– Nézze, Mama, a kis tökös! – szaladt ki a száján, de amint a nyeszlett újszülött fölé hajolt és farkasszemet nézett féltényérnyi vörös heréjével és egykedvűen ágaskodó, ívben pisilő kukacával, összerándult és kissé meggörnyedt, mintha tökön rúgták volna. Hasító fájdalmat nem érzett, csak az elémelyedést, és onnantól kezdve, maga sem tudta, miért, de a gyűlölet vérhullámai borították be az agyát, amint a hön vágyott Janikája a szeme elé került. Hiába szégyellte ezt az elhallgatott, felemás érzést, amikor fölment a műhelyből a lakásba, úgy érezte magát, mint egy kihérélt basa, akit a ledér háremhölgyek körbetáncolnak, cirógatnak, dédelgetnek, és ő biztos tudja, hogy egyiket sem lesz képes beledöngölni az alomba.

Egyedül akkor ülepedett le benne kényszeres dühe, amikor második felesége egy gömbölyded lánybabával is megörvendeztette. Persze látszatra minden úgy gördült tovább a maga járatában, mint annak előtte, a falu sokat emlegetett Basája hajdani vehemenciájával, bivalybőszén vetette magát a feleségére, akkorákat horkantva a fülébe, hogy majd belerepedt a dobhártyája. Aztán néhány túljátszott lökés után kiszállt hímtagjából a lélek. De ez azért nem kellett feltűnést a hitvesi csatamező helyszínén, mert mindkét feleségét ártatlanul ragadta el egyazon szülői házból. Először az idősebbet hódította meg, s miután az fonnyadásnak ereszkedett egy leánygyermek megszületését követően,

nem bírt parancsolni férfiúi ösztönének, addig-addig legyeskedett a húga kurta szoknyája körül, míg sikerült őt is két vállra fektetnie. Ekkor tört ki az egész falut megrengető botrány, mely évekig eltartó civakodásba fulladt. Időnként égre-földre megesküdt a feleségének, hogy soha többet feléje sem néz a húgának, Veronkának, aztán néhány hét múlva Veronkának tett könnyáztatta szemekkel eskütételt, hogy felbontja a házasságát Máriával, és feleségül veszi. Igen ám, csak hogy a nővérnek nem fűlt a foga rá, hogy átadja a családi házban a terepet Veronkának, és mint valami félredobott vászonceléd, a kislányával visszakullogjon az anyjához, újra a családi közösen robotolni. Ezért tartott évekig a huzavona, amelyből végül is nyertesként került ki Pálmai, a falu rettenthetetlen bikája, oly módon, hogy eladta saját kezűleg épített családi házát, annak az értékének a feléből hozzátoldott a lányos házhoz egy szoba-konyhát, ahová látszatra önálló asszonyként visszaköltözött első felesége a kislánnyal, és a maradék pénzből beszállt egy társasépítkezésbe.

Mint utóbb kiderült, lobbanékony természete miatt elég szerencsétlen választás volt ez a közösködés számára, de ugyanúgy a ház többi lakójának is, mivel úrhatnám habitusa nem tudott szemet hunyni afölött, hogy a szomszédok másképp rendezték be az életüket.

A házat kisgyerekes családok lakták – ahhoz a generációhoz tartoztak, akik leszerződtek az államnak két gyerekkel, hogy lakásépítési támogatáshoz juszanak –, mint egy hangyabolyban, egész nap lóttak-futottak; bölcsibe, oviba, munkahelyre, orvoshoz, boltba, és mielőtt beugrottak a szőnyegekkel beborított, parkettás lakásukba, lerúgták magukról a sárga szűzagyagba merítkezett cipőjüket. De nemcsak a kocsiút megépítése váratott magára, a víz és a csatorna se volt még bevezetve. Egy nyomós kúthoz jártak a ház elé, és emésztőbe hordták le a mocskos vizet. Egy szó, mint száz, egész nap a lépcsőházban siseregtek, és Pálmai szerint nem takarították el maguk után a mocskukat. Ezt azért tudta ilyen jól szemmel tartani, mert a nap legalább húsz órájában lőtávon belül tartózkodott. Szükség is volt erre, legalábbis szerinte, hogy három bitang kölykét megzabolázhassa, annak ellenére, hogy a megnevelhetetlen gyerekeire a szomszédoknak egyetlen hang panaszuk se volt.

No, nem Veronka szült neki egy harmadikat, hanem első házasságából mentette át – így híresztelte – nagyobbacska lányát.

Úgy tűnt, hogy a Pálmai névre is hallgató Basának nem volt elegendő négytagú családjának a kordában tartása, amint megmelegedett a házban, megkezdte a szomszédok megregulázását is. Egy tavaszi vasárnap délutánján a lakásával szemközti szomszédoknak a vendégeit is meg leckéztette. Mert mit képzelnék ezek a jöttmentek, a lépcsőház nem kupleráj, hogy lépni se lehessen az agyagkalucsnis, csámpás cipőiktől, hogy csak araszolgatva jusson el az ajtajához, harsogta, miközben berobbant az előszobába, s egy félelmebernyi fekete műanyag zsákkal tért vissza, amibe a harmadik emelettől egészen a földszintig lapátkezeivel válogatás nélkül behajigálta az összes kint hagyott cipőt. Lerohant az egy utcával lejjebbi zöld konténerhez, oda lódította be az egész gyűjteményt, nehogy nyomára akadjanak, ha keresni kezdik a lábbelijüket.

Ebből aztán akkora botrány kerekedett, hogy napokig zengett a ház. Már hogyne, hiszen a vele szemközti lakásban élő Jucikáéknál nyugatnémet vendégek üdültek, és kártérítésért replikáltak vendéglátójuk segedelmével a ké-

zi munkával előállított, igen finom kivitelezésű, tisztabőr cipőikért. S még csak nem is sejtették, hogy ez a lépésük olaj volt a tűzre, mert Pálmai nem tűrhette, hogy körötte ne úgy táncoljanak, ahogy ő fütyül. Se szó, se beszéd, fölcsapta Juciék bejárati ajtaján a levél-bedobónyílás fémfülét, a résen benyomta a por-szívója hátsó felébe csatlakoztatott csövét, és vastagon befújta az előszobájukat a saját többhetes piszkával.

Alaposan mellélő, aki az elmondottak alapján arra a következtetésre jut, hogy Pálmai tetteit valami visszafojthatatlan düh vezérli, mert minden egyes lépését alaposan átgondolja, a legapróbb részletekig kiterveli az asztalosműhelye félig lámpa-, félig napfényes magányában. Aztán addig-addig hergeli magát, s ha szükségeltetik, még néhány kupica kisüstit is loccsant indulata izzó parazsára, míg mint egy tűzokádó sárkány, löki be öklével a lépcsőházba nyíló ajtót, és indul a dolgára.

Nagyobbik lánya már serdülőéveit tapodta, ami abból állt, hogy kora ellenére még a barátnőivel se mehetett el a délutáni mozielőadásra, mivel a kicsiket pesztrálta. A gilisztavékony Janikát elegendő volt reggel betessékelnie az iskolába, a dús fekete hajú, gömbölyded Böbike, aki csipőficammal vergődte magát a napvilágra, lényegesen több gondoskodást igényelt. Először is élete első évét bőrkengyelbe zabolázott lábakkal bömbölte végig, hiába tutujgatta és hurcolta a lakásban mindig oda, ahol éppen egyéb feladatait végezte. Aztán amint lekerült róla a kengyel, azonmód talpra állt és mint egy dömper, dübörgött, tört és zúzott, amerre csak járt. A nővére alig győzte kordában tartani, pedig Janikával is át kellett volna ismételnie az iskolában tanultakat.

A kisfiú viaszfehér ábrázattal, besurranó tolvajként osont minden áldott délutánon a lépcsőház fala tövében, sötétkék hátizsákja súlyától majdhogynem a színes kőzuzalékból préselt járólapokat kopogtatva a pengeéles karvalyorrával. Hazatértét nővérén kívül nemigen látta senki, mégis hamarosan megtelt az egész ház vinnyogó jajgatásával. Mivel nem volt képes közepesnél jobb jeggyel megörvendeztetni a szüleit, minden áldott nap így köszönt rá sziszegve az apja: – Hadd látom, mit hozott a fiatalúr? Üzenőfüzet? Ellenőrző? Ide tessék elém csúsztatni az asztalra! – és mint aki előre értesült az aznapi fejleményekről, már oldotta is kifelé pohos hasán a kétujjnyi széles, fekete bőrszíját, acélszilárd ábrázattal.

Hiába esdekelt a fiú szűkülve, visított verés közben patkányként, a szíj sustergó csattogásait egyetlen esetben sem állíthatta le. Apja megragadta mindkét maga előtt védekezésésként kalimpáló kezét, és kehes hátát, ványadt ülepét, pálcikavékony lábszárait végigcsapkodta. Kivételt azok a napok képeztek, amikor nem vitt haza jegyet.

A nagylány szinte észrevétlen cseperedett nővé Janika iskolásévei alatt. Hallgatólag és szolgálatkész adottságai miatt az anya is megúszta néhány pofonnal élete végéig. Az egyetlen nyertes a csipőficamos Böbike volt, rá hosszadalmasan elhúzódó testi fogyatékosága miatt nem mert az apja kezét emelni. Meg mire ő csintalankodva cseperedni kezdett, a disznóságokat kiegyenlíteni igyekvő élet kitördelte apja méregfogait. Már hogyné, hiszen veszett bikahajlama is lankadásnak indult a demizsons szám benyakalt testes vörösborok jóvoltából. Igaz, vedelt Pálmai lankadatlanul csúfos ágybéli lebölgéseit követően is, de legalább a sótalan nejét nem nyöszörgette durva markolászások közepette a hátralévő években szinte teljesen hasztalan. Ez utóbbi két szót azért toldhattam

hozzá teljes nyugalommal, mert Veronka ugyanolyan érzéketlennek látszó közömbösséggel fogadta Pálmai nekigyürkőzéseit, mint az elsőként a férfi hordósúlya alá sajtolódott nővére, akit oly régen hazahajtott a szülőanyjához, hogy a falu népe már nem is locsogott róla. Pedig mennyit köszörülték rajtuk hajdan a nyelvüket és puhatolóztak feleslegesen a lányos háznál, ahonnan Pálmai egymás után elragadta a nővéreket, hogy vajh miféle sátáni erők birtokában lehet az a bivalybősz férfi, hogy vasakarátát három felnőtt nőn keresztül tudja húzni? Hiába leskelődtek évekig utánuk, senki sem kapott a kérdéseire választ, még arra se, hogy miképpen sikerült a nagyobbik lánya által mostohaanyává avasználnia második feleségét, azaz a lányka nagynénjét?

A haddelhaddokat ha nehezen is, de átvészelte a felnőtté nyurgult Janika. Pálmaid meg olyan kemény fából faragták, hogy tűzön-vízen át állta a szavát. Janika tizennyolc gyertyától sziporkázó gyümölcszelés tortája mellé egyetlen kukkuszó nélkül, büszkeségtől dagadozó mellel odacsapta az ígért autó slusszkulcsát. Nem is akármilyenét, mindjárt egy nagy fekete Hondáét. S az ily módon történt nagykorúsítása olyan bátorságot kölcsönzött az eladdig sunyítva, főleg az anyjától kunyerálgató Janikának, hogy a szombati házibuliba már el sem kéredzkedett. Zsebre vágta frissen szerzett jogositványát, és megindult hegyen-völgyön át.

Nemcsak a keze remegett izgalmában, hanem a térde is, és a gyomrát mintha vasmarok sajtolná egyre kisebbre. Szíve a torkában dobokolt, mégse kormányozta vissza hollófekete ménjét, inkább óvatosan araszolt a hegyek oldalába kanyarított tölgyfaszegélyezett szerpentinén.

Hogy ne emelgesse a poharat, olyanra még nem volt precedens, és meg sem fordult a fejében, hogy friss kocsitulajdonosként változtatnia kéne ezen a családi szokáson. Majd pont ő, amikor az apja is örökösen szeszgőzfürdőben terpeszkedve vezet, akinél még az is előfordulhatna, hogy váratlanul kifogy a tankja és tudomására se jut, mert észrevétlenül átvált a Mercedesese szeszgőzmeghajtására.

A házibuli több jeles alkalom összeverbuválásából jött létre. Adódott, hogy Pityu szülei kerek tíz napra elrepültek Mallorcára, egy másik haverjuk, Laci szerencsésen átbucskázott az érettségi vizsgákon, no meg Janika születésnapját is meg kellett ülni.

A legjobb indulattal azt mondhatnánk, hogy nehezen rázódott össze a társaság, de ha több időt szentelünk az éjszaka eseményeinek végigkísérésére, akkor fény derül arra, hogy kisebb-nagyobb csoportokban külön buliztak. Mivel fiúk szervezték, kizárólag piáról gondoskodtak, és abban is csak mennyiségre, nem a minőségre és Összhangra törekedtek. Két rekesz világos sör, egy üveg vodka és a lányokra is gondolva néhány pocsek vermut várt sorára a konyhafal árnyékában. Akik délután érkeztek, estére úgy mardosta a szesz a gyomrukat, hogy kitelepedtek a konyhaasztalhoz vacsorát várni. Mindhiába, s ezt be is látták hamarosan, mert belekezdték a frizsiderben és a spájzban való motozásba. Kisvártatva győzedelmes harsánysággal ültek körül két szál mumifikálódott házikolbászt, egy tenyéryi füstölt szalonnát, egy üveg csemegeuborkát, egy teljes szélteben és hosszában berepedezett száraz házikenyeret meg egy negyed penészes héjú ementálit. A lányok kiskésekkel ügyeskedtek össze egy lapostányérnyi finomfalatot, azaz csak ügyeskedtek volna, ha a falánk suhancok nem csapnak le már néhány összegyűlt darabkára, akár jártukban-keltükben

is. A sörösüvegek valahogy mindig kéznél voltak. A kerek fejű, melankolikus Feri gyerek pedig ezalatt betekergőzött a nála legalább tíz évvel idősebb kétgyerekes barátnőjével egy koszló csergébe a nagyszoba egyik sarkában elnyúló díványon, hogy ténykedtek-e valamit vagy csak a finnyás asszony által hozott whiskyjüket szopogatták, azt merő diszkrécióból nem követte szemmel senki.

Tánra sem került sor, hiába dübörgött a metál rendületlenül, főleg azért, mert a lapajok többsége egyedül érkezett. Az a néhány lány, aki vacsorát próbált varázsolni a konyhaasztalra, kellően becsicscentve ott ragadj szinte egész éjszakára söröskupakkal gombfocizni. Vihogva pöckölgettek ketten a jobb kapu, hárman pedig a bal kapu irányába. Lenézően legyintettek a fiúk a hátuk mögött, pancserok ezek a csajok, se védők, se kapusok, csak vaktában lödöznek, fröcsögték a nevetéstől fuldokolva. Néhányan megpróbálták okítani őket, no persze minden eredmény nélkül. Így ennek és egyéb következtében teljesen feleslegesen jöttek, mert párban csak azok hagyták el a családi házat, akik úgy is érkeztek. Pedig Janikára is több figyelmet szenteltek, tán a robusztus kocsjá miatt, de az is elképzelhető volt, legalábbis számára, hogy elkezdett emberesedni a satnya kamasz. Igaz, duzzadó muszklikkal még nem hencegetett, a szövege sem volt túl izgalmas, de mintha valami értelem kezdett volna sütni az utóbbi hetekben bogárbarna szeméből, nem csak a megvetés vértje mögé rejtekező sunyi képét hordozta körbe. Úgy vélte, ha tartalmas kapcsolatot nem is, de legalább valami zaftos kalandot kisikeríthet magának ezen az éjszakán egy kis ügyeskedéssel. De nem, mert az émelegesen és a terasz végigokádásán kívül más eredményt nem tudott felmutatni reggelig. Vagy mégis, mert ha jól látta, a mélabús Feri anyányi nője sokatmondó pillantásokat lövellt feléje csergemélyi rejtőzködéséből, bár az is elképzelhető, hogy ezek a perzselő tekintetek úgy általában az egész whisky meghajtású világnak szóltak. Mindenesetre annyi betyárbecsület szorult bele, hogy legjobb barátja nőjének a fejét, bármilyen részeg is, nem lenne képes elcsavarni. No hiszen! Szíjat hasítana az apja a hátából, annak ellenére, hogy nagykorúsította, ha tudomására jut, hogy egy családos nővel szűri össze a levet.

Hajnalban, ahányan csak bírtak, beletuszakolódtak Janika kocsjába, és röhögve adták föl a rendelést, hogy kit hová fuvarozzon. Elsőnek a sötétbarna túskefejű Feri szállt ki a hegyes orrú barátnőjével. Az egész bagázs fellélegzett és kényelmesebben elrendezkedett. Onnan már csak két községet kellett útba ejtenie, hogy megkezdhesse a hazafelé kanyargózást.

„Hamu és gyémánt”, vizitotta Cserhádi Zsuzsa után szabadon a Jani mellett ülő Lacika, és a három hátuk mögött ülő srác, mintegy varázsütésre, ököllet, tenyérrel vad dobolásba kezdett. Végigkongatták a kocsi belsejének összes felületét. Porpázmákat prüszkölt az ülés szövete, döngött az ajtó kárpitja, mint ha jégeső verné őket, koppantak az üvegen az ütések, és Gergő a bakancsos lábát is bevetette a kakofónia fokozására.

– Ne má! – csapkodott jobbjaival a két első ülés közt hátrafelé Jani, miközben a baljával igyekezett korigálni a hajtúkanyarokról örökösen letérni kívánó kocsit.

– Muszáj! – vonította Laci. – nehogy elaludj nekünk.

Másnap reggel egyikük sem kelt fel. Belebucskáztak százhússzal a jobb oldali, varjúhájpecsétes, sziklás szakadékba.

Makkai-Kiss Nóra

Kinek-Kinek

Ki-
nek
Ki-
nek

Kinek erény	Kinek szelíden	Kinek harminc ezüstre
Kinek érdek	Kinek káromolva	Kinek feszületre
Kinek póreség	Kinek barsogva	Kinek kenyérre
Kinek szemérem	Kinek elnémulva	Kinek borra
Kinek végzet	Kinek egyedülben	Kinek nőre
Kinek játék	Kinek kéz a kézben	Kinek társra
Kinek teher	Kinek fegyelemben	Kinek szeretőre
Kinek ajándék	Kinek öntörvényben	
Kinek reményesség	Kinek egyre megy	
Kinek éhség	Kinek egyre se	
Kinek tiündöklés	Kinek a vörös	
Kinek szerénység	Kinek a fekete	
	Kinek lobbol	
	Kinek tűzzel-Kinek vassal	

Szegedi Kovács György

Mála nyála

*Amália gyönyörű fekete lány,
ő tetszett nekünk az öcsémmel,
bár próbáltam öcsit Szilviára,
Mála nyolcadikos barátnőjére*

*irányítani, ki messze nem
volt olyan bájos, mint gimis
példaképe, kitől megtanulta az
angol beategyüttesek tagjait*

*jól kiejteni, rockizni, sikoltozni
tánc közben – mi az ordítást
az erdőben fejlesztettük tökélyre
egy arra járó erdész rémületére –,*

*s megtanította Szilvit egy
nylonon keresztül smárolni is,
mert muszáj volt baladni a
korral, főleg a lányok nem*

*szerettek lemaradni semmiről.
Öcskössel arra gondoltunk,
minket is megtaníthatna, akár
nylon nélkül. Persze nylonnal*

*is megfelelne, csak mondja
el értelmesen, hogyan kell
csinálni, mi tudni fogjuk a
dolgunkat, de így sem ment*

*a dolog, ráadásul Szilva jól
kikapott miattunk, hogy minek
mondta el a nylonos trükköt,
kérdezte is Mála, mit*

*mondta még nekik?
mást nem, mondta sírva a
lányka, erre mi sokáig
faggattuk Szilvát, mit*

tanult még? Valamit aztán
kitaláltunk a csók helyett.
Volt két kerek tükriünk, az
öcsi tükre hátoldalán

Jimi Hendrix képével, az
enyémen Ringo Starral, s
kéreltük Málát, köpjön rá
a tükrökre, kémiai kísérlethez

kell, mire ő bement a házba,
hosszú percek múltán
jött ki az egyik tükörrel,
jókora köpéssel a Beatles-

tag fején, mert úgy gondoltuk,
ha csipegetünk belőle, az olyan,
mint maga a smárolás.
Feleztünk szép testvériesen,

robantunk baza, egyenesen
fel a diófára, s egy-egy
fűszállal tettük, amit kellett,
s azon versengtünk, kinek a

tükre van több még, mire öcsi
néhány öklendezés után feladta,
hogy nekem adná a részét,
aztán úgy voltam vele,

legyúrni már nem igazán,
mégis elégedetten másztunk
le a fáról, felegyenesedtünk,
most fejlődünk emberré,

egyszóval – s ezt másnap minden
nyolcadikos fiúnak elmeséltem –
smároltam az Amáliával,
harminc percig folyamatosan.

Mála ezt erősen firtatta,
később azt is mondta,
bizony apja köpött.
Nemrégiben összefutottunk.

Amália gyönyörű ősz lány.
Megy-e már nylon nélkül, kérdezte,
én meg, hogy kiköpött, apja, anyja!?
Végül meg/emlékeztünk Ringo Starról is.

Merényi Krisztián

Megvilágosodás

A fiúnak kamaszkorában haltak meg a szülei. A lány messze lakik övéitől, a kollégiumi esztendőik során ritkán tud hazalátogatni. Összeköltöztek az eljegyzés után. A szomszéd öregúr olykor átjár hozzájuk.

Egy este a fiatalok színházba mennek. A félhomályos teremben váratlanul félbeszakad az előadás. Megmeredve mutatnak a színészek a kupola formájú mennyezetre. A publikum alig hisz a szemének, a teátristák magasba nyúló kezüket mozdulatlanul tartják az aranysárga fényben.

Középütt megnyílik a mennyezet. Az égbolt úgy aranylik, mint a színpadon állók. A nézők közül egy médium emelkedik a levegőbe. Végtagjai szabadon táncolnak, úszó mozdulatokkal halad a kupola csúcsa felé. A mennyezettré alatt lebeg, figyelmet kér az ámuló nézőktől. Cérnavékony a hangja. Egy kerub röppen mellé. A médium ismét megrezegteti hangszalagjait, érthetővé válnak vibráló szavai. Nőstényistennek titulálja az érthetetlenül zagyváló kerubot. A beömlő fényesség ragyogóvá varázsolja az angyalényt, ám ezután olyat cselekszik, ami csöppet sem vall istenségre: pökhendi fintorral rikácsol, kecses kebleit vadul döngeti és a médium körül röpköd. Apró léggycé törpül. Az imént még pompázó kerub elveszíti méltóságát, a terem legelhagyatottabb szegletébe veti magát.

A színjátékosok továbbra is mozdulatlanul állnak. Megdermed az idő, csupán odafenn játssza színjátékát; újabb jövevény érkezik: egy dicsfényben pompázó, öreg arcú szent. Haja akárcsak az ősz hatvanasoké. Átöleli a médiumot, aki a többiekhez: „Megjött! Benne higgyetek!”

A fentről érkező fény gyengébben világít. A halványodó médiumnak nincsenek emberi vonásai, a beköltöző homályban csupán szeme fehérje villan. Az éltes szent bódító tömjénfelhőt ont magából. A sokaság tébolyodott nyelveken köszönti istenét.

A két fiatal nem éli át mindazt, amit a többiek. A szent magára feszített mosollyal tekint a hajbókolókra, akárcsak a nyájas zsarnok alattvalóira.

A párnak sikerül az utcára oldalogni. A szent felfedezi a szökést, de nem szól, nehogy lehűtse az izzó hangulatot.

*

Miután hazaérnek, a kései óra dacára becsöngetnek szomszédjukhoz, át-hívják egy bögre meleg italra. A színházban történekről beszélgetnek.

A diskurzus még tart, amikor a lány a csaphoz lép, könyökével leveri a párjától kapott asztali vázát. Az idős úr a szerteszt hulló kristálydarabkák felé kap, az üvegtörmelékek a helyükre rendeződnek. Újra az ép váza díszíti a dohányszőnyegszőnyegét. A lány döbbenetben ül társa mellé.

Az öregúr ráhelyezi puha, forró kezét a fiatalokéra, akik tekintetüket a Megváltóra emelik.

Karcagi Magyar Margit

Mese Leácskáról

A falu szélesen fekszik a kopár hegy oldalán. A mesebeli tájnak erdőnyi árvalányhaját az ország bírái védik. Ebben a rengetegben él a Fősi kékboglárka lepke, mely a világon máshol nem létezik. Ligetében akasztott kutyák lógnak kifordult rohadó belekkel, táplálékot adva döglegyek millióinak. Odébb a szomszéd falvak piciny tornyai, mögötte a főváros felhőt súroló épületei.

Egyszer a fehér bőrű, szép, szőke már korosodó „vénleányka”, kinek neve Leácska, a boszorka barátnője nógatására megkönyékezi a falu első emberét. Aki, mint a hűség szobra, enged a csábításnak. Kimaradozik. Hajnalban jár haza. Néha spiccesen, néha részegen. Lánya, Riki gyanút fog. Valami nincs rendben. Utána kell járni! Éjjel anyját kérelve beülnek fehér autójukba, s nyakukba veszik a falut. A hatodik érzékkel megáldott Riki terelgeti anyját a kacsaringós, hepehupás földúton. Honnan tudja ez a lány, merre keresse édesapját? Egyszer csak a dombról gurulva megpillantják Éppen a fehér bőrű, szép, szőke már korosodó Leácskát tereli fekete autójából a vakolatlan házacska kapujához. A drótkerítéssel körbefogott udvaron egy fűszál sem nő, csak ember nagyságú kutyák vicsorognak az imént kivetett csontra. Az ablakban mécses ég. Az idő telik. Riki és anyja az autóban várnak. Azon tanakodnak, hogy mi történhet odabent. Az anya, mint mindig, most is jóhiszemű. Váratlanul nyílik a kertkapu. Délceg léptekkel közeledik az édesapa. Beül kocsijába, búcsúcsókot int babájának. Leácska szűzies kezecskéjét mozgatja hosszasan.

Riki kérdezi anyját:

– Tanultál végre a látottakból? Megérted, hogy nincs értelme tovább együtt élnetek?

A feleség bejelenti válási szándékát. A falu első embere nem érti a hirtelen jött csapást. Az anya hajthatatlan. A fővárosba költözik. A magára hagyott férfi vásárol egy kunyhót a kopár hegy tetején. Kifesti, átalakítja, tán olyanná, mint amit hajdanán együtt álmodtak feleségével.

Leácska útja szabad. Eltiltja párjától Rikit, anyját és feleségét. A mézes-mázos szavak elkápráztatják a férfit. Összeházasodnak. Nagy ám a vigasság. Három napig tart a „királyi” lakoma. A fehér bőrű, szép, szőke már korosodó Leácskát észveszejtően boldog. Ő a falu első asszonya. Ez volt élete vágya. A jó istent is kérte, segítse, hogy sikerüljön, mert vallásos ám a lelkem. Naponta jár templomba. Mindenkinek hinti az ígét. Úgy gondolja, a tízparancsolat szerint él. Urát is átforgálja. Ő is a tízparancsolatot szajkózza. Lányának gyakran kántálja: „Tisztelt apád, anyád! Ne ölj! Ne kíváncsi el felebarátod feleségét!”

Telnek-múlnak az évek, s a falu első embere már azt sem tudja, hogy volt e valaha anyja, lánya. Kopik a szeretet lelkében, kopik szerelme Leácska iránt.

Aztán jön egy fekete démon, aki elcsavarja a falu első emberének fejét. Elköltözik a kopár hegy másik oldalára, ahol tovább tengeti életét az újabb bestia-áldozattal.

Vasi Ferenc Zoltán

Lisztláng

*A szakrális fényben rózsák nyiladoznak, fiam,
és a szerelem arcán odabegesztett a bánat;
el nem lebelt csókjaim fémszobrok
a múlt tanult roncstelepén.*

*Utazzál Te is vasutakon,
bár szigszalagozott mobiltelefonokon
felhívhatatlannak tűnhet az Éden,
egymáson hevernek a szavak,
és túlharsognák az ujjbegyem,
mikor anyám csecséhez értem.*

*Most még takaró terít Rád országot,
és szüléd gondos lépte is Feléd vezet,
ha sírsz –*

*az éjszaka tehervonatán utazik a Hold.
Háborús szerelvény ez,
utolsó kocsijai talán a boltaké.*

*Növekedj csak a boldogság felé,
s ha ceruzáddal rámutatsz majd az égre,
az a pont vezérlő csillagod léssen.
Talán már elrejttem szemem,
s vadócmeggyet szemelgetek
egy túlvilágnak hitt kertben.*

*Most még Tőled indulok, költő-szárnyú est-sólyom
a szomszédos városba le?/fel?
hogy Hozzád érkezzem vissza tiszta fejjel,
de tudd ezer veszélyem/esélyem,
az úton csapdavasak haraphatnak,
s kígyósziszegések értem;
félelem béklyóz,
s Isten hófehér bokra a tél.*

*Mit látsz, mondd, Fiam, anyád szemében? –
a tengert? – a lisztisztított rétet?
– egy magányos örökmécsest? –
vagy újra a rózsasövényt a kerítésen?
Hiszünk, s mint parázsfüstöt őrizünk is,
titkos szelencénk,
a pokolnál is erősebben
álmunk-gödörében.*

Menetjegy
(2. osztály, 2002. iksz iksz
Kalauz: 4826
74 Ft)

A holtak könnye könnyebb
boltjainknak,
s úgy ver vasra az ima,
ha élők szíve lepkebáb;
tánchatárban táncba vágy'.

Koloh Gábor
 Mielőtt kezdené

mennyi szín! mennyi képek!
a második szomszédnál libben
a kislány a négyéves Gréta
száll vele az olajozatlan
csikorgó hinta fúj a szél
borzolja a macska szőrét
elfut szaladozik a garázs tetején
mászkálnak a bogarak
hangyák nézem az eget
fekete felbő üldöz fehéret
fehér üldöz feketét
lassan lebegni kezd
az eldobott sárgadinnyeből
kiszáradt az udvar közepén
és Jósikák is megnőtt a fű
gazos a kert; mert ilyen ha a szerelem
véget ér
az asszony elment
maradtak a fák a fákon két szem cseresznye
kis Grétát bevitte a mama
s mi tüzelőt vágunk télire

Mezei Gábor

Ne hozd inkább a városba

*jó. életünk a változásra megérett,
nézted-e hol válnak ehetővé gyümölcssei.
jól laksz-e most velem,
takargatod-e, hogy ne fagyjon meg,
adsz-e rá sapkát, hogy ne ismerj rá,
nem azért mondom, ne beszélj róla,
maradj velem, fogd a kezét, gyakran kifut az útra.*

*kifutáskor meztelen,
ki tudja hova nézzen hol kezdje meg,
gyér haja pár hullám a szélben,
nézte-e a csődület a partról,
ő megfázik egy szélcsatornán.
nálunk kamionnyi blokkházak süvítenek a szélcsatornák mellett.
ne hozd akkor a városba. meg még valami. mi is lesz nélküle.*

Ébert Tibor

Nox et solitudo

Mikor magadba csukódsz, s eltűnik a világ fontossága, és te vagy egészen, te maradtál csak, senki és semmi más, te, csakis te, egyedül. Magad magaddal maradván, hiába körülötted, veled, benned a lét képletei, jó és rossz, ellenség, barát, hiába a múlt, ítélet, üzenet, kinyilatkozás rendszered jelenségeivel, kaleidoszkópszerű léted a pillanat fellobbanásaiban, hiába szeretet, gyűlölet, akkor jelenvalóságod elveszti lényegét, elereszt, el kell eresztenie, még akkor is, ha görcsösen kapaszkodnál belé, fellázadva, lázadozva embertelen erőfeszítéssel, túl kínokon, túl dimenziókon, kioldódik belőled mindenki és minden, idő és időtlenség, maradsz te egyes-egyedül, egyszeri, kizárólagos, visszafordíthatatlan állapotban, magaddal... csak, csupán magaddal végérvényesen, a test és lélek meztelen őszinteségében, a legnagyobb titok megszgyéjén, titkok tárulkozásán... legeslegnagyobb mélységek mélysége, a legeslegnagyobb magasságok magassága, fontosságok legfontosabbika, amit hordoztál, ami voltál, ami lettél metamorfózisodban és ami megszűnik veled... magasságok, mélységek, magányosságok, magányosságod megtervezhetetlen bizonyossága, hatalmas, a mindent eldöntő, beborító, legnagyobb magány...

Rapszódia a bablevesről

(avagy a bablevesek örökkévalósága)

Óh, azok a bablevesek, bableves-szimfóniák, bablevesfőzelék, babfőzelékves, a hét minden napján, olykoron felváltva a sárgaborsó betonfőzelékkel (a kivétel erősíti a szabályt); bablevesek, bablevesek, óh, az a bablevesszentély, bablevesoázis a Zeneakadémia alagsorában.

A sárgásbarna, barnássárga sűrű léféleség: a csuszpajz.

Babreménység, bableveselixír. A létezés. Bablevesek íze, illata, melegsége... Benne, általa simulnak ki a megnyomorított, rogygánt mosolyok, összekuszálódott ráncok arcunk felületén, benne, általa képződik minden, mi emberi vonatkozású, válik ismét érdemessé, lényeggé: szó, beszéd, gondolat, tehetség, tudás, szorgalom, kinyilatkozás, vallomás, általa szólalhat meg Bach, Beethoven, Mozart; véges, végtelen, benne van minden mozdulatban, fogalomban, hangok milliárdjaiban, átítatja tudatunk, halad „belek alagútján”, sejtjeikbe szívódik, fantáziasólyom metamorfózisában. Könyörgéseink, credóink bablevesei, gloriózus bablevesek, bableveslét mindenhatósága, halhatatlansága, bablevesfluidum, bablevesértelem, bablevesek megdicsőülése.

1945-46 tele (és előtte is, utána is, sokáig).

Bableves-várakozások – beteljesüléssel, tesvériesüléssel – bablevesjelen és bablevesjövönk...

Ott ültünk nagy varázslatában, mint valami titkos szekta tagjai, mint szentégimádók, tűzimádók, mint szerelmesek, mint földi s túlvilági lények, halandók... mint ki vár és fél, hogy el-

rabolják tőle azt, ami az övé, az övé, elidegeníthetetlen jussa. Mert éhesek voltunk, fázósan, nyomorultan, éhesek mindig...

S Ó, a bableves: héliosz. S mi: körülötte kerengő bolygók, holdak. S nem messze, már-már bennünk is: a hideg űr. A megsemmisülés. Belekapaszzkodtunk melegébe, azt fogtuk görcsösen, mi bolond, árva, szegény bableves-koldusok. Hogy koldul az ember, ha éhes, ha fázik, ha menti magát létre, létezésre. Bableves-fortisszimók, bablevespianók, bableveszsolozsmák, bableveszoltárok, bablevesfőzelék-imák.

Nem gondoltunk mi akkor más ételekre, bécsi szeletekre, bifsztekekre, halakra, vadakra, zaftos húsokra... eszelősen vártuk és ettük a bablevest, a hígat, a sűrűbbet, a mindig hús nélkülit, a mindig nélkülit, ettük, habzsoltuk, kanalaztuk, kikanalaztuk mihón és lassan, nagyon lassan, hogy minél tovább tartson, utolsó csöppjéig... elbűvölten, csodálattal néztük és bámultuk, hogy fogy tányérunkról (és máséről is), rajongással, szeretettel, ragaszkodással simogattuk tekintetünkkel, mert a miénk volt, hogy a miénk maradhasson holnap és holnapután, meg azután, sokáig.

Bablevesek szegény, éhes, fázós gyülekezete. Tervekkel, elképzelésekkel, megváltások óhajával, igenis, meg akartuk váltani a világot...

Hatalmas, nem emlékszem már, hány literes lábasban hozták a lakomát, az egytányéros menüt – entree nélkül, chef d'oeuvre nélkül –, de lakoma volt egy szelet kenyérral, eny-

nyi a porció. Az asztalnál a Gyurik gyülekezete, így neveztük magunkat – valamelyikünk kitalálta –, két, három, négy Gyuri, mert Gyuri altisztet is magunkhoz soroltuk, hisz felesége főzte a levest, főzeléket, ő ízesítette, színezte mélybarna és vörhenyes Tizián-színekkel. Ha sápadtabbra sikerült, elneveztük Tintorettonak, ez is valamelyikünk ötlete volt, szegény Tintoretto! Ligeti Gyuri, Kurtág Gyuri, Melis Gyuri, no meg az Altiszt Gyuri, és volt még néhány György, a Cziffra. Akkor még nem tudta egyikünk sem, milyen tehetség, zseni... csak azt, hogy nagyon éhes és hogy mindnyájunkat táplálja, melegíti, menekíti a babfőzelék, a csuszpájz.

Olykor jutott repetára. Ünnepi pillanatok. Egyszer azt mondta Ligeti, ha lesz repeta, menten megír ott egy fűgát. Meg is írta. Négy-szólamú fűgát. És Temesvárról mesélt. (Én Pozsonyról.) Kurtág rendszerint nyitott fehér ingben ült az asztalnál és nem szólt semmit, tanolkolta fegyelmezetten a főzeléket és kisiúsan mosolygott. Melis Gyurival (Jurajjal) tótul, szlovákul povédáltunk, azt mondogatta hovnaký človek, vagyis szareMBER, de hogy ki és miért, rejtély maradt. Melles Karcsi (a naturburs, dirigensjelölt-pótlék,

Klemperer-rajongó lyukas cipőben járt, olykor lábbeli nélküli kalucsni-ban) Gyurinak vallotta magát Solti György és Széli György miatt, idegesen dobolt ujjaival bablevestányérja mellett, valami szimfónia, a Beethoven VII. 6/8-as ritmusát. És néha flatuláltunk. Nagy, hatalmas, közepes bablevesflatuszokkal. Micsoda bablevesharsonák-pozau-nok! Csuszpajzbombardonok!

És lejöttek a mestereink, tanáraink a bablevesszagra, illatára, üres gyomorral, éhesen bablevesekre, Ország Tivadar, Zathureczky Ede, Harmath Arthur, Nagy Olivér, Kókai Rezső, Szabolcsi Bence, Molnár Antal, Kodály...

Óh, azok a bablevesek, bableves-szimfóniák, bablevesfőzelék, babfőzelék-keves... Bablevesnemzedék. Bablevesmenedék, tusculanum...

És azt hiszem, Gyuri altiszt felesége most is – 58 év elteltével – főzi, főzi, főznie kell a babfőzeléket, leveseket az örökkévalóságnak. Nem hagyhatja abba. És mi mindnyájan, kilépve az időből, levonulunk immár jóllakottan egy-egy élet teljességével, befejezett befejezetlenségével, ósáldozattal – élők és holtak –, időtlenül az egykori lukulluszi lét alagsorába, és fénylő tányérunkkal leülünk egymás mellé, szóltanul...

Balázs Géza

Zene és nyelv

Versből, prózából – zene. Az írói, költői alkotás – zenemű. Illetve zenemű is lehet. Még pontosabban: zenei kompozícióra emlékeztet. Mert ritmikai kohéziója van. A ritmus egyik összetevője, a visszatérés, az ismétlés a gondolatalakzatok között az adjekcióhoz (hozzáadás) sorolható. Ily módon a ritmus a nyelv egyik antropológiai és univerzális jellemzője. Deák László szerint minden, ami ismétlődés, a zenében meghatározható egy motívumként és annak transzformációjaként. Ezenkívül a zenében szétválaszthatók a természeti törvényeknek (elsősorban akusztikai törvényeknek) megfelelő formai képződmények a pusztán megszokás alapján rögzült elemektől. Az akusztikai törvényeket mindig érdemes betartani, a megszokással szemben viszont lehet harcolni az egyéni hangvétel bővítéséért és a kreatív gyakorlat erősítéséért (Deák, 2003).

Sok író és költő elmondta már, de mindennapi tapasztalatunk is az, hogy nemcsak a versnek, hanem a prózának, ráadásul még a nem művészi prózának is van vagy lehet ritmusa, sőt zenéje. Erre sokszor a felolvasásnál jövünk rá, különösen akkor, ha a szöveget értő tolmácsoló, maga a szerző olvassa fel. Képzeljék most el Pilinszky János „antihangját”¹, amelyen hátborzongató érzékítéssel olvassa verseit vagy játssza Kazinczy Ferenc szerepét a Psychében. Bódy Gábor egyik zseniális ötlete volt, hogy Pilinszkyt tette meg Kazinczynak. De gondolhatunk Latinovitsra, amint Ady-szövegeket mond (prózát is, nemcsak verset), vagy Krúdy-fantáziáját.² Ady és Krúdy prózája eleve zeneien mozgalmas, ritmikus, Latinovits előadásában úgy hangzik, mintha dallama volna, mintha zene lenne.

Juhász Ferencnek (1974. 111.) az 1970-es évek óta írt versprózái³ kiválóan illusztrálják ezt a jelenséget:

„Hódolat a zenének. Költő vagyok; s ez az egyszerű, s a Létezés akaratában oly sokszor fölöslegesnek tetsző tény: nemcsak napjaim múlása, életem történésének és történetének folytonossága, örökös izgatottsága, kegyetlen lángja, aranypiros öldöklő parázstornya szívemnek és szívem kevélytelen hatalmának, nemcsak teremtést-akaró életem gyásza, szégyene, ritka öröme, a megvalósultság ritka és bolog önmagamra-ismerése, ez a tény nemcsak a költői teremtés állandó irtózata, a teremtést-akaró költői kedély, a teremtésre vágyó égő és oly sokszor megszégyenülő költő akarat irtózatos és gyönyörű mindennaposága, de az az egyszerű és mégis alig-elviselhető tény: létem állandósága, létezésem anyaga, szívverése, magzatburka, virágzása és halála! Ezért, hogy nekem a *zene* [...] nem gyönyörűség vagy bánat, nem mámor vagy megaláztatás, nem az öröm arany-habzása, vagy a gyász redőtlen vas-

¹ Például: Pilinszky János verslemez

² Krúdy-fantázia. Rendezte: Török Tamás. Magyar Rádió

³ A költő maga versprózának nevezi ezeket az írásokat, a hosszabbakat „éposznak”.

tag koromzuhataga, nem a merengés tiszta virágméze vagy az ember-idő esti harmata, hajnali kristályos pára csöppje eszméletemen, vagy szívemen, nem vígasz, nekem-vígasz, értem-vígasz, vagy helyettem vígasztalanság, de a *zene nekem testvér-azonosság, testvér-akarat a teremtésben, teremtő-testvér-ugyanaz, gyönyörű és szenvedő testvériség a művészi akaratban, a kimondás, a megnevezés, a Dolgok lényének, lényegének, rejtelmének és titka tisztaságának kimondására és fölmutatására; tiszta és szenvedő akarat a teremtő testvériségben.*"

A zenének hódoló verspróza csupa zene: halmozás, variáció, alliteráció, nyújtások (magánhangzónyújtások), sorrendcserék, a zenei s nem a mondatlogikának megfelelő tagolás.

A feltételezés, hogy az írói, költő alkotás zenemű módjára is szerveződhet, a 19. század eleje óta téma az irodalomban (Fónagy, 1990. 4–5 nyomán). Friedrich Schlegel szerint a nagy regények, például Cervantes Don Quijotéja, Goethe Wilhelm Meistere – zenei kompozícióknak is fölfoghatók. Edgar Allan Poe írja egyik levelében: „A költészet kellemes gondolattal társuló zene.” Thomas Mann a *Varázshegy*hez fűzött princetoni előadásában mondja:

„A regény mindenkor szimfónia volt számomra, pontok és ellenpontok, témák szövevénye, melyben a gondolatok ugyanazt a szerepet töltik be, mint a motívumok a zenében.”

Halász Előd behatóan elemzi a *Varázshegy* szerkezetét és megállapítja, hogy a regény párhuzamba állítható Césare Franck egyik szimfóniájával.

Nádas Péter nem titkoltan a Thomas Mann-i prózastílusból is merít. Az *Emlékiratok könyve* című nagyregényét egy kritikus, Boros Gábor (1988. 169.) a fűga műfajával rokonította, sőt többi művének zenei kapcsolatait is fölismerte⁴:

„Ha meggondoljuk, hogy Nádas Péter utóbb keletkezett művei, jelesül a színpadi művek, milyen mély kapcsolatban állnak, legalábbis szerzőjük szándéka szerint, különböző zenei műfajokkal – a *Takarítás* 'operai szerveződésű', áriákból, duettekéből, tercettekből építkezik, a *Találkozás* végső formáját egyenesen szöveg és zene együtthangzásától kapja meg, a *Temetés* pedig 'balett' – akkor nem tűnhet meglepőnek, hogy Nádas legújabb 'opus magnumának' fölépítését egy szigorú szervezettségű zenei formára, a fűgára emlékeztetőnek tartjuk. Őt teljes triadikus egységből, majd egy rákövetkező zárlatból áll össze az *Emlékiratok könyve*. A teljes egységeken belül három „szólam” jól elkülöníthető motívumláncok köré szerveződik, amelyek közül egy, mégpedig a mélybe való visszatérés motívuma kitüntetett jelentőséggel bír, mintegy a mű gerincét alkotja: belőle bomlanak ki, hozzá kapcsolódnak a 'mellékmotívumok'. Ha pedig azzal a gondolattal is megpróbálunk eljátszani, mint azt maga Nádas is megteszi a *Takarítás* előszavában, hogy éneklőhangokat feleltessünk meg az egyes 'szólamoknak', akkor azt mondhatnánk, hogy a triádok mindig első 'szólama' – a Berlinben időző magyar író jelen-, illetve közelmúltleírásai – a basszus és a bariton határán mozog, a harmadikhoz – ezen író távoli múlt(gyermekkor-)leírásaihoz – fiúgyermekhez illő szoprán társítható, míg a másodikra – ugyanezen író tervezett regényeinek jeleneteire – nem próbálva meg eltüntetni a szánk szögletében megjelenő halvány mosolyt, kontratenort mondhatnánk, hogy valahol a mélyben meglelt hermaphroditusz őstípusnak is hangot adhassunk.”

⁴ Nádas Péter maga is tett ezzel kapcsolatos utalásokat, lásd: Boros, 1988

És Nádas a zenei kompozíciót mára továbbvitte. A 2005 végén megjelent *Párhuzamos történetek* kapcsán mondja (Nádas-Károlyi, 2005):

„Minden vágyam az volt, hogy olyan regényt írjak, amely a lezáratlanságot szerkezeti feltételeként foglalja magába. Nem tudom lezárni. A nem szimmetrikus világnak ez az egyetlen záloga. (...) Emögött egy wagnerianus elképzelés áll. Wagner operáiban valami hasonló történik, valami elszabadul, önállósodik, ez pedig olyan időélményt ad, ami éppen a mű lejátszásához szükséges reális idő korlátait üti át. Wagner ökonómiai érzéke azonban a behatárolt idő szempontjai szerint is működik. Miközben kitart egyetlen érzelm vagy érzék időtlenségénél, kis tolásokkal, kis változtatásokkal, anélkül hogy észrevennénk, átvezet minket más érzelmek vagy egészen idegen indulatok terepére, és ott ugyanúgy kiteljesedik. Ennek a kompozíciós rendszernek a tapasztalatait alaposan hasznosítottam. Kiegészítve a repetitív zene nagyon kis elmozdulásokkal operáló technikáival. Ha az ember ír, akkor problémává válik a tartam, a monotonia, a moduláció, az ismétlés, a visszatérések száma, a motívum helye és funkciója, problémává válik, hogy a szavak, mondatok milyen nagyobb struktúrában helyezkednek el. A tapasztalatom azt mutatja, hogy a regény akkor jár el tisztességesebben, ha ennek a nyitott struktúrának megy utána.”

Hajnóczy Péter *A pad* című írásának elemzésekor felfigyeltem a szövegben található visszatérések, ismétlések, az elbeszélői helyzet (narráció) jellemzésekor a ritmikusságra, zeneiségre (Murvai-Balázs, 2002. 95., 97., 99.). Akkor elsősorban az ún. „automatikus írással” magyaráztam, később, közös elemzések alkalmával, magyartanár kollégák felhívták a figyelmemet arra, hogy az *A pad* szövegszerveződése fölfogható úgy is, mint egy szonáta szerkezete: több téma (A és B), valamint ezek variációja.

Hamvas Béla (1992. 80 skk.) nyelv és zene kapcsolatát az őshangig vezet vissza:

„Ha van ősnövény és ősnyelv, és van emberi alapállás, őshang is van. Ezért a rigó és a fülemüle zenéjének viszonyát az őshanghoz mindenki le tudja mérni, és azt is, hogy Mozart zenéje miben és mennyiben rokon a fülemülével, Beethoven zenéje a rigóéval. (...) A madarak zenéje inkább zene, mint az embereké; az emberi zene nagyobbik felében beszéd. Ezért mondják, hogy az emberi zene tökéletlen logosz. (...) Az őshang megnyilatkozását a héberek *bath qolnak* nevezték. A kifejezés maradéktalan megértésének kulcsa elveszett; ma általában úgy fordítják, hogy az égi leány hangja. Ez az a hang, amelyben együtt van a mennydörgés és a cseppek sziszegő nesze, amikor szélcsendben a tenger színére hullanak, a gyermeksírás, a próféta hangja, a Máté-passió és a vásári harmonika, a sóhaj és a pullmankocsi kerekeinek kattogása.”

Hozzátehetjük, hogy van olyan nyelvelmélet, amely a madarak csiviteléséből próbálja levezetni az emberi hangokat, zenei hangokat.⁵

Zenéből nyelv? Érdekes módon nemcsak az irodalom, a szöveg, a nyelv felől indulhatunk el a zeneiséghez, hanem a zene felől is a nyelvhez. Deák László (2002/2003, 2003/2004) erre tesz kísérletet több tanulmányban (bár előrebocsátja, hogy lehet párhuzamokat vonni a beszédhang–zenei hang, szótag–motívum, a szó–téma, a szintagma–periódus, a mondat–zenei frázis, a szöveg–té-

⁵ Szőke Péter munkássága.

tel között, de a funkciók legalább annyira különböznek, mint amennyiben hasonlíthatnak. Néhány példája azonban elgondolkodtató:⁶

„...a zenei hang egy minősített (hangmagasság szerint differenciált) beszédhang. (...) A zenei hang legközelebbi rokona a hangnév. (...) ...a zenei szó, a lexéma tipikusan a motívumnak felel meg. (...) Ha a motívum tipikusan a szó, a lexéma jelölője, akkor a téma a szintagmáé. (...) Létezik a zenében is vonzat, olyan hang, motívum, hangzat és ezek együttese, amely tipikusan vagy épp kötelezően valami előtt van, vagy utána következik. Az egyes stílusok tele vannak ilyen példákkal, de stílustól függetlenül a felhangsor és az abszolút távolságok sora meghatároz olyan feszültségsorokat, amelyekben nem lehet következmények nélkül bárhová lépni. (...) A zenei mondat az ember nyelv mondatával rokon... A zenei mondat nem állít semmit, hanem kimondásukkal (eléneklésükkel, lejátszásukkal) mindig cselekvést hajtunk végre. A zenei mondat legalább egy szóból (motívumból) áll – ez akár egyetlen hang is lehet, gondoljunk csak arra, amikor a hegyi pásztor hosszan megfújja azt a hosszú, havasi kürtjét. A zenei mondatnak lezárt intonációs szerkezete van...”

A zenei mondatfélésegekre Deák László (2003/2004.) további példákat hoz:

„Az egyszerű mondat az, amelyik vagy nem tartalmaz egyértelműen felismerhető motivikus transzformációkat, vagy egyetlen motívumból meg annak transzformációiból áll, és nem tartalmaz a lüktetést megszakítani képes cezúrát... Az elsőre példa a wagneri végtelen dallam, a másodikra az egyetlen motívumból építkező bachi ív... (...) A tagolatlan mondat az, amelyiknek nincs motivikus struktúrája, és nem áll az elemek transzformációját illetően más mondatdal rokonságban valamely szövegben. Ilyen a hosszan kitartott hang a havasi kürttel... Ha valaki idéz a kompozíciójában például egy kisebb idézetet például Beethoven valamelyik szimfóniájából, az szerkesztett tagolatlan mondatnak minősül az én értelmezésemben. (Új bekezdés.) Mellérendelő összetett zenei mondat két lezárt wagneri végtelen dallam egymás után vagy egy gregorián ének.”

Zene és nyelv eredete. Ahogy arra már Hamvas Béla is utalt, zene és nyelv kapcsolatát kutatva a nyelveredet kérdéséig mehetünk vissza. Archaikus szövegeink, népköltészeti alkotásaink, szólásaink, közmondásaink egészen a mai folklórig (például a városi graffitiig) őrzik ezt az ősi kapcsolatot, vagyis nyelvben rejlő zenét, zene és nyelv kapcsolatát.

Például a köszöntésé emelkedő köszönésekben, dallamos közmondásokban, szólásokban:

*Szép jó reggelt kívánok!
Pálinkás jó reggelt!*

*Ki korán kel, aranyat lel.
Hencidától Boncidáig folyt a sárga lé.
Kígyót-békát kiabál rá.
Fekete karácsony – fehér húsvét.*

Szépre száll a füst – de bolond, aki állja.

⁶ Külön köszönöm Deák László kéziratban megkapott tanulmányait. Egyéb műveit lásd: Deák-Sárosi, 1995. és 1997.

Az archaikus népi imádságok, de a ráolvasások, átkozódások stabil fennmaradásában is a szövegek megváltoztathatatlanságába vetett mágikus hit mellett alapvető szerepe van a ritmusnak (visszatérésnek, párhuzamnak, ismétlésnek, halmozásnak stb.) mint mnemotechnikai eszköznek:

*Ez ki háza, ki háza
Szent Benedek háza
Kő küszöbje
Vas ajtója
Tömjén az ablaka*
(Erdélyi 1976. 209.)

*Hegyet hágék,
Lőtőt lépék
Kő káplonicskát láték,
Bellől arannyas
Küel irgalmas
Szent Világ Úrjézus Krisztus benne lakik vala.
Aran hajával leeresztvel,
Aran könyveivel kicsordulval,
És aran szekállával kitépvel.
Eljőve Szent Világ Úristen és megkérdeztén:*

*Mié't ülsz itt Szent Világ Úrjézus Krisztus
Aran hajadval leeresztvel,
Aran könyveidvel kicsordulval,
És aran szekálladval kitépvel?
Azé(r) ülök itt Szent Világ Úriste
Várom a harangokat megkonduljanak,
A bűnösök ide folyamoggyanak,
Bűnbánatot tarcsanak,
Szent asztalomról táplálkoggyanak,
Hogy örök életet éljenek.
Aki eztet elmongya eszte lefektibe,
Reggel felkeltibe,
Testye beteg
Lelke készül,
Boldog mennyország ajtaja nyitul áment.*

(Erdélyi 1979. 353–354.)

Két további műfajban is bemutatom a ritmust (sírfelirat, butellafelirat):

*Itt nyugszom én
Olvasod te
Olvasnám én
Nyugodnál te.*

*Nézz a butykos fenekére
Ott az élet dicsősége.*

Az ember filogenetikus fejlődése (törzsfelődés) megragadható az ontogenetikus (egyedfejlődés) fejlődés során is. Fónagy Iván (1990. 2.) említi azt a szülői tapasztalatot, hogy a gyermek beszédtanulásakor a mondat dallama megelőzi magát a mondatot. A dallam, azaz a feszítés és az oldás az a dinamikus keret, amely legelőbb van meg, s amelyet követ az egytagú, azaz tagolatlan, majd pedig a kéttagú kijelentés. Tehát az egyedfejlődés során a már meglévő dallamívek nyelvi tartalommal telnek meg. Ezek szerint a dallam, a zene már ott van bennünk, amikor a nyelv megszületik. Kodály Zoltánnak mégis igaza lehetett, amikor azt mondta, hogy a zenei anyanyelv fejlődése már az anyaméhben elkezdődik. Csakúgy, mint az anyanyelvé.

Továbbá azt is megfigyelték, hogy a mondatív tulajdonképpen a szövegívet is leképezi. Összefüggések mutathatók ki a mondat és az irodalmi mű struk-

túrája között. Ennek alapján állíthatjuk, hogy az ősi magyar ereszkedő-eső dal-
lamstílus benne van a magyar kijelentő mondat alapstruktúrájában. (Persze
csak akkor, ha nem „énekelünk”, vagyis nem kapjuk fel a mondatvéget.)

A ritmus (vagy szimmetria, harmónia) a rendszeres, folyamatos, sorozatos
ismétlődés a valóság bármely jelenségében föllelhető: nemcsak a művészet-
ben, hanem a mindennapi életben is. A metrum, a ritmus Lotz János szerint
bináris oppozíciókban (kéttagú szembenállásokban) ragadható meg. Ez majd
igen fontos lesz a szöveg ritmikai kohéziójáról mondandó számára.

A ritmikai közeg tehát nemcsak a zene lehet, hanem a nyelv is, a nyelven
belül pedig versritmus, prózaritmus, köznyelvi beszélt ritmus.

A szövegben a zeneiséget kiváltó tényezők a következő bináris oppozi-
ciókban ragadhatók meg: szimmetria–aszimmetria, amely a nyelvben meg-
feleltethető a következő jelenségeknek: ismétlődés–változás (visszatérés–új
elem), amelynek eredménye a feszítés–oldás, a konszonancia–disszonancia
(egybehangzás, összhang–egyenletlenség, zavar), illetve a harmónia–disz-
harmónia jelenségének létrejötte. Tulajdonképpen már eddig is meglepő pár-
huzamokig jutottunk el zene és szöveg kapcsolatában. A zenei minták nyomán
tehát beszélhetünk konszonáns és disszonáns, harmonikus és diszharmonikus
szövegről. Ha a stilisztikai megoldásokra gondolunk, valóban fölvethető, hogy
van konszonáns és harmonikus, valamint disszonáns és diszharmonikus szer-
vezettségű szöveg.

Irodalom:

- Boros Gábor, 1988. *A nagy fuga*. 169–179. In: Balassa Péter szerk.: Diptychon. Elemzések Esterházy Péter és Nádas Péter műveiről. 1986–88. JAK Füzetek 41. Magvető, Budapest
- Deák-Sárosi László, 1995. *A zene. Nyílt titkok. Új módszer a komolyzene művelésére*. Budapest
- Deák-Sárosi László, 1997. *Könyv a zenéről*. Edition Simonffy, Budapest
- Deák László, 2002/2003. *Bevezetés a „zene mint nyelv” szemiológiai leírásához, a zene nyelvi szintjeinek leírása* (Kézirat, ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék)
- Deák László, 2003/2004. *Bevezetés a „zene mint nyelv” szemiológiai leírásához, a zene nyelvi szintjeinek leírása II. rész*. (Kézirat, ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék)
- Erdélyi Zsuzsanna, 1976. *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok*. Magvető, Budapest
- Fónagy Iván, 1975. *Gondolatalakzat*. 637–641. In: Király István főszerk.: *Világirodalmi Lexikon*. Akadémiai, Budapest
- Fónagy Iván, 1990. *Gondolatalakzatok, szövegszerkezet, gondolkodási formák*. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest
- Juhász Ferenc, 1974. *Írás egy jövődő őskoponyán*. Szépirodalmi, Budapest
- Murvai Olga–Balázs Géza, 2002. *A szövegek szövevmintái*. Stúdió, Kolozsvár
- Nádas Péter–Károlyi Csaba, 2005. *Nádas Péterrel beszélget Károlyi Csaba: Mindig más történi*. Élet és Irodalom, 2005. november 4. 9.

Dialógus 2005 – A fotó mint médium

**A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége
Festő Szakosztályának kiállítása a Millennium Szalonban**

Kassák Lajos írta három és fél évtizeddel ezelőtt Lucien Hervéről (Elkán Lászlóról): „képei láttán számtalan asszociáció születik meg bennünk, hirtelen izgalmasan kíváncsikká válunk, és megborzadunk saját vakságunktól, amellyel mindennapi környezetünkben tévelygünk”. Kassák, a költészetében, festészetében szigorúan és következetesen építkező művész, számtalan avantgárd folyóirat elindítója, sőt a szociofotó (Lengyel Lajosék) pártolója-népszerűsítője a magyar származású francia fotóművész fényképeit taglalva arról a fix pontról is szól, amely a gép és „az alkotó szellem” együttműködése folytán megragadja figyelmünket; és asszociációk sorát indítja el bennünk.

Hogy megborzadjunk saját vakságunktól? Igen. Hogy az ezerszer látott-tapasztalt valóság helyébe azt az egyedi – művenként más és más – *művészi valóságot* emeljük, ami karakteres világmagyarázat s egyben az önkifejezés meggyőző (a személy számára egyedül csak így lehetséges) formája. Ha az új és új formavilágú, képkihágása, szerkezete, mondanivalója kapcsán esztétikailag releváns fénykép mint műalkotás a valóság *így* sosem látott élményével-izgalmával hat, hogyne hatna legalább ilyen intenzitással – vagy annak többszörösével – az „indítóélményt” a festőművészet, a grafika, a computer stb. eszközeivel kiteljesítő mű is. Ahogyan a *médium*, legalábbis a spiritiszták elképzelése szerint, az emberek és a szellemi világ között közvetít, ugyanúgy a fotónak (a fotó mint médiumnak) is megvan ez a varázsereje.

Persze ez a „varázserő” a teremtő akarat foglalata. Új lépték és új ábrázolásmód. Hiperralista, pontról pontra égető fény, és bizonyos – festői módon teremtett – homály kifejezője. Egyszer a magánmitológiával érezett dokumentumhűség szólal meg általa (Vinczellér Imre sajátságos érzékenységű művészi „családfája”), másszor akusztikai háttérrel magából a zenéből kibomló, a hangot drámai erővel közvetítő képvilág (Gyémánt László, Ifj. Durkó Zsolt). A muzsika mint inspiráló erő, érzelmi telítettsége és megannyi ritmusvariációja révén, több – a fotótól távol lévő – táblaképen is fölfedezhető (Nemcsics Antal, Tilless Béla, Nagy Sándor Zoltán); ám a fény mint eszköz – Nemcsicsnél centripetális erőként (*Fény születése*), Tilless pointilista művén (*Elmozdulás*) a színmező szemeként, Nagy Sándor Zoltánnál a kazettákat „mozgató” és bezáró fényrácsként (*Fal*) – ugyancsak jelen van. És ez robban be, a kristályszerkezeteket csaknem szétfeszítve, a szalagként a mélybe húzva Turcsán Miklós Gödörjébe, ez cikázik Dohnál Áron *Fénykalligramján*, s ez hasítja ketté Breznay

András tornyokkal ékesített háztömbjét is (*Fénnyel vágya*). Mintha a fotómasina fényrekesze, az időtlen időt is érzékeltetve, tárult volna végtelenné. Ez utóbbi műveken, bár a hagyományos fotó-indíttatás kizárható, bizonyos fény- és színsávok, illetve az általuk létrejött szerkezeti elemek emlékeztetnek egy rég volt vagy sosem volt fénykép illuzórikus jelenlétére.

A fotográfia valóságot leképző – jobb szemű mesterek esetében *újrateremtő* – szerepe (művészeinknél mindez csak alap) mindazon műveket szemlélve vitathatatlan, amelyekben – akár több áttétellel – a fotó mint médium át sugározza az alkotásokat. Ezek közé sorolhatók (némileg Piranesire utaló előzményekkel) az épületeket, házfalakat, tetőket árnyékhatásuk gazdagságában konstruktív festménnyé avanszáló *Manhattan-megjelenítések* (Szegedi Csaba), s legkivált az élesen vágott kövekből kialakított, némely részükön hálókkaal védett, föld alatti (?) – Fertőrákos – termék-csarnokok ünnepi látképe (Németh Géza: *Palota I-II.*). Finom felületi villódzások teszik az akril, illetve vegyes technikájú képeket – a külső és a belső fény segítségével – elevenné.

Ahogy Gyémánt László *Chicago Blues-a (I-II.)*, ez a drámai magasvasúthídszerkezet, vastraverzsrészlet, forgó „világcsapágó” különbözik – jöllehet mindkét alkotónál a zene az alap – Ifj. Durkó Zsolt elemi erejű J. S. Bach-portrójától (a kép címével – *Szonáta II.* – ellentétben a létigazságokat tükröző arc inkább a *Máté-passió* vagy *János-passió* szenvedéselményét rejti). Legalább annyira elüt Jovián György izgalmas faktúrájú, a barnák közé kis piros „lámpásokat” is belopó föld-holdkráter-tengerfenék tája, valós látomástérképe (*Maremma I.*) Nyári István nagy hatású, fotorealista-hiperrealista vásznától (*Gyilkos helyszín*). Tagadhatatlan: mindkét festmény (olaj, illetve akril) fotó vagy fotónak képzelt „háló” alapozású. Amíg azonban Joviánnál, jöllehet fönt a kép jobb sarkában érkezik valaminő sárgás-zöldes enyhület, a földkéregben, kövekben, kavicsokban megképzett drámai idő játszik fontos szerepet, Nyári festett vérzést imitáló baba-tablóján a tragédiát humorban oldja. A műanyaglet *színes színtelensége* tobzódik összes gubancában.

Ez a humor, csak egy kissé visszafogottabban, jelentkezik a tárlat egyetlen kép-objectjén, Regős István *Gusztó bácsi* című helytörténeti, ipartörténeti (?) tablóján. A kuktákat ábrázoló kép régies fotója alul farostrá ragasztva kilép a síkból, s evel a relief felé törekvő gesztussal, melyet a két porseprő – a farudakon gyöngyúktoll (?) – csak erősít, valaminő fájdalmas búcsú is megfogalmazódik. Varga Amár László, nem kevés önironiával, ám a narcisztikus pózba egy kis keserűséget is vegyítve, önmagát neveti ki (*Szürke fejsor rombuszokkal*). Ő valóban a fotóból indult ki, és eddig jutott – személyiségének legyezőhártya-szerű megkettőződéséig, megháromszorozódásáig.

Csáji Attila ragyogó fotográfika triptichonja (*Egységben az erő I-II.* – 1970–72) – a mű leginkább a lírai vétetésű Vinczellér Imre-lapokkal rokon – szimbolikus véderő: a Magyar Nemzet újságlapjaival beborított kockák-hasábok, ha nincsen alattuk megfelelő alap, és nem őrzi őket senki, semmi, könnyen a tűz martalékává válhatnak. Boros István *Áttört égboltján* – tavorózsák az égen? – furcsa képződményű fényrózsák (sötétkében kis zöldek) nyílnak, és Kovács-Gombos Gábor olaj-akril-farost táblaképe is föl tudott villantani valamit – főképp igen szép háttérével – a kozmosz szerteáradó, fotóizzású (?) sugárzásából. Kéri László horizontálisan elnyúló „fotója” valódi festmény. Hogy Szotyori László Me-

lankóliája miként került ide – se fény, se fotó alapozás –, maga a rejtély. Varsányi Árpád kollázsa (*Konzol*) és Hévízi Éva *Múltidő* című tűzzománca egy benső dráma, illetve egy különös – *homokóra* – születés és elmúlás megtestesítője.

Lonovics László attraktív, éles fénykitörései mellett ugyancsak helye van a szemérmes lélekmagyarázatoknak is. Illényi Tamara selyem-nagyítója (*Angkor-Szatelit*) átszűri magán a fényt, mintha világjobbító sugárzás volna a dolga. Krajcsovics Éva pasztell-könnyedségű álma – egy lefokozott térben miként fog átszellemülni a valóság – lélektükör (*Balthus asztala*). A Balthasar Kolossowskitól ideemelt tárgy – a francia festő asztala – az olaj-vásznon, jóllehet visszafogott színvilágban, igencsak jelképerejű: a szép törhetetlen bizonyítéka.

A Festő Szakosztály huszonzét művésze, élve a – noha tematikájában megszorító – alkalommal, fölvette az eléje dobott kesztyűt. A fotót szemlélve, annak alakzatait kibontva-kiteljesítve, nem csupán egy különlegesen artisztikus vonulat szereplője lett, hanem önmagához-eszményeihez is közelebb ért. Soha rosszabb önvizsgálatot!

Szélről szélbe

Ozián Judit és Húber András kiállítása a KAS Galériában

Különös, elvarázsolt táj Ozián Judit versvilága. Aki költeményeit, ezeket az ég párnájába szúrta – mindig függélyes – tűket olvassa, maga is a természet japáni csöndjébe bugyolált mező – virágszongás és őszi avar – szerelmese lesz. Az egyszavas sorok, amelyeknek egy-egy vízszintesen kiugró nyúlványa az alapnak szolgáló (mindig fókuszba lévő) vertikálissal egy keresztet is formáz, egyidejűleg valami befelé nyelt sírást és – paradox – hallatlan életörömet sugallnak.

Mintha az ibolyakék nyár és az ősz csuprába zsugorodott ősz, valamint a *holdsétáló* természet, a maga ékes *fűzuhata*gával, ugyanannak az életfának volnának termékei. Karjukat lóbálják egy – úgy tetszik, időtlenné váló – pillanatig, aztán lehullnak a mélybe.

Mert betelik rajtuk a varázslat, közbelép a rontás szelleme? Inkább azért, hogy méltósága legyen az elmúlásnak. Pontosabban, hogy *élő* és *élettelen* körforgássá váljék. Hogy egyetlen szürreális mozzanat – „hold / mögé / lépek / fölfejtem a / felhőszálakat / begyűjtöm a / fák / leveleit” (*Pollenfésű*) – megsejtesse velünk: annak a nyüzsgő, gyökerektől-bogaraktól mozgalmas, pázsittá sosem összeálló fűszálak tömegétől zsiros terepnek vagyunk a vendégei, amelyen testvérnek látszik a kecsedi hímzés és a korondi bokály, a nádazó víz fölött muzsikáló zenész (*Egy hegedős muzsikál*) és „a kivérző lázas seb” szolgálatlót megfáradt tulajdonosa, *Szent Margit*.

A való, pontosabban a csaknem révületté fokozódó *álom-valóság* a természet misztériumán keresztül szinte a szakralitásig nyújtózik: *fényes terekre*. Mégsem szikrázó kardokat, tükörvilágosságú, sebesfolyó-mosta kavicsokat, a napnál égetőbb fénypázmákat látunk, hanem többnyire érzelmes – ám érzelgőssé sosem váló – pasztell-lágyságú képeket, Ozián Judit ezekből építi fűszalkatedrálisait. *Szemérmességét* és *csöndjeit*, tekintve keleties boltozattal,

de a szerelemre éhes, rózsza testével incselkedő nő (*Hajnali szerető*) érzékiségét, valamint a *Félbehagyott múlt* torokszorító élményét sem elhallgatva. Bár a *Rejtvényház* – Apában visszatérő refrénmorzsaként gyermekkiszámolóst (is) játszik, lehetetlen nem észrevenni eme lengő zsoldár mély tüző fájdalomát.

A *Szélről szélbe* című kötet legragyogóbb verse (*Visitatio*) mindezeket magában foglalja, ám mégis más: egy másik művész, egy másik nő életének önarcképszerű megélése és kivetítése. Vagy az is lehet, hogy kettős önarckép. Hiszen a motívumok alapján jól fölfedezhető főhős, a költőnek és festőművésznek is kiváló Kemenczky Judit életmozzanatai, az önállóságért – egy egyedi világ kialakításáért – vívott harca, szenvedésélménye átáramlik a portrérájolóba is – egy lesz vele. Ez a különös *szeretethimnusz* mindennél jobban beszél Ozián Judit költeményeinek *vox humanájáról*.

A verseskötet tipográfiája is gyönyörű – tervező: Bárd Johanna –, a szembenéző oldalak a Húber András-grafikák, különös élményrajzok artisztikus elhelyezésével és leleményes, konstruktív „megcsonkításával” művészileg is hiteles lapok. Így válhattak – a túvers-tornyokat erősítve, de önmagukban is megállóan – esztétikummal bíró, nyomdaipari-grafikai művekké. Aki figyelmesebben megnézi a *Vágyakozás a magányra* című verssel szembeni grafikát – *A hegyen estefelé* (2003) című színes, ám plasztikus ceruzarajz erotikus hegyvonulatát, vagyis a barna-vörös test háló-ereiben megbúvó érzékiséget –, az meggyőződhetik a lírai érzéstömbök hatékonyságáról.

Ebben az esetben éppen arról van szó, hogy amit a *Varakozás a magányra* csak szemérmesen érint vagy többnyire – attól nő sejtelve – elhallgat, azt a párjául választott grafika „szobrászi” megoldozással (papír, ragasztás) szinte rétegenként tudtukra adja. A könyv tipográfiáját nézve az *Alvó Kleopátrának* (2003), ennek az átlós szerkezetű, absztrakt grafikának ugyancsak több funkciója van: a *Visitatio* című ciklus előlapján éppúgy szerepel, mint a *Szent Margit* című vers oldalnál nagyobb oldalpárjaként. Ezért a játékokért volt érdemes kiállítani a lapokra – öszszefüggő vers-rajz együttesekre – bontott *Szélről szélbe* című könyvet.

Húber András grafikáinak, a rácsos szerkezetű, a növény rostjait testhálóká avató lírai érzésgócoknak, egy egészen belül is pontos szerkezetet avanzsáló zárványoknak mint önálló lapoknak legnagyobb értékük, hogy nem skiccek, elnagyolt „szobrász”-tanulmányok, hanem eredeti alkotások, A könyv lapjairól is, jóllehet nyomdai úton készített másolatként, sugároztak, és eredeti voltukban még inkább sugároznak. Nem szikrázó, hanem tompa, visszafogott, a barnát, vöröset, kéket, szürkét valaminő fátyol mögött láttató fényben. Egészen különös módon zárja magában a fa? – az idő – évgyűrűit az *Erdő széle* (2000) melankolikus sárgája, barnája. Az organikus lét mint réteg, mint forma eme grafikán igencsak érzékelhetővé válik. De az *Északfény* (2003) szerkezeti áttűnései, asszociatív formái ugyancsak egyedi érzelemterképet rajzolnak.

A KAS Galéria kiállítása – eme kicsi térben olyannyira hiteles a látvány – csupán a falon lévő nyomdai és egyedi grafikai lapokkal is teljes volna. Hiszen Húber András mesteri fokon műveli a rajzot; egy-egy lapja külön tanulmányt érdemelne. De a Középeurópa Fényműhely alapítója, vezetője nem lenne – mint ahogyan az – szellemes térberendező, ha fás szobrai otthon hagyta volna. Szerencsére belőlük is kiteltett egy kamarakiállításra való. Akár a falra nézünk, akár a posztamensekre – de a térbe belógatott, kecses, szivar alakú *Égi*

hajóra (1999) is figyelmezhethetünk –, ugyanaz az élmény tart fogva bennünket: a humorral kezelt, gyakran a groteszkig feszített fa-gyökér-vessző (vagy a belőlük fonott használati tárgy: kézi poroló) szoborrá váló organikus léte. Textil, papír, műanyag, kóc, hánccs, faág, vessző stb. eme műtárgyak anyaga, és a szobrászművész csak annyira nyúl bele a természetes – a természet által tökélyre fejlesztett – formákba (például egy-egy faág hajlatát megbontva vagy éppen egy másikkal kiegészítve), amennyire a megálmodott forma megköveteli. Az *Ariadném* (2001) szarkasztikus bája valamennyire – legalábbis a címadással – a mitológiából töltekezik, de a jobbára fűzfavesszőből és textiltől alakított *Boldog utókornak* (2002) is megvan a hagyományból merítkező, boldog mosolya. A szállongó, áttetsző testek az Ikarosz-sorsot éppúgy magukban hordják, ahogy a *Hét láb föld* rusztikus téglatömb-állatfigurája, elképesztően hosszú faszarvával, egy modern, ipari formákat is magába vegyítő bestiárium vas-kosságát, nehéz légzését. Akitől mindez idegen, annak ott van a *Báb világ* figuráinak vonzó kecsessége.

Szakolczay Lajos

Hess, madár!

Volt egyszer, hol nem volt, az '56-os forradalom bukása után kivándorolt egy magyar család. A kislány tízéves forma, ő néz szembe velünk Sylvia Vlachy fotóalbumán, amely a *Self Portrait with Cows Going Home* balladisztikus-népmesei címet viseli. Jellegzetes magyar mese. A fotók között járva – a Budapest Galéria patinás termeiben – a „mese” történései kitérnek Közép-Európára, s jószerével Szófiától Belgrádon és Bukaresten át Kelet-Berlinig az egész térséget befogják. A „hazatérő leány” történetesen ugyanis fényképész, aki az idegen szemével ismer rá gyermekkori élettérzésekre, hangulatokra. Ebben a „mesében” sok a valóságos elem, s ennyiben az anyag akár korszakolható is, egy rendszerváltás előtti és utáni időszak termésére. A hatvanas-nyolcvanas évekből mintha a *Gyöngyök a mélyben* cseh filmeseinek képkivágásai néznének vissza ránk. A *Marika esküvője* (Budapest, 1964) frissen egybekelt párt mutat, a menyasszony talpig fátyolban vonul férjeurával a gangon, mögötte prakkeres néni. A *Gang* (Budapest, 1983) már sejtelmesebb kép, amely alulról fényképezett katalánával, felül az ég fehéren izzó négyzetével és lámpasorának titokzatos bolygófényeivel egy talányosabb valóságba visz. A szokatlan alul- és felülnézetek mostantól amúgy is jellemzőek erre a világra, kibillentik a történetet, mint az *Üres taliga* című fotón is (Románia, 1998), melyen semmi egyebet nem látunk, csak amit a cím ígér, egy felülről levett tárgoncát és hosszúra megnyúlt, fenyegető árnyékát. Az *Egy csillag szelleme* egy függöny meséje (Budapest, 1995). A könyvből azt is megtudjuk, hogy egészen hétköznapi függöny ez a Néprajzi Múzeumból. Hosszan, kényelmes kísértet módjára nyújtózik el a fény a függöny előtti sötétben, melynek alja felizzik a világosság és sötétség határán. A függönyök amúgy is hajlamosak önálló életre kelni Sylvia Vlachy meséiben. A *Mesekönyv, hó* (Budapest, 1992) nem egyéb kispolgári szobánál, csipkefüggönnyel meg ősi di-tévével, amelyben épp a Tévemaci képe villog az esti mese idején. A kinti hó

esés villódzása egybeolvad a tévé fényeivel, amelyek táncoló fénykarikákat rajzolnak egy pálma sötét leveleire az összehúzott horgolt függöny előtt. Néha a fényjáték az utcára költözik ki, mint a *Tört fény* (Budapest, 1976) című fotón is. Hátát az ajtófélfának vető, napozó férfit látunk valahol a József körúton, akinek alakját felizzítja a fény a sötét ajtókeretben. A képteret betölti a Körút furcsa, ráfényképezett tükröződése. Az ajtókeretek fény- és árnyjátékát amúgy is kedveli Vlachy. Öregasszony ül ajtó előtt, s a haján játszó koszorúfények glóriásan emelik ki a sötétből (*Budapesti emlék*, 1972). Az ajtó határ, kint és bent között, jó esetben. Ám ha a mese baljós fordulatot vesz, kifordulhat sarkaiból és ferdén megdől, mint Polanski *Zongoristájának* egyik jelenetében, amelynek díszletét a művésznő azért fényképezhette le, mert történetesen jelen volt a forgatáson, ahol fia, Adrien Brody játszotta a címszerepet (Kelet-Berlin, 2001). Itt a kifordult ajtókereten sugárzik át négyzetnyi fény. A ferdek egyre jobban megdőlnek, külön rosszul végződő történetük van Polanski – e másik nagy hazajáró közép-európai – filmjében. Vlachy pillanatfelvétele magába sűríti a film képi lényegét.

Az egész képmezőt egyetlen hatalmas, kavargó, égi fényjáték tölti be a *Tört fény* című fotón (Bulgária, 2003), alul néhány apró, sötét pont, az emberek. Hogy min is vetik meg lábukat ebben az űrnyi végtelenben, alig látszik. A könyvben élesebben ki tudjuk venni egy múltból itt maradt emlékműtalapzat szögletes körvonalait. A szobrokat talán már arrább hordták, de ami volt, nem múlt el, tovább kísért, s sivárságával kísértetiesebb, mint valaha. Hiába a lepergő évtizedek, a látletet ugyanaz. Csupasz falon sötét képkeret az egyetlen dísz az *Egy bürokrata irodája* című fotón (Belgrád, 1992). A fekete bőrhuzat a foteleken mintha Lenin irodájából került volna ide, bár nem tudni, Vlachy ismeri-e Brodskij híres szocreál festményét. A sötét asztalon felcsillanó porcelánok sejtelmes fényeire a *Vadkanbőr* felel izzó lámpasorával, amely a gang egykori bolygófényeit juttatja eszünkbe (Budapest, 2002). A pusztá fehér falon itt egy leterített állat sötét irhája feketéllik, beszédes jelképként.

Igen, a közép-európai történelem ez, kicsit talán kívülről-didaktikusan is, noha technikailag hibátlanul. A Kommunista Párt 40. kongresszusa Kelet-Berlinben (1984) felülről fényképezett, jobbára kopasz bürokraták körzővel és vonalzóval kimért veteménySORA. És a magyar forradalom árnyképei magasba emelt, sötét zászlóval a tévé képernyőjén 1989-ből. Továbbra is megmaradnak azonban a látlet-arcok, ahogy a háttérből előreugranak körülhatárolt, sötét magányukkal (*Kávéház*, Kelet-Berlin, 1991). Vlachy átkémlél a réseken és azt lesi ki, ami a háttáron túl van. Csillagfényt vagy szellemképet, ami a kamerája előtt elszuhan. A *Figyelmeztetés* profilból fényképezett öregasszonyarc, mögötte a falon szellemkarok fenyegető árnyéka. A *Hollón* (Ljubljana, 2002) sötét árnyék-Rébéket látunk oldalnézetből, sugárkéve előtt. Halottaink velünk vannak, nem múlnak el. Esőcsíkok gyöngyöznek az 1988-as *Temetőn* az urna üveglapján, egy másik hasonló című képen ágasan megrepedt az elhunyt kislány medalionja (Brno, 1983). De az *Anyá és leánya* című fotón a két pokrócba burkolózott, vonaton alvó test is hullára emlékeztet (Budapest, 1981). Az anya arcára húzta a sötét vonatfüggönyt, fejetlen.

Az albumhoz Jim Jarmusch írt előszót. A minimalizmus nagy amerikai meseteré, akinek a filmjeit magamban tisztaság-filmeknek nevezem. Mert lehet-e több ennél a kevésnél?

Béresi Csilla

Könyvleletek

Az elhallgatás lehetőségei

Annyi kritikai észrevételt már recenzióink elején megfogalmazhatunk, hogy **Kontra Ferenc** legújabb kötetének hátsó borítója nem sikerült túl jól: a sötét alapon elhelyezkedő narancssárga borítószóveg meglehetősen zavaró, mi több, olvashatatlan. S ha elfogadjuk, hogy a könyv kinézete hozzájárul az olvasás elkezdéséhez, hangulatának alakulásához, akkor nem volt túl szerencsés a fentebbi színválasztás. Azonban az olvasás elkezdése után hamarosan rá kell jönnie az olvasónak, hogy minden ellenérzése ellenére is megfelelő hangulatú Kontra Ferenc *Wien. A sínen túl* című kötetének a kinézete, hiszen jól kiegészíti a kulcsin a tartalmat. A bonyolult cselekményvezetés, a vissza-visszatérő ismétlések és az elbeszélők szinte alig észrevehető váltakozása éppúgy megnehezítik az olvasást, mint a helytelen színválasztás. Kontra Ferenc legújabb regénye olyan könyvlelet, mely erőszakosan kikényszeríti az olvasóból az újraolvasást, mert máskülönben egyes részek és a cselekmény menete néhol követhetetlené válik.

S mielőtt még azt hinnénk, az elbeszélt történet legalább egyértelmű és érthető, rá kell ébrednünk, hogy mindez egyáltalán nincs így. Sokáig úgy tűnik, hogy a regény témája nem más, mint az idegen országban nevelkedő gyermek identitásának megőrzése, vagy éppen ellenkezőleg, eltüntetése. Az anya, aki vendégmunkásként érkezett Ausztriába, mindent elkövet, hogy osztrák állampolgárnak születő gyereke semmiben se kü-

lönbözzen a helybeliektől, a külön kasztnak számító bécsiektől. S hogy az egyedülálló nő mindezt így tervezi, már a gyerek születése előtt kiderül, mikor a Ludwig Wien Landsteiner nevet választja számára. A regény elbeszélője pedig nem más, mint Ludwig Wien, avagy ahogy mindenki szólítja Wian, aki visszaemlékezve gyerekkorára, meséli el a történeteket. Meglehetősen furcsa a névválasztás, hiszen így a fiú – úgy tűnik – nemcsak magatartásában, nyelvében kénytelen azonosulni anyja által választott házával, hanem még nevében is. Igaz, barátai Wiannak szólítják, s mégis az az érzésünk, hogy a város és a fiú elválaszthatatlanok lettek. S mielőtt még az olvasó beleélné magát a szituációba, mármint, hogy az identitás alakulásának és változásának lépéseit követheti majd nyomon, meghökkenítő és megbotránkoztató dolog szakítja meg Wian eddig sem felhőtlen gyerekkorát. Egyik osztálytársának apja – kihasználva a kínálkozó alkalmat – szexuálisan molesztálja a kamaszt. S ettől a pillanattól kezdve már nemcsak a fiú identitása körül forog a regény cselekménye, hanem átveddik a hangsúly Wian emlékezetére, mely igyekszik kitörölni a mindenki előtt titkolt megalázást. Wian felnőtté válva elkerül a gyerekkor negatív és pozitív élményeket egyaránt adó helyszínéről, a sínen túlról, azonban a molesztálást elkövető apa gyerekével, Thomasszal még ezek után sem szakítja meg a kapcsolatot. És Thomas, mint valami kísértő árnyék a múltból, mindunta-

lan felbukkan Wian életében, aki már kezdte meg nem történni tekinteni a megaláztatást.

„Megfogadtam, hogy nem bútorozom be az emlékezet üres szobáit.” Ezzel a mondattal kezdődik a regény, s ekkor a befogadó még nem sejtí, miért is üresek az emlékezet szobái. Kétféle emlékről van szó: egyrészt Wian származásáról, melyről anyja sohasem beszél, ezzel mintegy megtagadja az emlékek lehetőségét is fiától, másrészt pedig a gyerekkorban átélt molesztálásraól, melyet viszont a fiú kísérel meg teljesen elfelejteni. Míg azonban az első esetben az anyja felelőségéről van szó, hiszen nevelésének köszönhetően a fiú osztrák identitással nő fel, s nem kötődik semmilyen mértékben múltjához, addig a második esetben már Wianon múlik minden. Emlékeinek „elsüllyesztése” és ezzel együtt hallgatása nem csupán önmagát érinti, hanem mindazokat is, akik áldozatául estek a pedofil apának.

Két téma között vívódik a regény: az identitásváltozás és a szexuális megaláztatás közt. Az erőteljes felütésben az idegen országban élő bevándorló identitása forog a középpontban, majd folyamatosan áttevéódik a hangsúly a molesztálás okozta trauma feldolgozásának lehetetlenségére. S ahogy egyre nagyobb teret nyer ez utóbbi, úgy válik háttértémává, mellékes szállá az előbbi. Azonban az erős kezdés teljesen más olvasói elvárásokat hoz létre, s a befogadó és a regény szerkezetének szempontjából is megfelelőbb megoldás lett volna a két téma szoros összedolgozása vagy összekapcsolása. A szerkezeti kapcsolatot csupán az elhallgatás jelenti, mely így a szöveg talán legfontosabb szervezőjévé válik. Míg azonban a trauma feldolgozásának esetében az elhallgatás lassan feloldódik, s a múltbeli ese-

mények feltöltik az „emlékezet üres szobáit”, addig az identitásprobléma mellékvágányra kerül, mondhatni „a sínen túlra”, s így zavaró hiányérzetet kelt a befogadóban. Érezhetően szándékos a nyitó téma mellőzése a regény második felében, mellyel mintha azt sugallná a szerző, hogy az ott felmerült és kifejezetten érdekes problémák megoldódtak. S ha a szerző szándéka szerint elnyerték is a feloldást, az olvasó számára jelentős fehér foltok maradtak, melyek emlékekkel való feltöltése tovább növelte volna a feszültséget.

Mindenképpen érdemes megemlíteni a regény befejezését, melyben folyamatosan váltakoznak az énelbeszélők, s így a nézőpontok szembeállítására járul hozzá a meglehetősen bonyolult enigma leleplezéséhez. Az egyes történetek többszöri elmesélésére, melyek máskülönbén jól szemléltetik az emlékezés szubjektivitását és egyúttal az emlékek átrendezésének lehetőségét, csupán az elbeszélő alakok részleges kidolgozottságának árnyéka vetül. Mindemellett éppen a befejezés sikeredettsége az, ami megerősíti a befogadó hiányérzetét, hiszen – érzésem szerint – csupán az egyik elindított szál dolgozódik el a végkifejletben, s így az egyik probléma sikeres megoldása szembe-tűnővé teszi a másik elhanyagolását. Viszont mindezen kritikai megjegyzések mellett érdekes olvasmányként tarthatjuk számon Kontra Ferenc legújabb kötetét, melyben a szerző jelenünk társadalmának aktuális problémáira, hovatovább aberrációira kísérel meg reflektálni.

Kontra Ferenc: *Wien. A sínen túl.* Helikon Kiadó, Budapest, 2006

Vincze Ferenc

Kamaszfényű őszikék

Kárpáti Kamil legújabb verseskönyvének formátuma, fényes borítójának komorabb tónusa egy régi kötetét juttatja eszembe. Egymás mellé is állítom őket a polcon, mintha nagy korkülönbséggel született édestestvérek lennének. Az új könyv 2005 karácsonyán látott napvilágot *A halhatatlanság nyomvonala* címmel, a régebbi, a *Fejek felemelésének háza* című, 1971-ben. Utóbbi Kárpáti Kamil saját kiadása volt. Mindkét kötet korpuszának fekete a gerince, akár a Hold túlsó oldalának, hogy valamilyen hasonlatra találjak. De nem kell erőlködnöm, hiszen segítségemre maga a költő siet, készülő életművét mutatja eligazításképpen. Négykötetes regényfolyamának a címe ugyanis a következő: *Isten háta fekete...* E nagyregényének egyik példányába verses dedikációt jegyzett, amelyet új könyvének egyik ciklusában is elhelyezett: „Ha az Isten háta fekete / (mint egy befestett linóleumdarab), / azért az, hogy véshesse bele / kezded világitó-fehér önmagad.” (*Regényemet dedikálom [Annának]*).

Máris barátságosabb a fekete gerincen összeolvasott fehér betűsor. Szinte betessékel, hogy már egy kamaszkorából is markáns versvilággal találkozzon az olvasó.

Ezek a versek nem zsenigék. (Abban az értelemben semmiképpen sem, ahogy a költők összegyűjtött versesköteteik végére szokták illeszteni ifjúkori „botlásaikat“.) Robbanásig teli vannak energiával, vitalitással és érzékenységgel. Olyanok, mint ama pesti srácok, akiknek még arra sem jutott idejük, hogy latolgassák tettük helyességét. S olyan tiszták is. A kötetekből a kamaszkori esték és éjszakák megjelenítésére vagyok kíváncsi, ahol lányokat is tartogat a táj: „Az estben Zsí a dombon áll derengve, / szoknyája ráhajol, velem egy, / parti fán megért s szemezne / rőtén a meggy.” (*Búcsú Zsítól, 1946*)

Az 1971-es kötetbe került be egy másik kamaszemlék Zsíról, amint a költővel együtt fürdött egy téglagyári tóban: „Az alkonyatban bolyhos szirmokkal virágok csukódtak össze / s elfeküdtek agyag ágyaikon, mint takaró alatt a szeretők. / Zsíre, a péklányra gondoltam minduntalan – ti, ki tudja, / milyen éjszakánál időztetek. Nem hallatszott más, / csak a fojtott ropogás, amint millió béka nyújtott háttal / a tóba hullt s ha hamvas cserepekre tört a komoly tükör.” (*Esti fürdés, 1946*)

Pilinszky János is ezekben az esztendőkből írta *A Trapéz és korlát* verseit. Míg Kárpáti Kamil úgy érzi, hogy vére zsiborog a megérett meggy szemeiben, hogy képes a Holdbéli kültelkeket is átleskelteni szerelmével, addig Pilinszky Balatonjára, amelyben fürdik, minden szerelemtől távol, világméretű árvaság hull a csillagokból (*Éjféli fürdés*). Míg Pilinszky megadja magát az őselemnek, mintegy beléveszik, addig Kárpáti Kamil még a természet legszélsőségeiből jelenségeit is megszelídítené: „Mit félsz? Ég alján játszó villámok / Csak piros madarak! / Kalitkádba fogd be őket, vándor. / Hátadon játszanak!” (*Villámok, 1944*)

Honnan ez az istenek erejét is lefitymáló energia? Mitológia – nem kétséges – ez is. A törékeny emberé, aki nem fél, hogy szétperzselődik Zeusz szorításától. A lobbanékony kamasz, aki ellenállhatatlanul és elégíthetetlenül cikázik a

világban, akár egy gömbvillám, egyszer csak megsejti versvégi hasonlatában, hogy fénye és hője véges: „Epevörös, fekete eres bő szoknyasátor, / ráforr bársony aszúrodra szemem, a bátor, / eléri az Ő combját és kincseket rabol: / ki-villog alabástrom bőre kelméd alól. / Halványkék ér ágazódik a térdhajlat haván, / Letépnélek, kiterítenélek Alá s alám. / Lázam, mint kivégzés útjának köve, kordét ráz, / úgy himbálsz egyre glóriás, óriás bordélyház!” (*Egy epevörös szoknyára*, 1948)

A mulandóság- és a veszendőségérzet brutális ihletek nélkül is megtalálja előbb-utóbb az egyént, hát még ha fiatalon hurcolják meg és vetik börtönbe. Be más ez, mennyire távol áll Pilinszky életérzésétől, bár ugyanaz az iszonyú világ hatott mindkettejükre. Pilinszkyben olyan büntudat keletkezett a világháború borzalmaitól, amit megérteni tán könnyebb, mint ép bőrrel, józan elmével elképzelni. Hát még azt, hogy ezt az abszurditást föl is vállalta.

Az ártatlan vezekelt és járt poklokat a bűnös helyett. *Mit tegyen, akit elítélt, s fölmentett végül az ég?* Kárpáti Kamil a világháború után egy magát demokratikusnak nevező hatalmi gépezet fosztotta meg szabadságától, alázta és kínoztta meg. Nem mentette föl egy nagyon is földi és honi igazságszolgáltatás. Nem volt számára annyi kegyelem sem, mint Pilinszkynek ama hamuszín egektől. Pilinszkyé maradt az örök szorongás, Kárpáti Kamilé pedig a legyőzött félelem. A börtönének után Kárpáti Kamilra hosszú és tevékeny idő várt. Alkotóként, költőként élt vele. S mintha fokozható lenne még a világ abszurditásának foka, az áldozat nem csupán túlélte a sorsintézőit, de meglehet, hogy jobb, épebb állapotba is került náluknál. (Azért nem kéne ezt megköszönni, mégsem...) A Recskről készült dokumentumfilmek is ezt bizonyítják: a fogvatartottak gazdag életműveket hoztak létre, fogvatartóik meg elzüllöttek vagy máshogy: testileg-lelkileg leépültek. Megsiratni való, hogy a halott áldozatok és hősök, Gérecz Attila és a többiek nem érthették meg azt a kort, amelyben igazság- és jóvátételt, ha emberek nem is tettek, nem tehettek (?), ám a mindenkori humánusmot ilyen nyilvánvalóan megjutalmazta az idő. A rendszerváltozás utáni hivatalosok közül annak az államtitkárnak, akinek Gérecz Attila neve, sorsa és költészete annyit sem jelentett, mint bármely mosóporé, Kárpáti Kamil bátran visszavágott versben, keserű méltósággal faragta ki a négy szonettjét. Íme a negyedik, záró darab: „Fiam-korú államtitkár... Hajnalaink / egyik találkozásán történt, hogy Zsazsám / elébe állt, s „beszélni kéne” – így, amint / szemébe nézne, ő fölényesen csupán // szemöldökét nyilazza, mint tornyán a bonc: / »megint arról a Géreczről?« – ejtven nevé / magas lován Zsazsára így. – Ócska lobonc!, / te senki! – jól érzem most, míg történetét // Zsazsám bevérgzi, s hallgat. Arca könny-eres. / Középszer ötvenhat sírja – hozzád, akit / megóvtam volna tőle, írtam. Végzetes, // miként te épp zászlólyukból ránk tekintsz: / nem látsz! Így árt az úr-szerep? Élész? – rög lapít! / s a holt, kit sírba rúgsz: fölkél!, hogy élj megint.” (*Mennyi az egész? – négy negyed*, 2000)

Kárpáti Kamil új verseit nem a virágokhoz, az őszikékhez hasonlítanám, hanem az érett, porhanyós, de mindenképpen súlyos, ágat hajlító gyümölcsökhöz, amiket csak ódon füveskönyvek ígérhettek. Készültek újabb füveskönyvek is, megalázott és megsebzett testeknek-lelkeknek valók is a fiatalkori börtönnapokban. (Például a szegény Béri Gézáé.) Idősebb fejjel sem felejthette a szerző Gérecz és Béri fiatal arcát. Nehéz lehetett elhinnie legbelül, hogy a szo-

nettben megelevenedett államtitkár bár éppúgy fiatal, mint a valahai költők, nem a kiválasztottak, hanem a hivatalosok közé tartozik...

Az ezerkilencszáznyolcvanas évek első felében Pestről Veszprém felé tartott velünk a menetrend szerint közlekedő autóbusz, és Maleczki Jóskával beszélgettünk alkotókról, költőkről. A bölcsészkaron a diáktársaink által kevésbé ismert, de tisztaságukban és mesterségükben kikezdehetetlen alkotókat említettünk. Ő Kárpáti Kamilt, én Marinkay István aktfotográfust. (Mindketten politikai elítéltek voltak, a világ és a nők szépségére, emberi harmóniára mégis ők taníthatták volna az egész utazóközönséget...) Nem írtam naplót, mégsem felejttem, hogy egy Czine Mihály-szeminárium után e két nevet tettük egymás mellé a sárga IKARUSZ buszon. Mostanában ez a személyes emlék is be-bevillan, hogy Kárpáti Kamil *A halhatatlanság nyomvonalán* című könyvét olvasom.

Kamaszkori versek és őszikék találkoznak ebben a verseskönyvben. Ha játékból föltenném a kérdést most valakinek, hogy hány éves volt a költő, amikor a következő sorok születtek, nem mondaná meg senki, hogy emez a koravén, amaz meg a vénen is örökifjú strófa: „S mikor egy hegedű égve / új égbolton feszít ki ránk, / mint mások az imás könyvet, / összezárjuk némán a szánk. / Üvegkalapácsok, rácsok / hökkenne dörögnek körül, / de ingünkön át már végleg / szivünk a másikhoz kövül.” (*Esküvői közjáték*, 1948)

„Te Katica ágyában bukfencet vetsz. / Én Olaszi Babának misézek. / Csüörtök Gizu megtanított: öle / túfokán hogy hajtsam át tevémet.” (*Két szorgos tanítvány – mi*, 1990 után)

A költészetben sokféle találkozás lehet. Tudjuk, az esernyő és a varrógép is egymás mellé kerülhet a boncasztalon. Ám e könyvben a véletlennek a nyomát sem találok. Ezt a találkozást nem adja vissza a párban ábrázoltakról semmiféle emblematisztikus kép: sem a Januárius hónap múltba és jövőbe néző kettős arca, sem az Ikrék havát jelképező (szorosán egymás mellett álló) testvérpár felénk forduló sziluetttje, de még csak egy hideg érme összeforrasztott két oldala sem. Bajcsy Zsilinszky Endréről Hernádi Gyula írt olyan drámát, amelyben az egyes életrszakaszokat más és más színészek játsszák, s az utolsó felvonásban találkoznak. A darabban a legidősebb a legkülönb ember, megtagadja régi énjét. Nem úgy a költő! Kárpáti Kamil kamasz- és érett kora harmonikus viszonyban áll egymással. Más példát kell keresnem viszonyukra. Ifjú- és öregkori versek találkozásáról tán egy Karinthy Frigyes-novellát lesz jobb idéznem. Közismert mű: *Találkozás egy fiatalemberrel* a címe. A Duna-parti történetben a kamasz számon kéri tulajdon felnőtt énjét, a befutott szerzőt. Kárpáti Kamil új könyvének tanúsága szerint a hajdan volt kamasz és őszikés korában lévő költő kiegészítik egymást. Még azzal is, hogy a sokszínű álmoknak és eszményeknek az ígézetében, amelyek közül mindig csak egyet és egyféleképpen teljesíthet be minden felnőtt, az érett alkotó állja a kamasz költő tekintetét.

Németh István Péter

A képvillantó költő

(Cseh Károly köteteiről)

Cseh Károly az orosz Jeszenyinnel szemben nem Szent Iván-éj unokajaként, hanem Szent Miklós-éj gyermekeként, 1952. december 6-án látta meg a napvilágot. Tán ezért van, saját bevallása szerint is, annyi „fehér világlás” verseiben. Szinte ars poetica-szerűek e sorok: „Tegnap krizantém / nyílt még, ma hó virít, / holnap akácfa. / Valami itt már mindig / Világlík. Téged áldva.” (*Fehér üzenet, Bibliás föld* című kötet)

Köteteit nem kronologikusan, nem lineárisan építi, hanem körforgásszerűen, jeles ünnepeink köré – egy-egy kötet általában egy egyházi évnyi ívet jár be, adventtől adventig. Valahol olvastam, miszerint a költészet hármass funkciója hagyomány, ünnep, jelkép – Cseh Károlynál ezek közül az ünnep dominál. Ez nem ünnepélyt jelent, ellenkezőleg, belső ihletet, vagy mint Pünkösdről írja: „az élet teljét”.

Édesapám, Erdődi József a valóságos és mezőgazdasági időszámítás kettősségéről szólva, a Sarlós Boldogasszony elemzésekor ezt írja: „... ezt a napot Magyarországon júliusban ünneplik. De a magyarban található »sarlós« jelző... vitathatatlanul honfoglalás előtti emlék. A földművelés magasabb szintre való emelése a csuvasoknak is köszönhető. Így a csuvas hónapnevek közt találjuk meg a nyolcadik hó neveként, ahol az előtag 'syrł' – sarló...” Ez jelenik meg a költőnél éles képmetszetekben: „Felcsap a mézes szél hulláma újra, / aratás illatát, harang szavát hozva, / s megvillan a Hernád, mint suhintó kasza.” (*Fényes hullámvás, Bibliás Föld* című kötet)

Egész költészetét a természetközeli mágia lengi be. Egész jeszenyineni tájhoz hajló, kedves képekkel teli: „Hegyek közti harang kottázgat / harmatcseppeket a tájra, / s lemenő nappal zendül fel / a tücskök ezüst orgonája.” (*Ezüst mágia, Bibliás Föld* című kötet)

Másik erőteljes, szembeszökő vonása a vallási és erotikus motívumok egybefonása, összeszikráztatása. „Előbb hóval, aztán napsütéssel / szeleskedő égbolt hajolt miránk, / Vajúdasban nyílt ki a meggyfa / Világlón, mint hívó édeni láng // Vagy mint lepel harmadnap a sírban. / Nagypéntek volt – és mindenütt fehér. / Szirom és hó fényzőnbe ájult / Mikor nyelvünk villámlón összeért.” (*Fehér Nagypéntek, Bibliás Föld* című kötet)

Ugyanez szabad versben – szinte Dylan Thomas-ian – „szerelem térképe”-szerű erotájjá robban: „Ágyék hínárjába tekeredett hattyúm vagy, / aranyos felhőkbe vonva, mint isteni nász / asszonya fenn a hegyen...” (*Lopott mítosz* című kötet)

„Hasas”-nő-alakú képverssé válik e téma a *Csukott szemek* című versben, mely egyszerre Faustínát és egész Rómát idézi meg. S az egymás alá gyűrt képsorokból nem is tudni, a Hold oly felizgatott, vagy a csipkebogyó, esetleg a képekbe kopírozott kacéran vibráló római nő?! (Vagy Róma és a Hold mind egy nő képében állnak itt?)

Formailag is sokféle, összetett Cseh Károly e kötete – szabad versek, haikuk, tankák, képversek, formás jambusok, szonettek sorakoznak...

A kereszt alakú képvers a leggyakoribb. S a vallásos téma itt nála írónál párosul:

Nem
Lesz
Megváltó mindből, aki
Jászolban sír föl, és
Barmok
Veszik
Körül"

(Karácsonyi jóslat)

(Legújabb kötetében egész ciklusnyi áll e keresztversekből.)

Érdemes megemlíteni még Koscsó László földi tónusú, rozsdálló, csepepes barna illusztrációit és borítóját. A címadó háromsorossal zárjuk e kötetéről írtakat. „Bibliás Föld”, mely tehát kétféle világot köt össze – mint látható, szürreális módon, egymásra montírozott képekkel: „Ökör hever az őszevi mezőn, / mint fáradt kéz a sárgult Biblián, / s kikerics-kéken hajlik rá a menny.”

Toronyiránt című kötetében ugyanazon évtized terméséből szemelget a szerző, mely bár megint körforgásszerűen és nem kronologikusan épül, de másféle aspektusból. Egyes vonások még fokozottabban nyilvánulnak meg.

A kötet első tizenöt verse – különös kedvencei ezen sorok írójának – édeni erotikával fűszerezettek, népi jelképekkel jelenítik meg az érzékiséget: „Micsoda fény támadt! / Téli éjünk is / hajnallani kezdett talán, / mikor kitárult a berekesztett kerted, / s hirtelen fehér virágba lobbant / közepén / almafám.” (*Éjvirágzás*)

Az édeni-biblikus vonáson túl a keleties, indiai-kínai versekre emlékeztető ritmika és az örök érvényű mondanivaló ragad meg: „Orgonafürtökkel: ágon ringó sok kicsi holddal / Smaragdoló

májusban virrasztasz itt velem. / Arcunkon időtlen illatú fény remeg, / Tudd, amióta te vagy: nincsen dolgom a múlandóval.” (*Fehér orgonák*)

Ennél szebb, ennél filozofikusabb vallomást nehéz kieszelni!

Máshol e költő képileg is metsző ereje rendkívüli: „Fenyőágon hó / fehér kesztyűs kézfejet / csókol a holdfény.” (*Régimódi tél*)

Kis képi jelenet elevenedik itt meg, a „kesztyűs” jelző különösen arisztokratikus, krúdys bájt kölcsönöz a jelenetnek. Apropos, ez egyike a sok-sok példának, amit megjelenítő-megelevenítő képnek neveznénk Cseh Károlynál. Hasonló, szinte fantasztikus, ahogy a hó hullását fehérre visszavedlő varjakkal írja le: „Kifehértett varjak / ezek a magasból lecsapó pelyhek, / baljós suhogással zúdulnak...” (*Fehér itélet*)

Tán tudhat valamit a szerzőnk: a hollók/varjak lehettek eredetileg fehérék, csak átok sújtotta őket (l. mitológia). Vagy a megőszülő világ apokaliptikus látomásrésze lenne mindez?

Persze a nagyobb versek ilyen meglepő képsorai is kis haikuiban vagy a szerző útjain rögzített kis jegyzetversekben gyökereznek. „Angyal hajszálán / Függeny és föld. Kék-fehér / Cukor a cernáén.” (*Aranycérna*)

Kiemelkedő versnek látom jelenleg a *Legendátlan éj* című verset, melynek címe valamilyen legendára, szent éjre utal, s ugyanakkor máris hiányt is sejtet: „Órlángon a betlehemi csillag.”

Előérzetünk beigazolódott – a hiányt pendíti meg, méghozzá az „órláng” technikai kifejezésével. A hiányról megtudjuk: „fény és meleg ide már nem marad”. Kerülő úton kiderül – felhő sincs, nyilván más oltalom sincs. Ezt is csak körülírja a költő: „mielőtt még féltünkben föléltünk mindent itt”.

A vers (és a kötet) képi csúcspontja, szikrázó zárása az ég „kékült

körömházként” való leírása: „hol az ég is kínban földbe mélyedt, / körömházként kékül és sötétül”.

A magasztos „ég” és a köznapi, naturális „begyült, begyulladt köröm” képe ritkán rándul így egyetlen metaforába! Tán a költőnek valamiféle gyerekkori élménye e befagyott köröm-émlék? De így is nagyszerű a metaforaképzés, stílusosan: nagy köröm-hold-udvara van!

Ezért és a sok hasonló képéért nevezném Cseh Károlyt KÉPVILLANTÓ KÖLTŐnek.

Egyébként a *Legendátlan éj* folytatja a groteszk, kiábrándult XX. századi Háromkirályok témájú versek sorát – amit csak egyetlen példaként az ír Yeatsnél látunk: „elképedő szemünk várná újra vakon – / hisz nem elégít ki őket Kálvária – ama kétes csodát állati almokon” (Yeats: *A Háromkirályok*, 1913, ford. Erdődi Gábor)

Az új kötetének (*Toronyiránt*) érzéseim szerint jelentős verse még a *Havas Vigília*, ez a „klasszikus” istenes vers, melyet (sic!) az Ismeretlen messternek (azaz Istennek) ajánl.

Esszenciális itt Isten megközelítése: „...az, aki / reggelre friss vonásokat / rótt az égi márványba / s újra csak munkáját / mertük megnevezni.”

A természetközelségével kapcsolatban említettem az orosz költő, Jeszenyin nevét. De a képi szerkesztésmódban is látok valami ilyesmi rokonságot. (Érdekes, hogy Cseh Károly alig fordított Jeszenyint!) A Jeszenyin-rokonság bukkan fel az alábbi tankájában is: „Töppedt hóbogyók / rohadnak bokrainkon / az idén megint: / bevont szárnyú angyalok / s halott égi pelyheink.” (Fekete karácsony)

„Mint” szócska nélküli, egymás alá kopírozott képek ezek – éppúgy, mint az orosz költőnél, mint a képhalmozás az ún. imazsiniszta orosz avant-

gárd irányzatnál, melyhez Jeszenyin csatlakozott.

Jeszenyin másik képelméleti módszere az ún. HAJÓS KÉP, a mindent „úszásában”, mozgásában való ábrázolás. Ez is fellelhető a Cseh Károly-féle képi ábrázolásban: például a *Tollatépett szonett* címűben – itt fűszálat, harangot, mindent megmozgat. Ahogy ő mondja – „kihangosít” – i. a KIHANGOSÍTOTT vers típusa. Ez maga a költő meghatározása.

„mint dérperzselt hegyű / hervadozó fűszál / olyan sárga-szürke / ott már az a torony // halkulva és csengve / hintázik a szélben / esti harang szava / mint a hullámokon // mintha vízen járó, / hajósokért szólna...”

Itt az esti harangszó, máshol egy tücsök hangosul ki nála. S ha belegondolunk, hogy az esti harangszó Európában a XII. században hangzott fel először a vízen járók lelki üdvéért, így a vers nemcsak térben, de időben is „kiöblösödik”.

Ilyen a kötet címadó verse, a *Toronyiránt* is, melyben hajó és harangszó motívuma újra összehajol: „Aratásra ért búza / hullámai közt újra / szeretnék úgy hanyódni, / mint ki a látóhatár / alján egy hajóra vár, / s meglátja végül ósdi / templomát menedéknek, / melyre, a rossztól óvni, / vándor piktorlegények / festettek Kristóf-képet.”

Reméljük, költőnk is eljut eme versbéli, hazahívó „toronyig” vagy egy „révig” – feltéve, ha Kristóf óvja őt!

Befejezésül még képverseiről, melyek felölelik a keresztverseket, a kígyó alakú verseket, a vadlúd V-jét, a pánsíp alakú verset (syrinx), mely – tőle tudom – a legelső fennmaradt képvers volt az ókori görögöknél.

A kereszt alakúaknak külön ciklust szentel – ezeket keserű ironia, groteszk töltet jellemzi:

E
lől
já
rók
tól

és végződésektől egyaránt
függ Nem-ünk, a nagyhatalmi

sza-
bá-
lyok
sze-
rint

(*Herderi nyelvtan*)

Végezetül e lírikus ars poeticáját
hadd idézzem: „ha nem is több: leg-
alább ott felejtett toll vagy könyvjelző
vagyok ég és föld nálam nyitott lapjai
között.”

Vélem: talán ennyiből is meggyő-
ződött az olvasó – nekünk éppúgy ér-
demes könyvjelzőt hagyni Cseh Károly
valamennyi könyvének lapjain.

Cseh Károly: *Bibliás Föld*. Gonda
Könyvkiadó, Eger, 2003.

Cseh Károly: *Toronyiránt*. Gonda
Könyvkiadó–Olvasó Nemzet Alapít-
vány, Eger, 2006.

Erdődi Gábor

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár a Nyelvek Európai Napja és a könyvtár fennállásának 50. évfordulója alkalmából hagyományteremtő szándékkal műfordító-pályázatot hirdet fiatal, önálló műfordításkötettel nem rendelkező műfordítók számára.

A pályázatra **Philip Larkin** *Leave* című versének magyar fordítását várja a háromtagú zsűri:

Lator László

Takács Ferenc

Virág Bognár Ágota

költő, műfordító

az ELTE Anglisztikai Tanszékének docense,
műfordító, kritikus, irodalomtörténész

az Országos Idegennyelvű Könyvtár magyar
nyelvi referense

Pályadíjak:

I. díj: 50000.-Ft

II. díj: 30000.-Ft

III. díj: 20000.-Ft

A zsűri által javasolt pályaművek megjelennek
a Napút folyóirat Káva Téka mellékletében.

A pályázati kiírás részletei a könyvtár honlapján olvashatók: www.oik.hu

Ekszpanzió (3)

haris

„... flowerfruityfrond...”
(Joyce)

crex crex

(vízi guvat)
(rallus aquaticus)

BELSO' ÁRNYAK

Sheflower Rosina, younger Sheflower
fruit Amaryllis, youngest flowerfruityfrond
Sallysill or Sillysall

ÁLOMLEÍRÁSOK

Waldsee-i levelezőlap
(esős nyár nyálkahártya)

O PATER, O PATRIA!

„mics fájdalomasab...” ————— de van
„mics fájdalomasabb...” ————— de van
„mics ...” ————— de van

O PATER, O PATRIA!

(Das ist der ganze Witz.)

Bohár András emlékére.
Seigliget, 2006. jún. 13.

Ára: 650 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél,
a Magyar Posta Rt. (1) 303-3440-es faxszámán,
a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,

valamint a szerkesztőségben:
1014 Budapest, Szentháromság tér 6. III. em. 14.

Folyóiratunk a hírlapboltokon kívül kapható Budapesten
az Osiris, a Pont és a Kálvin téri Cartaphilus könyvesboltban,
valamint az Írók Boltjában.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185